

к. 1

К. П. Мисирковъ.

ЗА МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ

СОФИЯ,

Печатница на „Либералний Клубъ“

1903.

Vol. 9 15th/89

К. П. Мисирковъ.

ЗА МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ

СОФИЯ,

Печатница на „Либералний Клубъ“

1903.

ПРЕДГООР.

Секој чоек, како член на некоја община или некоје другарство, имат извесен долг и извесни праа кон и од ниф. Народот не ѝет нишчо друго, осим ѝедно големо другарство, осноано на крвно родство, на общч произлез, на общчи интереси. Паметуаиѝето на тоа родство, тоа произлез и тие интереси, заставуат секој член од некој народ, да се одречит од некоји свои праа и интереси, за да посветит част от своите сили на общчата арнотиа. Тоа ѝет долгот кон народните интереси, за шчо членот од народноста добиаѝат зашчита на своите лични интереси тамо, каде не сет доста само негоите сили. Долгот кон народот ѝет тесно врзан со долгот кон таткоината, зашчо пон'атието народ ѝет тесно врзано со пон'атието таткоина. Долгот кон народот и таткоината зависит от приликите историѝки, кои преживуат ѝеден народ и ѝедна страна. Тоѝ се применуат кон приликите. Долгот кон таткоината и народот, до негоото осашчествуаиѝе, се велит народен идеал и кон негоото осашчествуаиѝе требит да се стреми секој свесен чоек. Народниот идеал се применуат кон историѝките прилики и тоа, шчо денеска било народен идеал, утре, по негоото осашчествуаиѝе, ке оставит место на друг, за кој по напред мало се мислело. Често пак од ѝеден народ историѝките прилики требаат или корено изменуаиѝе на народните идеали, коренен обрат на идеалите во друг праец, или угрожаваат нему со полно унишчожааиѝе. Народните идеали, или долгот кон таткоината, се разбираат од разни членои на народот различно. Коѝ наѝ верно ѝет разбрал истинѝкиот и наѝ правиот народен идеал, се видит со порамнуаиѝето на разбираиѝето на народниот идеал од разни лица. За да можит да бидит по-

рамнувајќи'е и оценувајќи'е на различно разбраните народни идеали, треба да бидат искажани устно или на книга. Искажувајќи'ето на својето разбирајќи'е на народните идеали и критиката на таквија не ѝет празна работа, зашто идеалите сѐт душата на обшчата народна работа и од здравоста на таја душа зависит и здравоста и плодотоста на самата обшченародна работа. Лошо разбраните народни идеали само уголемуат народните нестреки, без да донесат полза на народот.

Така разбирајќи долгот кон таткоината, јас се решиф, прво, да изложам мојето разбирајќи'е на народните идеали на македонците во једен ред расудувајќи'а, прочитени во Петроградцкото Македонцко Словенцко Научно-литературно Другарство „Св. Климент“, а после и да ѝ напечатам во таја книга, каде сѐт поместени и расудувајќи'а, не прочетени во упоменатото другарство. Со тоа мисл'ам да исполнуам, спроти мојите сили, једен дел од мојот долг кон народот мој и кон таткоината ми.

Мнозина од македонците читачи ќе бидат удивени от појавувајќи'ето на таја книга. За удивувајќи'е ќе им бидит во неја много. Некои ќе речат: зашто отцепувајќи'е од бугарите, кога није до сега сме се велеле бугари и соединејќи'ето, а не расцепувајќи'ето праит силата? Друзи ќе расудуат, оти со полното отцепувајќи'е, од једна страна, ќе восторжествуваат нашите непријатели, кои шчо направуат сите своји сили да ослабат балканцките словени, за да си подготват почва за разделувајќи'е на балканцките земји помег'у ниѝ, а од друга страна, оти оно ќе не натерат нас македонците, да се откажине от нашијот прв долг, да се борине за политична слободија, да разрушиме сѐ, до сега напраено и да зафатине сѐ одноо, така да се речит, од азбука. Треки ќе најдат, оти јас проповедуам некаков надеж на попраујќи'е на турците спроти нас и на европејцки реформи во таткоината ни, кога до сега јасно било докажано, оти ни Турција сакала,

сакат и ќе сакат реформи во Македонија, ни држете сет наклонени да ѝе принудат Турција, за да ни дајат некакви, па и нај мали реформи. Држете, вел'ат мнозина, само играат дипломатична игра со реформи, за да не склонат нас, да се откажаме от вооражена борба со Турција, от која се нарушаат нивниот мир, а пошто се одречиме от таја борба, твие ќе ослабат да бараат от Турција реформи за Македонија.

Твја сет нај главните возразуаи'а, што очекуам од мнозина од моите сонародници. Ми се чинит, оти они не сет праи и ето зашто: Во ноата книга се зборуат, вистина, и за отцепуаи'е и за соединуаи'е, но за отцепуаи'е от твие, што сме веќе отцепени и со кои никој пат не ќе ни позвол'ат да се соединиме, а за соединуаи'е со твие, со кои сме морално задолжени да се соединиме, и со кои соединеи'ето ѝет возможно. Ако со нашето отцепуаи'е од балканците словенцки народи достигнине соединуаи'ето на сето македонско словенско население во једно цело, ние не ќе ослабиме, туку ќе се усилиме, така да од исполнуаи'ето на идеите, што сет развиени во таја книга само ќе се оправдат послонцата, да ѝет силата во соединеи'ето.

Сега се питат: дали од нашето отцепуаи'е од балканците народи, ќе се восползуат нашите непријатели и кои сет тие? Сега во Бугарија ѝет мода да зборуат, да сет нај големи непријатели на балканците словени: русите и австро-унгарците, кои сакаат на почва на македонското прашаи'е да се зафатит и продолжит једна борба меѓу србите и бугарите, која ќе ослабит силите и на једните и на другите до таква степен, што ќе требит да се набркаат во балканцките работи Русија и Австро-Унгарија и првата ќе завојуват Бугарија и Стамбул, а втората Србија и Солун. Јас ќе си позвол'ам да не се согласам со такво глабоко политично „далековидеи'е“. Можит, бугарите и сет праи, кога мисл'ат, оти Русија без

Бугарија не можат да сашествуат, ни политично, ни економски, но тоа ѝ е бугарска политика, а јас не сум намерен да политиканствувам бугарски. Јас сум македонец и интересите на мојата таткоина ми се представуваат така: не Русија и Австро-Унгарија сеп непријателите на Македонија, а Бугарија, Грција и Србија. Само енергична борба со тие три држави ќе избават од погубајне нашата таткоина.

Борбата со трите балкански држави не противоречат на нашите интереси, кои се достигнуваат и со револуција и со еволуција, или постепено развинување на нашиот народ во морално-религиозен правец. Револуцијата стана и, ако има најужасни последици за нас, пак даде некои благодатни резултати, со кои што можат да бидат задоволени нашите борци за национална слобода: тоа сеп мјурштетските реформи, кои ќе бидат раширени спроти нуждите, што ќе се покажат со време. Идејите за полно отцепување на нашиот народ од другите балкански народи, не сеп противоречие на досегашното работење на нашиот народ за слобода, а само продолжење на неговото досегашно работење, на почва еволуција. До сега нашиот народ сеп интересувал повеќе само со полна политична автономија, а во националните наши интереси допуштал башибузукци да му сеп набркуваат разни неканени гости, како: бугари, грци и срби. По политичната борба идат значит националната. Но борбата со пропагандите во Македонија не ѝ е чекор назад, туку напред, зашто и тука имаме работа со борба за слобода, со борба со мрачните сили, што не дозволуваат на таткоината ни сама со свои очи да гледат своите интереси, ами и наврзуваат дърдзала, што омрачуваат истината и ѝ придаваат бугарска, српска и грчка боја. Време ѝ е да отфрлиме од очите наши мрежите, што ни ѝ кладоа националните и верски пропаганди во Македонија.

За нашите односи ком турците јас можам да речам само једно: није сме задолжени да напраиме сè, шчо се барат од нас, за да докажине на Турција, оти нејното остааин'е како европејцка држаа стрек'ат во нас полно сочувство. Није сме задолжени да бидиме лојални поданици на Н. Ц. В. Султано. Но при тоа бараме и ке бараме од Негоото праителство цел ред реформи, кои ке ни сочуваат нај главните интереси на нашето национално и културно развиаин'е. Јас мисла'м, оти није требит да бидиме лојални ком Турција, но предполагајки, оти турцкото праителство и народ ке разберат нај после, оти интересите на нивната држаа во Европа совпадаат со нашите и зависат нај много од ниф, а не си протиоречат, и затоа турците први ке требит да докажат искреното сакаин'е да сет во мир со нас и со тоа да заслужат нашата поддржка на нивните интереси. Ако пак тије мисл'ат со нас да не се церемонат, и да лажат Европа и нас со реформи, кои не ја исполнуат, то не ке се удивит Турција, ако и није обрнине нашите возгледи кон Европа и од неја бараме, да се воведат во таткоината ни со сила твја реформи, шчо се признаваат от силите европејцки за истинцка требност за успеаин'ето на религиозно-националното и културно развиаин'е на македонцките рисијани. Европа ке обрнит возгледите на нашите бараин'а, зашчо она јет задолжена да напраит тоа со два меѓународни актои: проекто за реформи во Македонија от Февруар и мјурцштегцкиот проект. Тије два меѓународни актои ни обек'аваат постепено рашируаин'е на реформите во Македонија, и со тоа даат ни прао да се обрак'аме до двете реформаторцки држаи со меморандуми и по друзи патишча, за да им покажине на нашите религиозно-национални и економцки нужди, како и на тоа, шчо праит Турција, за да се исполнат твја наши нужди.

Знам многу арну, оти мнозина со иронија ќе се однесат кон моите надежи за европејцки реформи. Но на твја иронија ево со што јас ќе одгоорам: не јет истина кажувајќето, да не ќе излезит ништо од усил'ата на Русија и Австро-Унгарија да се уредат работите во Македонија. Проектите за реформи и усил'ата да се воведат твја не сет, како мисл'ат мнозина, само игра да поминит време и да си останит сè, како што си било. Проектите за реформи на Русија и Австро-Унгарија сет меѓународни актои, не исполнувајќето на кои от Турција јет насмешка и оскрбувајќето за реформаторцките држаи и им даат полно прао за репресаливи против нарушаачот на меѓународното прао. Да било така лесно и безнакажано престалувајќето на меѓународното прао, до сега држаите, денеска ќе примаа на себе разни задолжеи'а и утре ќе се откажуаа од ниф. Но не било така.

Реформите руско-австријцки, једно сет меѓународен акт, ќе даат прао секога на македонците да настојаваат пред Големите Сили да се исполнат во полност. Нека не мисл'ат, оти они можат да бидат закопани, како што јет закопан берлинцкиот трактат со негоиот 23 член за Македонија. Берлинцкиот догвор вистина јет закопан, но не од Европа, а од Бугарија, која изврши соединувајќето со Источна Румелија со насилствен преврат-без согласие на држаите, што потписаа берлинцкиот трактат; а со нарушавајќето на једен параграф се нарушаат и сет трактат. Сегашните руско-австријцки реформи силно се разликуваат од берлинцкиот трактат со тоа, што сет они само меѓународен акт заклучен меѓу три држаи. Осим ниф важен фактор се јавуае само није македонците. Вол'ата на двете сојузни држаи: Русија и Австро Унгарија можит да стретит противоејство само от Турција и од нас, но нај поеке од нас, зашто со реформите се бараат, не од нас, а от Турција задолжеи'а и ако није со нашите работи покажме,

оти твѣа задолжеи'а, шчо се бараат от Турциѣа, не не удовлетворуат, то ниѣе само ке поможеме на Турциѣа, нишчо да не воведат од реформите, шчо се бараат од неѣа. Турциѣа ке велит, оти она сѣ, шчо можит да напраит, ке напраит и напраила, а поеке не можела да напраит за тоа, шчо комитетите не даат на населѣи'ето да се успокоит, а во ѣдна страна, каде ѣет сѣ на воено положеи'е, сите добри намерѣи'а на праителството се рушат от сопротивуѣи'ето на немирното населѣи'е; а ако военото положеи'е се продолжит поеке од ѣдна година, реформите ке се состарат по наша вина и ке се закопат. Таква ѣдна служба ниѣе сослужиме на Турциѣа по обѣавуѣи'ето на февруарцките реформи. Исто така, ако не сакаме никакви реформи, можиме да ѣ послужиме и за однапред. И после, како и до сега, пакь ке фрлимѣе вината на Големите Сили, коиѣ секоѣ пат излегуваат криви за нашите грешки.

Собитѣи'ата, шчо се развиѣа до сега ни покажаа ѣасно. колко ниѣе сами можиме да си напакостимѣе, мислеѣки, оти постапуамѣе праилно.

За да се предупредат жртвите од ѣдно секадешно востаѣи'е, се изработи февруарцкиот руско-австрицки проект за реформи, вистина не совршен, но со огоорка, оти тоѣ ке бидит постепено раширен. Поминаа месец, 2, 5, 7 и нишчо од него не излезе. Се прашат: зашчо? Ке одгоорат нашите: зашчо Турциѣа и Европа не сакаат серѣозно реформи. Но не ѣет така. Турциѣа, можит, и не сакаат реформи, но сакаат тѣѣе, шчо го изработиѣа проектот. Се прашаше само: кому приликите ке дозвол'ат да надделит? А во тѣѣе прилики наѣе важен фактор бефме ниѣе. Да се склонефме пред вол'ата на Европа и четите, или да се предадеа, или да се оттргнеа во Бугариѣа, или барем да се напраѣиѣа некои прѣгоори со реформаторцките држаѣи, во коиѣ просто можеше да се речат, оти четите, или ке се оттргнат, или ке се

предадат, но нека се не мачат турците мирното население, за тоа, што, можит, некаде се имаат пушки, то ќе настапеше во Македонија мирно време, кога ќе се бараше од Турција да се воведат во целост реформите и да се оттегл'ат војските од Македонија. Но што напраи комитетот. Тој реши 4¹/₂ месеци да чекат резултатите од воведувањето на реформите и после објави со „чиста совест“ востаањето. Во време на објавувањето на востаањето, комитетот можеше да речит, оти тој не бркал на држаите да воведат реформите. Но тоа не ѝет токму. Вистина четите избегуаа стражејната, но тоа уште не значат да не бркаа да се воведат реформите. Твие избегуаа, но турците бараа стражејна и успеа поеке од комитето. Комитетот кажуаше да немаат чети, немаат противодействие на реформите од негоа страна, а пак турците кажуваа да имаат чети, населен'ето да имаат оружје и се готвят за востаањето, војската имаат постојани столкнута со четите, четите убиваат мирните жители, што не ѝ слушаат и сет верни слуги на Падшаот. Ако земиме војните од времето на публикувањето на февруарските реформи до и после објавувањето на востаањето во Битолцко на 20 Јули и прегледаме во ниф телеграмите од Стамбул, то ќе видиме, оти Портата постојано предстауат на рускиот австро-унгарскиот амбасадери списоци од стражејна на турскиот аскер со четите, списоци од ваједно при обиските оружје у населен'ето, списоци од убиства, совршени од четите над мирното население. И најпосле списоци од воведени реформи.

Што сакаше да речит Турција со твие списоци, ѝет многу јасну: „јас сакам да воведам реформите во Македонија, но наместо реформи сега за сега ќе воведам аскер и маки, зашто страната се готвят за револуција, подготвуана од престапното работејне на комитетите, кои што состават како држаа во држаа; ќе

ми позволите, прво, да усмирам страната и да воведам мир, а после ќе се воведат нужните реформи“. Со дружи збори: комитетот ми даат можност за една година да се извинуам за неисполнувањето на реформите, а после не ќе ѝ воведам, зашто они ќе остарат. Ја каква услуга није напраиџме на Турција, со нашето недоверувањето ком австро-рускиот проект од реформи. Сакаме ли уште еднаш да не послужиме на Турција, и пак да не напраиме криви дружителите за нашите грешки? Јас мислам, оти ништо друго не ни остаат да напраиме, осим да се однесеме со полно доверие ком реформаторците усилја на двете заинтересувани Сили, и со тоа да ѝ ангажираме, час по скоро да се воведат обеканите реформи.

Со твие неколку збори јас сакав да појаснам содржината на предложената на македонските читатели книга за најважните за нас прашања. Како последуач на идејата за полно отстајување на нашите интереси од интересите на Балканските народи и за самостојно културно-национално развивање, јас и ја написах на централното македонско наречје, које за мене от сега на тамо имат да бидат литературен македонски јазик. Нерамносите, што ќе се окажат во јазикот на мојата книга, сепак сосим природни и ќе можеа да се отстаанат само при едно по глабоко знајување на централното македонско наречје, со што не можам да се пофалам. Но и при тоа се надејам, оти за македонците таков јазик ќе бидат по пријатен и по звучен, од јазикот на нашите суседи, со кои није сега за сега се дигаме на големо.

Што напрајме и што требит да праиме за однапред? *).

Долгоприготвуаното и многоочекуаното возстааи'е напоследок излезе на јава. Нашите земјаци си покажаа сета јунашчина и готовност да се пожртвуат за интересите на својата таткоина. Борбата беше и јет отчајана. Свјот европејски свет обрна своите возгледи на неја. Новините се преполнија со известја от театрот на возстааи'ето. Редом со известјата за борбата меѓу четите и турците, во новните се печатаат и известја за турцките зверства над мирни жители. Европејците се потресоа и ужасија от твја известја и зафативја да окажуат нужното влијан'е на своите праителства за да се пресечит колеи'ето на мирното населеи'е и да се помогнит на нестрек'ното македонцко жителство. Во Бирмингем Ворстерцкијо владика напраи во црквата молебен за спасеи'ето на македонцките рисијани. Кентерберийцкијо архиепископ се обрна кон англицкијо министер-президент Бал'фур со молба од името на англиканцката црква, да се помогнит на македонците. Европејцкото обшчество зафаќаат да наредуат помоки за македонцките страдал'ци. На патуанието на Германцкијо император се придаат политично значеи'е, меѓу другото и за македонцките работи. Турција, како што се видит, како да се најде на тесно, и предложи на Бугарија да се доидит меѓу ниџ до једно согласуаи'е за македонцкото прашаи'е. Разни праителства праат официјални декларацији по нашете работи. От Стамбул телеграфируат во разни европејски ноини (Standard),

*) Прочетено на 21-и Септември таја година во I-та седница на Петроград. Македон. Научно-литературно Другарство „Св. Климент“.

оти англицката и френцка стредиземни флоти добила повела, да се наоѓаат блиско до македонските води. Пак от тамо телеграфираат, оти војната меѓу Бугарско и Турско ѝет неизбежна. От Софија телеграфираат, оти тамошниот военен министер зел од офицери на разни европејски и американски држави предложеније да се зачислат они во бугарската армија.

Шчо покажуваат сите овие фактои? Дали покажуваат, оти движењето достигна својта целта? Дали можат раководите на движењето да се пофалат со успеф? Дали принесените жртви за ослободувањето не сѐт напрасно?

Можит да бидит, некој, а можит и мнозина измеѓу нас, ќе речат, оти уште ѝет рано да се судит за резултатот на воставањето. Главната работа на комитето и четите ѝет напред. До сега можит не ѝет исполнена, ни половина, ни четвртината от сѐт план, изработен от комитето и главниот му шчаб.

Да. Секоаш, по секоје прашавањето ѝет имало разни возгледи. Така ќе бидит и во дадениот случај.

Јас од мојта страна ќе си позвол'ам, со чистосрдечно прискрбије да видам во сегашното движење полно фијаско. Сите тија дополнувања, кои шчо ќе се придаат до понапредниот руско-австријски проект от реформи, не само не чинат 100,000 обездомени души, 3—5,000 чоечки жртви и полно обескуражувањето на жителството во Македонија, ами не чинеа и 100 чоечки жртви. Тија приложенија ќе се добијат и без капка крв.

По резултатите, кои шчо ќе се добијат от сегашното воставање, последното ќе можит да се наречит ѝедно од најголемите, ако не и најголема нестрекја за нашиот народ.

Не ѝет рано да се предвидат резултатите и крајот на нашето воставање. Тија можеа да се предвидат уште пред зафатокот негов.

Уште во време на февруарското руско официјално известуаи'е беше јасно, оти Европа никој пат не ќе удовлетвори во полна степен бараи'ата на комитето. За да се исполнат нашите сакаи'а требаше да се војуват со Турција; само после наделуаи'е ќе можеше да се натерат Турцко да исполнит нашите сакаи'а. А се наделуат Турцко не од нас и не од Бугарцко, ами или от Голема Сила, или от нас и Бугарско, Србцко и Црна-Гора заедно, при неутралноста на другите држаи. А ни једното, ни другото тогај за тогај не беше мислимо. Комитетот тоа требаше да знаит и мислам го знаеше. Но негите раководци мислеа друго: они во биднината, как и во сегашното, видеа само тоа, шчо им јет пријатно да видат. Они велеа: „није не сакаме, ни једна држаа да војуаат за нас: они можат просто да отираат своите флоти во Солун и да принудат Турцко да ни даит реформи. Није сакаме да напраат и со Македонија, шчо напраија со Крит“. Не једнаш сме спориле, оти имат разлика меѓу Крит и Македонија, оти имат држаи, кои сет заинтересуани во *Statu quo*-то и ќе напраат се возможно да немаат набркуан'е во наша полза. Та и да имат набркуаи'е, имат ли се основа да се мислит, оти тоа набркуаи'е ќе бидит во наша имено полза, а не на наша пакост? Се покажуаше, оти сегашнио момент јет најнеблагопријатен за востааи'е. Но нашите раководци замижеа пред вистината и востааи'ето се зафати; се зафати славно, за да се довршит плачевно и пагубно. Не беф јас сам, шчо гледаф на предвременоста на востааи'ето. Така гледаа и мнозина друзи. Но никој не си креваше гласот против. Критиката на држаи'ето на комитето беше само во домашните крагои. Но она беше и бесполезна па и опасна, не само за твие, кои се критикуваат, ами нај после за твие шчо критикуваат: Комитетот беше сесилен; он имаше во своите раци

живото и смртта на сите граѓани и не приемаше никаква критика на своите постапки. Тие, што не сет со него, сет против него и сет негови непријатели, кои требат да се истребат. Да критикуат работите на комитето можеше само друг комитет, кој што располагаат со сила. Организација пак на конгрес — комитет беше и доцна и бесполезна. Меѓу комитетите тогаш не се зафатеше погубна меѓуособна борба.

И така борбата се зафати против требувањето на секо благоразумие. Она даде многу, резултати, само не тие, што се очекуваа. Меѓу сите илустрации, кои сопроведуваат движењето, најголемо внимание заслужаат руското „Праителствено Сообшчување“ од 11 Септември. После него представувањата од рускиот и австроунгарскиот посланици до Портата и во Софија и писмото на англискиот министер-президент Балфур до Кентерберицкиот архиепископ.

„Праителственото Сообшчување“ зајавува, оти руското праителство, ќе барат за Македонија тива реформи, кои сет изработени во месец Февруари од Зиновијев и Каличе и оти тие реформи сет само зафатокот и ќе бидат развијени понака сообразно со нуждите на жителството. Тоа место беше и во февруарското Праителствено сообшчување. Не покажуваат ли оно, оти пошироки реформи от тие, што ни беа дадени ќе можеме да добиеме и без револуција, а само со ловки мали народни движења? Ако јет така, то сегашното воставање ни на једна јота не измени положенијето.

Но во Праителственото Сообшчување имат уште једно многу важно место: револуционите комитети, по изразувањето на руското праителство, сакаат да создадат „Бугарска Македонија“ а Русија, за која сет блиски и интересите на другите ристанци народности во Македонија, не можат да пожртвуваат нивните интереси на бугарите.

Разбраа ли во Бугарија, што означуваат тие збори?
Разбраа ли во Македонија? Разбраме нај-напкон није?

Русија отворено ни искажуат, зашто она не работи
и не можит да работит инак. Да ли јет праа Русија
во своите утврдуаи'ја? Да ли можит она да постапит
инак?

Ако се поставме во положја'ето на руското пра-
ителство, и није не ке можеме да постапиме инак.

До 1878 год. сите, па и руското праителство, ве-
леа, оти Македонците сет бугари. После Берлинцкио
догoор истапиа со своите претенции на Македонија србите.
Праи ли сет они, или не, не јет важно за дипломатите.
Србите во течеи'е на 25 години, особено последните
20 години успеа, ако не да напраат македонците срби,
то барем да создадат во европејцкото обшчествено миеи'е
убедеи'е, оти во Македонија имат и срби. Ако
селцкото населеи'е и сега си зборуат, како што си
зборувало и по-прег'е, и зборуат одред низ цела Ма-
кедонија само на једен словенцки јазик, — во градоите,
редом со бугарцките машки и женцки гимназии и ос-
новни сколии, на секаде ке најме и србци. Једни села
имаат србци, други бугарцки сколии. Јдни сел'ани
со нивните учители и попои признаваат патриархиата и
сет под покровителството на србци или грчки кон-
сули, а други признаваат бугарцкио екзарх и слушаат
бугарцкио трговцки агент. Сè тоа сет факти за ди-
пломатијата, која што имат да се бројит со дејстви-
телноста, а не со теоријата за народноста на македон-
ците. Политиката немаат работа со науката. Па и да
имат работа, зар јет докажано, како два и два 4,
оти сет македонците бугари? До руско-турцката војна
имаше само једна теорија за народноста ни. Сега сет
две. Кон ниџ се прибауат и трек'а, оти македонците
сет нешто стредно меѓу србите и бугарите. Привр-
женците на таја теорија пак се подраздел'уат: 1, на

кои што кажуваат, оти тоа стредно иет еднакво далеко и от србите и од бугарите; 2, оти оно иет по блиско до србите; 3, оти иет по блиско до бугарите; 4, оти част иет по блиска до србите, част — до бугарите. Не иет важно за дипломатите, каде иет истината. Важен иет факто, оти во Македонцкото прашаи'е сет заинтересуани етнографцки; редом со бугарите и грците, уште и србите. Осем тоа и политично Србија иет не по малу заинтересуана во судбите на Македонија. Последната за Србија имат по големо значеи'е, от колку за Бугарија, оти Бугарија можит да излезит на Егејцкото море и преко Кавала и Деде-Агач.

Ако иет така зар можеме да се чудиме на поведеи'ето на руското праителство во македонското прашаи'е и на неговото зајавуаи'е, оти Русија не ке помагат на комитето да се создадит „Бугарцка Македонија“?

Некои од нас, можит наивно ке забележит: „Комитетот не сакат да напраит Македонија бугарцка; тои сакат праина за сите македонци без разлика на вера и народност“.

Како можит комитетот да докажит, оти он работит во таква смисла? Со иедни зборон не се докажуат. Поведеи'ето на самвио комитет зборуат против негоите утврдуаи'а.

За да се дигнит револ'удија во полза на сите народности во Македонија, требит комитетот да бидит образван от престаители на сите македонцки народности. Инак кои му иет дал прао на комитето да работит од името на сите македонци и во полза на сите ниф?

Комитетот можеше да работит и од името и во полза на иедна громаднa част на македонци, т. е., од наи силната народност. Но требаше да имат цел ред докажуачки, оти работата на комитетот не иет врзана со интересите на саседните држаи и народности, а

протиоречит им и јет во полза не само на господствују-
ките, но и на сите друзи националности.

Ништо подобно немаат. Организацијата јет тесно
врзана со Бугарија. Шумот од организационото дви-
жејн'е отпрво се дигна во самата Бугарија. Тоа покажа,
кој најмногу јет заинтересуван во Македонцкото движејн'е,
за тоа пренесоа центрот негов во Македонија, и на-
прајиа уште једен цел ред фокуси, за да се покажит,
оти брканицата јет од натре и јет самородно јавујин'е.
Но кого излажаа со тоја маневр? Не јет ли јасно, како
бел ден, оти брканицата јет тесно врзана со Бугарија,
со бугарцкото име и со бугарцките пари?

Ке речите, оти народо јет напраил нај големи по-
жртвујин'а во полза на движејн'ето. Тоа јет така, но не
требит да се забораат, оти организаторите на движејн'ето
во поекето случаи беа чиновници, екзархицки. Се раз-
бират само от себе, оти они со своето участие во ре-
волуциони работи идеја во разрез со интересите на ек-
зархијата; но при се тоа, они беа бугарцки чиновници.

И така револуционио комитет беше чисто маке-
донцка организација по произлез и по состаот му, но тоа
беше само работа на једна част од једна од маке-
донцките националности, врзана по име и по државно-
сколицките работи со бугарцкио народ и држаа и
нивните интереси. Тоја комитет, во сашност македонцки,
за надворешчино свет и за рисјаните во Македонија
не екзархисти, беше комитет *бугарцки*.

Комитето, не можа да докажит ни на надвореш-
чино свет, ни на самите македонци не екзархисти, оти
он не јет бугарцки.

Радев со својо „Mouvement Macedonien“ мислеше
да убеди Европа, оти движејн'ето јет чисто македонцко,
и немаат ништо обшчо со Бугарија. Истото сакаа да
докажат и „Право“ и друзите македонцки и бугарцки
војни. Но достигнаа ли они цел'ата? — Не.

Покојнио А. А. Ростковски не једнаш кажуаше: „бугарите мисл'ат, оти само они имаат ум на светов, а сите друзи сет будали. Кого мисл'ат они да излажат со статиите во „Право“ и друзите војни, оти македонците сакаат Македонија за македонците? Знаеме ниве многу арну, шчо сакаат они“! А какво впечатлеин'е праеа на дипломатскио свет воинарските уверуаин'а на комитето и бугарите за македонското движеин'е? Не требит да се забораат и то, как се изразуваа во европејските војни за стражеин'ата на четите со турците: четите се викаа банди и то *бугарски* а не македонски. За убитите четници не кажуваа: „убити сет толку души македонци, ами толку души *бугари*“.

Се прашат кого убедниа: „Mouvement Macedonien“, „Право“, „Автономија“ и др. во тоа, оти ратуваат за слободниа македонците, а не, тије, шчо се викаат „бугари“ и сет от Македонија и Бугарија? — Никого.

Можит да бидит, комитето успе во самата Македонија да се чинит обшче македонски, само не доби признааин'е од надвор, во Европа? — Двај ли.

Револуцијата требит да бидит работа на сите македонци, или на болшинството од ниф, за да можит да се наречит обшча. Во самио комитет требит да бидат застапени сите, или неколо народности. Интелегенцијата на тије народности требит да си подадит једна другиму рака и секоа од ниф да земит да популаризират идејата во својо народ. А шчо видиме во дејствителност. Не само интелегенцијата на сите народности, не и на болшинството од ниф, ами па и интелегенцијата на најсилната македонска народност — словените, не сета беше застапена во комитето: србманствујук'ата и гркоманствујукаата македонска словенска интелегенција беше на страна от комитетот па и враждебна. Значит комитетот во патриархистките села и градон, и части от села и градон, беше не канен гост. Патриархистите сло-

вени можеа и да му сочувствуат, но за тоа, што нивната интелигенција беше против комитетот, то немаат сомнувајне, оти и самите селани тро му сочувствуваа, но тоа сочувство беше побркано со неувереност и со сомнејне во обешчајната на комитето. Кон тоа неопределено чувство се присоедини и штраф. Селаните се најдоа меѓу два огни: војската и комитетските чети.

Кога едно движење, во едни места се распространило со убедије, а во други со сила, можат ли да се наречат обшчо?

Нвие можеме да го велеме како сакаме, но во действителност оно беше само частично. Оно беше и јет работа на екзархистите, кои се величаат „бугари“, а следователно, тоа јет бугарски маневр, да се решит македонското прашање само во бугарска полза; то јет да се создаат једна „Бугарска Македонија“.

Можат да не јет уште јасно, оти, ако се удовлетворат сакајната на комитето, Македонија и на вистина ќе се чинит бугарска? Ќе се постарам да покажам по јасно, како реформите можат да побугарат Македонија.

Се питат: кој јазик ќе бидит официјален? — Одговараат — јазикот на „болшинството“. — На коије болшинство? — Тогат ќе се видит.

Не се запитуваат по тамо: како ќе узнајат, коије јет болшинството.

Да си предстаиме нвие сега, оти ја каде Митровден идит меѓународен отред и окупират страната. Он меѓу другото, ќе требит да решит и прашањето за официјалнио јазик, а пак да остаиме официјалнио, прашањето за јазико во школите.

За некоји тоа прашање јет многулесно: нека се признајат неколку официјални јазичи т. е. и турчки, и бугарски, и српски, и грчки, и влашки, и албански, според населенијето на областа. Зборуваат при тоа: како што беше во Источна Румелија (Јужна Бугарија), а

тамо ќе се видит, каде имат грци, каде — срби, бугари, турци, власи и арнаути. Некои уште прибавуат: и за Источна Румелија кажуваа, оти имало грци во неја, но после ослободувањето се покажа колку грци имат тамо. Со друзи зборои дајте вије власта во раците на македонците, тоа требит да се разбирит, на тие од ниф, шчо се викаат бугари, да од неколку години после вије ќе видите, оти и во Македонија од друзите народности ќе останит тоа, шчо остана од грците во Источна Румелија, по ослободувањето на последната. Со друзи зборои цела Македонија ќе станит бугарцка.

От тука не јет ли јасно, оти Бугарија и комитето сакаат да создадат „Бугарцка Македонија“ во вреда на друзите сисјанцки македонцки народности?

Ама зашчо бугарцка, зашчо не србцка? ќе станит бугарцка, зашчо и јет таква; да имаше во неја поеке срби, ќе станеше цела србцка и бугарцкию елемент ќе ослабнеше. Сѐ тоа јет јасно и спраедливо од бугарцко гледишче. Но нека не се забораат да имат и друго, и при тоа многу друзи гледишча на македонцкото прашаиње, катo: србцкото, грцкото, влашкото, руското, словенцкото, австриецкото и на друзите западно европејцки држаи. Ако јет така, то предпологанию окупационен отред на чије гледишче ќе требит да станит?

Немат сомнуваиње, да нај лесно он ќе решит прашаињето за јазико во скопија и местна упраа во тие места, кај шчо живејат патриархисти со грчки јазик, арнаути мусулмани и католици и турци мусулмани. По мачно ќе можит да се решит прашаињето во твја места, кај шчо имат: 1, патриархисти арнаути, 2, патриархисти власи, 4, патриархисти словени, 4, словени мусулмани и 5 екзархисти словени.

Сакајќи да напраат по големо значеињето на словенцкию јазик во Македонија, словените, ќе бараат од окупационию отред, да се признаит за официален во

местин'ата со словени мусул'мани — словенцкио јазик; а самите словени мусул'мани, по религиозни сообразајн'а можат да бараат турцкио јазик. Окупационите власти кого по скоро да удовлетворат? Ако постапат праилно без сообразајн'е со религиозните требности, ќе напраат насил'е. Истото затруднејн'е и во уште по-силна форма ќе се стретит при решејн'ето прашајн'ето, кој јазик треба да се признаит за во скопјите и општественото управуајн'е во патриархицките рајони. Влашкото праителство ќе барат за власите влашки јазик, а патриархијата со видните прихожани, ќе бараат грчки. Ако се не удовлетворат барајн'ата на влашкото праителство, ќе се постапит непраилно и не праедно; ако пак се удовлетворит барајн'ето на влашкото праителство, против желајн'ето на прихожаните, ќе се напраит насил'е.

Патриархијата ќе барат грчки јазик и за праославните арнаути — тоските. Самите тоски немаат дозрејано до национално самосознаајн'е, за тоа патриархијата ќе успеит. Но дружите македонцки народности, заједно со дружите арнаути, ќе позаидуат на усилејн'ето на грцкио јазик на есап на дружите и ќе организуат партија против грцкио јазик. Немат сомнуајн'е, да тука не ќе бидит така лесно окупационите власти да се ориентираат.

Но најмачно јет прашајн'ето за официалнио и скопјцкио јазик во словенцките части на Македонија. Тука сет: једни патриархисти, друзи екзархисти по вероисповедуајн'е, ако се не гоорит за католиците и мусул'маните. Патриархистите се признаваат от турците за грци — „урум-милет“, а от србите и бугарите за срби и за бугари. Екзархистите, сами, и от турцките власти, се бројат за бугари, србите пак и бројат срби. И така, патриархијата ќе сакат во поголемата част на Македонија со словенцко населејн'е да устанонт грцкио јазик за во скопјите и управлејн'ето. Во својите пожелан'а патриархијата ќе стретит отпор от србите и бу-

гарите. Но последните, оспорувајќи праото на грчкио јазик во словенските краини, сами не ќе можат да се разберат и да определ'ат, каде ќе треба да бидат бугарскио и каде србскио јазик.

Мислит ли комитетот, оти, ако он сакаат да игнорират прашаи'ето за јазикот во разни делои на фантазираната, барем сега за сега, автономна Македонија, игнорираат истото прашаи'е и заинтересуваните балкански народности, особено србите? Мислит ли он, оти србите му веруваат да се работит на „Македонија за македонците“, ако се игнорират прашаи'ето за јазикот на македонските словени, и да тоа прашаи'е лесно и праедно ќе се решит со добијаи'ето на автономни праа? Ако мислит така много се лажит.

Ако автономијата на Македонија се јавит како резултат на сегашното востааи'е, то македонцкото прашаи'е ќе се решит не во полза на македонците, а во полза на бугарите, зашто комитетот, како шчо видофме по горе, работит под бугарска фирма. Тие од македонците, шчо добија образуаи'е во Бугарија зедоа иницијативата за ослободуаи'е и они до сега играа, можит да се речит, не само главната, ами и искл'учител'на рол'а. Ако нивното работеи'е се увенчат со успеф, они, а со ниф заједно и бугарските интереси, ќе земат врф над чуждите интереси во Македонија. Ако востааи'ето восторжествуат, не јет ли јасно, оти за него ќе имат да се благодарит на бугарите и за тоа тамо, каде сега србите конкурираат со својите пари и својата пропаганда, со бугарските пари и пропаганда, ќе изгубат секоје влијаи'е на својите клиенти? Зар не му мисл'ат србите, оти со успеот на востааи'ето, ако се питат: на кој јазик ќе треба да зборуат судијата, да речиме, во Тетово? — автономното пртителство, кое ќе бидит од „бол'шинството“, ќе одгоорит — на бугарскио; истото ќе одгоорат и местните жители, зшто во нивните очи, бу-

гарите, а не србите, излезоа героя. Исто така, во полза на бугарите, ќе се решит и прашаиџето за јазикот во градцките и селцки сколџи. А пошчо во автономна Македонија ќе немаат место за пропагандите, то србите ќе требит да отстапат местото на бугарите. Но ќе се согласат ли на тоа србите? Они, можит, и би се согласиле да јет тетовцкиот гоор мнооо близок со бугарцкиот литературен јазик. Но они знајат, оти не јет така. Они знајат, оти во тоја гоор вистина се имаат особини обшчи со бугарцкиот јазик, но исто така се имаат и особини обшчи со србцкиот јазик, па и таквија, шчо се немаат, ни во србцкиот, ни во бугарцкиот јазичи, а сет својствени само на македонцките наречја. Се питат: ќе дозволит ли, и можит ли да дозволит Србија во тетовцкиот гоор да се развџат на место македонцките и србцки — бугарцки особини, а заједно со јазикот да се развџат во тетовцко на место македонцки и србцки — бугарцките интереси? Имаат ли она прао да протестуат против бугаризуаиџето на тетовцко и да барат зашчита на својите интереси тамо против бугарцките посегуаиџа? Имаат ли Русија морално прао да зашчишчаат нарамно со бугарцките и србцките интереси?

От тука јасно се видит да јет прашаиџето за јазико, особено за јазико во областите со словенцко населџеиџе једно од нај важните при разрешуаиџето на македонцкото прашаиџе. Да имаше меѓу словените во Македонија национално и религиозно единство, и да имаше сознааиџе за ниџ во жителството, до сега на пољина ќе беше решено Македонцкото прашаиџе. А до кога, једни македонци се кажуат патриархисти, друзи екзархисти; едни бугари, друзи срби, треки грци и бараат покровителство у различни балканцки држави, давајќи им со тоа прао да се бркаат во македонцките работи, до тогај не можит да се мислит за обшо востааиџе; до тогај ќе бидит

само частично: со бугарцки, србцки, или грцки, но никак не, со чисто македонцки карактер.

Тоа нешто ѝет јасно за сите, само не за нас македонците и за раководците на сегашново востааи'е. Тие раководци праат сите усиља да покажат мотивите и самото движеи'е, како шчо се сакаат ним; ама работа ѝет, оти не само ние, ами и другите имаат разум и очи да видат и разберат, како ѝет истината. Комитето се срдит, зашчо консулите не осветуат работите, како шчо сет. Но ако се осветат тие како шчо сет, то не ке се аресат на комитето. Комитето, со друзи зборои, барат, европејцките праителства да гледаат на работите во Македонија со македонцки очи т. е. со очите на комитето; а да беше така работата, немаше зашчо европејцките праителства да имаат свои агенти во Македонија.

Но ако имафме ние морално прао да бараме от престаителите на европејцките држаи во Македонија точно и беспристрасно да осветлуат своиге праителства и европејцкото обшчествено миеи'е за работите во Македонија, то наш морален долг беше, да сме и ние осветени во европејцките интереси во таткоината ни, особено во интересите на балканцките држаици.

Ние требаше да знаеме, оти против нашето востаи'е ке бидат: и Кара-Влашко, и Србија, и Грција. Кара-Влашко не можит равнодушно да гледат на усиљеи'ето на Бугарија со дааи'ето на Македонија автономна управија. На автономијата се гледаг, како на преодна степен кон сојединуаи'е на Македонија со Бугарија. Кара-Влашко не можит да допушчит на неиниге граници создааи'ето на једна голема Бугарија, која, можит, после ке барат од неја Добруджа! По твја политични сообразуаи'а, и да имат во Македонија чисто бугарцко и само бугарцко населеи'е, она не ке допушчит сојединеи'ето мегу турцки и бугарцки

бугари; она не можит да допушчит во своја пакост нарушењето на територијалната целост на Турција. А Кара-Влашко ѝ е во сојуз со тројниот сојуз, кој што ќе покритоелствуат Кара-Влашките интереси на Балканскиот полуостров.

Интересите на Грција во Македонија сеп уште по големи. И ако немаат многу грци во Македонија, пак Грција ѝ е не по малу заинтересуана во нашите работи од другите балкански државици. Секоја држава се мачит, ако не ја праат нови завладувања, политични економски и културни, то да сочуваат тајна, што сеп направени од по напред. Грците со својата цариградска патриархија имаат наложено грчкиот јазик во селиштите и црквите на многу македонски краишта, кај што немаат грци. Природно ѝ е, да ќе употреби Грција сите дипломатички патишта, за да се задржи во Македонија на тајна позиција, кај што се наоѓаат од средните векови, особено од времето на турското завладување на Македонија, а грчките интереси во Македонија се бранат, не од една Грција, а и од големите сили, што не сакаат да се усилят словенскиот елемент.

Но најмногу ѝ е заинтересуана во македонските работи Србија. Она предава етнографски и историјски претензии на Македонија. Но осим нив, имаат и политички причини, кои никој пат не ќе дадат на Србија да допушчит, да се реши македонското прашање во полза на една од балканските држави, особено во полза на Бугарија. Автономна Македонија, како пат, по кој што ќе се дојде до сојединувањето на Македонија со Бугарија, Србија никој пат не ќе допушчит. Уголемувањето на Бугарија од присојединувањето на Македонија не можит да бидат допуштено од Србија не само за то, што со тоа ќе се наруши рамновесието на Балканскиот полуостров, а најмногу за то, што по негоото извршување Србија ќе се најде меѓу две по силни од

неја држаи: Австро-Унгарија и Бугарија; она ќе бидит од ниф политично и економчки задушена, и ќе требит да се подчинит, или на једната, или на другата. Значит, државните интереси на Србија никој пат не ќе допушчат да се образуат Бугарцка Македонија. Немат сомнуаи'е, оти и србцките интереси, како и интересите на Кара-Влашко и Грција, си имаат свои покровител'.

Значит, малите балканцки држаи, и ако на вид и да не играат рол'а во решеи'ето на македонцкото прашаи'е, које како да јет само во раците на големите држаи, во действителност имаат нај голем значај.

Големите држаи зајавуат, оти они немаат непосредствени интереси во Македонија, а работат само во име на праедноста. Но таја праедност, како шчо рекофме, се разбират инак од грци, срби, власи, бугари, то и големите држаи, покровител'ки на малите, се јауваат предстаител'ки на својеобразни праедности. Ог тука и не можит да се очекуат обшчо работеи'е во македонцкото прашаи'е. Задружна работа јет возможна само во најмали реформи.

Ако јет така, то на кого се надејафме со востааи'ето? Не на Русија ли? Но Русија неколку пати официјално си изми раците пред крвопролиаи'ето. Нвие, на место да се л'утиме на руските предстаители: И. А. Зиновьев, А. А. Ростковцки и Машков, по арно ќе напраи'фме, да се позамислиме за руската политика на Балканцки полуостров. Русија јет словенцка и праославна држаа. Она ослободи Србија и Бугарија; она поможа на Кара-Влашко, Грција и Црна Гора да се ослободат. Она секога јет покровителствуала праославие'ето и словенството. Ако јет така, то, шчо можит да напраит за нас Русија, кога во македонцките работи сет забркани неколку словенцки и праославни народи? Можит ли они за атар на Бугарија да оскрбят дружителските балканцки самостојни праославни држаи, чииа

самостојност ѝет извојуана со руска крв и руски пари, и да напраат тие држави, да се одвртат од неја кон другите западно-европейски држави, и да се чинат во нивните раци орадија, направени против Русија? Можат ли Русија со својата политика до оттолкнит от себе балканските праославни држави? И што добијат она за таа загуба? Благодарноста на Бугарија, можит! Но бугарската благодарност ѝет само ден до пладне, а после бугарите ќе речат, оти тоа го напраи Русија со своји планови да завладит Балкански полуостров, спасен'ето на кој ќе се наог'ат во Англија, и за тоа бугарите, на место да сет во сојуз со „великата освободителка“, ќе се фрл'ат во скутоите, или на Англија, или на другите непријатели на Русија и словенството. Значит, при современата поставка на македонското прашаи'е, ние очекуа'ме за наш атар Русија со своји неомисленици постапоци, да се откажит од нејните интереси на далекиот исток, и заједно со тоа да потрпит поразива на блискиот исток. Арно ама не било така, како што мислеа'ме ние.

И така неуспехо на востааи'ето ѝет јасен, како бел ден. То от самвио зафаток ѝет постаено на лоша основа: на ѝет обшче македонско, но ѝет частично, и имат бугарска боја. Во него имаат раководна рол'а само македонските словени, што се викаат бугари. Интелегенцијата, не само на другите македонски народности, ами и на самите македонски словени беше непричастна во управлеи'ето на комитето. Комитето, како тајна организација, се бојеше да пушти кај себе равноправни членови од други народности, от словени србоманни и гркоманни, или пак и само со србско и грчко образуаи'е, от страф, негите тајни да не станат достојаи'е на балканските државици. Организацијата беше и ѝет завиена во тајна, така да долните нејни членови сет слепи орадија за исполнуаи'е

само на работи, диктуани од горни сообразувања и интерес. Тива сообразувања сеп само достоинствена на неколцина, туку речи, самозванци, или случајно испливели на површината македонци. Тиве луѓе сеп вршителите на судбините на Македонија. Нивната дејателност не подлежит на критика. Ако сеп осмелит некои да критикуат дејателноста на таквија лица, сеп решаат да погинит од организацијата. И таква организација сеп кажуат идеална! Разбирам, оти не сите членови можат да знајат сите работи. Но, ако и имат ограничења, то ограниченијата треба да бидат разумни. Во организацијата треба да бидат сосредоточени најдобрите интелегентни сили во Македонија. Треба да имат луѓе, кои што можат по-широко да погледат на прашањето и да измерат безпристрастно и без увлечења резултатите на секој еден рачкор на комитетските работи.

Имаат ли нешто подобно во организацијата? Кој сеп во Бугарија главните претставители на организацијата? — Татарчев и Матов.

Можит да бидит, оти и еднио и другио сеп луѓе со висок патриотизм и знајатие на положението во Македонија. Но тиве сеп приврженци на крајни мерии, без да гледаат на политичното положение. После, како сеп видит, они мислат за единствено праилна гледна точка на прашањето за народноста на македонците словени — бугарската; а можит, си мислат, оти прашањето за народноста на македонците еет второстепено и ке сеп разјаснит лесно со ослободувањето на Македонија. Но они треба да гледаат во биднината дејствителноста, а не то, што им сеп аресуат.

И сите друзи раководци, како Радев, Станишев, Карајовов и пр., сеп од истата категорија. Тиве си мислеа, доста еет едно зајавување, оти Македонија ке бидит за македонците.

Комитетот можит да се пофалит и со по-умерени раководци, но и тие мислеа, оти спасеи'ето на Македонија ет само во дуовното јединеи'е па и господствуаи'е на бугаритѣ во Македонија.

Можит он да се пофалит и со луг'е, кои шчо сакаа дуовно да се отдел'ат македонците од бугарите. Но тие луг'е или се ограничија со издааи'ето на неколку книжки на македонски јазик, или пак се ограничија со зборуаи'е македонски дома, или со своите земјади.

И така бугарцката боја на движеи'ето ет главната причина на неуспеот. Ако ет така, то шчо се барат од македонцката интелигенција, за да се олеснат нестреките за македонците от сегашната нестрек'на авантура?

Првото нешто, кое шчо се барат од нас ет: да знаеме нуждите наши и на нашио народ.

Не еднаш на митинзите во Софија и дружите градишча се имаат приимано резолуцији со изложеи'е на нуждите на македонците. Но тие резулации се имаат приимано во Бугарија, под влиаи'ето на бугарцкото общество и от македонцката емиграција во Бугарија. На тие митинзи не беше предстаен свиот македонцко-словенски народ со негоата интелигенција, за тоа резолуциите беа и не полни и једнострани.

Македонцкио народ не толку се нуждаат, барем сега за сега, во официален јазик на болшинството, во генерал-губернатор од народноста со болшинство и во слободна преса, колку: во устраниаи'е или парализуаи'е дејателноста на националните и религиозни пропаганди; во устраниеи'ето на враждуаи'ето меѓу приврженците на разните национални и религиозни пропаганди; во устраниеи'ето на тоа недоверие и обособеност, која ет сега меѓу македонцката интелигенција, воспитана во разни држаици балкански и служат на религиозно-националните пропаганди во Македонија; во официално

признааи'е на македонцката народност и во внесуаи'е во нофузите и другите официални документи на лица от словенцки произлез од Македонија името „македонец“ ; се нуждаат во земелен надел, како што беа сел'аните наделени со земја при отмената на крепостничеството во Русија, Галиција и др. страни. Тука идат и цел ред други реформи, во кои флизаат и твја, што беа изработени од рускию и австро-унгарцки посланици въ Стамбул и беа приемени од Н. И. В. Султано.

Задак'ата на македонцката интелигенција от сега на тамо ке требит да бидит да се одделат нагледно за сите: и за самите македонци, и за Турција, и за Балканските држаи, и за великите сили, интересите на македонците од интересите на другите балканцки држаи и народи, и да се изучат подробно сите прашаи'а врзани со избавуаи'ето на нашию народ и нашата тат'коина от сегашното големо бедствије, и со процветааи'ето на нашию народ во дуовен и материален однос.

Таја задак'а јет многу тешка и требуат големи заједнични усилия. За тоа изучуаи'ето на таја задак'а и исполнуаи'ето нејно бараат участие во неја от сите македонцки словени, без разлика на верцка или национална боја. За тоа македонцката интелигенција требит да преставит да се односит мег'у себе со недоверуаи'е. От пропагандите, во кои служат, ке требит да бараат слободија, да се наог'ат во постојано сносуаи'е со интелигенцијата и обшчеството од другите пропаганди. Во слободните балканцки држаици, од време на време, македонцката интелигенција без разлика на пропаганди, требит да устројаат свои македонцки собири, на кои ке се разгледуваат и решаваат прашаи'а за дуовното и национално процветуаи'е на македонците. Македонцката интелигенција секогаш, кога јет надвор от своите официални работи, требит да зборуат мег'у себе на централното македонцко наречије (Велешко-При-

лепчко-Битоцко-Охридско), кои ќе треба да се воведат во сите религиозни и национални пропаганди и турските школи, како задолжителен предмет. Тоа наречие има да биде литературен јазик на македонците.

Ако религиозните и национални пропаганди не посакаат да воведат нашиот јазик во своите школи, се разбираат, оти само тамо, каде живејат словени, и ако забрануваат на своите учители и попови да другаруваат со македонската интелигенција и општество од другите пропаганди, тогаш македонската интелигенција и народ, без разлика на пропаганди, треба да му изнајдат пат, со кој што ќе можат да се накажат таа пропаганда. Ако таа пропаганда се воспользува со музавирлуди против нејните непријатели, тоа интелигенцијата треба, да објасни на народо нееднообразниот образ на работените на таа пропаганда, и да го повикаат, сам да си брани животните свои интереси. Ако народниот протест во верските и школки работи, во кои треба општините да се признајат слободни, се покажат од заинтересуваната пропаганда, како бунт со државна боја и се барат државни мери против бунтовниците, тоа народо и интелигенцијата треба да се обрнат до консулите, како до третицки судии.

Ако неколку, или сите пропаганди се воспротиват за твој наши барања и настојуваат, во школите и црквите да се изучаваат и поминуваат само јазиците на пропагандите, тоа да се примаат општи и енергични мери против сите и религиозни и национални пропаганди во Македонија.

Слободата на совеста иет признаена на секаде; она иет и ќе биде признаена и кај нас. Експлуатацијата со таа слободна се преследува на секаде и треба да биде преследувана и кај нас. Језуитите сеп истерани, туку речи, от сите европејски земји, за тоа што екс-

плуатираа со народната совест. Црковните ордени во Франција сеп ограничени во сколицките работи, оти со нив злоупотребуваат. Шчо ет било на секаде во Европа, можит да бидит и кај нас, во Македонија.

Секој ке имат прао да исповедуат и мусулманство и рсианство во трите главни форми: праославије, католичество и протестанство. Религиозните потребности и убедеиња сеп за сите неприкосноени. Но религијата никак не требит да бидит средство за престапни политични и национални цели, како шчо ет сега во Македонија.

Ако разгледаме сега распространените во Македонија религиозни пропаганди, то тамо ке најме религиозните пропаганди во поекето случаи да служат како орадије за национални и политически цели.

Протестанството и католичеството во Македонија имаат само религиозни цели, оти представителите на твја пропаганди со уважеиње се односуат до сите и нај дробни национални особини на сите македонцки националности. Ето зашчо никој немат прао да се ополчит против работата на твја пропаганди.

Праославијето, нај старата, нај распространената и основната религија на сите македонцки народности, за сожалуаиње, сосим изгубило од видот својата главна цел а да сејит братство меѓу народите, да облагородуат срцата на верните. На место твје благородни задаки праославијето сејит само раздор и ненавист. Оно ет сега само нај главното средство во раците на разни пропаганди со чисто национални и политични задаки. Праославијето во Македонија сега ет до толку искажено, шчо и не можит да бидит реч, за една праославна црква, — сега тамо имат 3 цркви, но не православни, а: грчка, бугарцка и србцка. Зашчо тоа да бидит така? Зар црквата не требит да бидит: Едина, Соборна, Вселенцка и Апостолцка?

— Да. Црквата тробит да бидит имено Едина и Соборна, а не срска, грчка и бугарцка. Црквата кај нас си изгубила својата главна цел'а, за то македонцката интелегенција и народо имаат полно прао да употребат сите своји сили да лишат црквата во Македонија от чисто национални цели и да ѝ поврнат твја цели, кои шчо ѝ запоедал неј нејниот Божествен Осноач: да проповедуат евангелието на сите јазицит. е. на сите народи на нивните јазици.

Ако религиозните пропаганди се постарајат да побркаат на здружувањето на македонцката интелегенција и македонскио народ меѓу себе, то прво нешто, кое ке се потребат, тоа јет, да се образуют во Македонија: Едина, Соборна и Апостолцка црква т. е. да се возстанот Охридцката Архиепископија, која шчо ке бидит „Архиепископија всеја Македонија“.

Религиозните пропаганди можат да имаат нешто против здружувањето на македонцката интелегенција и народ само по национални соображувања. Ако јет така, то природно јет, оти, со баравањето црковна реформа, ке се соединит и баравања сколицка реформа т. е. Архиепископијата ке земит во свои раци сколицката работа, и ке се сообразуют во неја со народноста на својата паства: во грцките епархии и парохии ке се учит во сколицјата, и ке се служат во црквата на грчки јазик; во влашките — на влашки; во словенцките — на македонци.

Тогај сите национални и религиозни пропаганди, кои шчо цепија народо на разни групи, непријателски една кон друга, ке се отстранат и ке настапат мир за народо, за Македонија, за Турција и за Европа.

И вистина, одвај ли имат нешто по арно од вакво свршувања на македонцката криза: за народот то јет арно, оти ке се ослободит и од интригантите од разни народности, и ке се откажат од разни поддувања, кои шчо го одвлекуваат од неговите мирни работи: црквата

ке примирит бозосновната вражда меѓу разните народности.

Таков исход на кризава иет нешто нај арно и за Турција. Турцките дипломати се лажат многу, ако мислат, оти ќе сочуваат Турција во Европа поеке ако се придржуат до политиката: *divide et impera*. До кога имат во Македонија почва за национални пропаганди, до кога не се отстранат причините, чуздите држаи да имаат во Македонија поеке влијаије от самата Турција, до тога Турција само ќе расходуат на Македонија, а не ќе имат од неја никаква полза, до тога секоја минута ќе требит да се бојат да не изгубит Македонија; а ако се признаит официално, оти во Македонија немаат неколку словенски народности, ами имат само једна одделна, ни бугарска, ни српска, и ако се оддели Македонија во самостојна архиепископија, наједнаш Турција ќе се ослободит од набржуаињето во македонските работи от сите 3 саседни држаи.

Нашите национални интереси, диктуваат на македонската интелигенција и на македонскиот народ, да се поможит на Турција да излезит од затруднителното положение во које ја владеа религиозните и национални пропаганди во Македонија и држаите, заинтересуани во ниф. Нам не ни требит присоединуаије до Бугарија, ни до Србија, ни до Грција. Целоста на Турција за нас иет по важна, от колку за Русија и западна Европа. Турција иет страната, шчо се наог'ат во нај арно географично положение. Турцкото подданство и сочувуаињето на целоста на Турција ни даат прао на македонците да се ползуаме низ цела Турција со прао граѓанство. А тоа прао можит да ни даит голема материална полза. Ето зашто македонската интелигенција, ако изучит подробно својите интереси то на прво место требит, да постаит и за себе, и за својо народ: со сите своји морални сили да сочуат целоста на Турција. Во замена на тоа, ние

ке имаме лице и прао, да се надејаме од нашио великодушен господар, да добијеме полна автономија во црковното и сколицко дело и полна равноправност пред законом и во местната самоупраа во Македонија. Таква самоупраа никак не јет опасна за целостта на Турција. Напротив она ќе уредит односите меѓу македонцките народи во вечни времиња.

И така усилијата на македонцката интелигенција и народо требит да се обрнат на националното сојединување на македонцките словени во једно цело и на сојединувањето на интересите на сите македонцки народи. Националното и религиозно непријателствување требит да станит само једен жалостен спомин. Солидарната работа на македонцките народности требит да се обрнит кон сочувувањето на целостта на Турција. Во замена на тоа, Турција ќе раширит правјате на сите македонцки народности пред законом и во административното управување, и ќе покрителствуат на националното развие на сите македонцки народности.

Таква мирна програма на македонците ќе стретит поддршка и одобрење у великите сили, заинтересуани со сочувувањето на целостта на Турција. Великите Сили ќе помогнат на Турција да се оддалечат сите неправии за македонцките народности од националните и верцки пропаганди и да се обезбечит нивното самостојно сашествување и развиење.

Малечките Балканцки државици, кои шчо сет заинтересуани и поддржуат пропагандите, на прво време, ќе се расрдат на Императорцкото Султанцко праителство за тоа, шчо пресече „вековните“ привилеги, но ќе поминит време и они ќе се примират со устранињето на пропагандите, оти тоа устраниње, ќе бидит во нивна полза: ќе престанат да праќаат во Македонија секоја година своите милиони франкои, от кои за ниф никога не јет имало, и не ќе имат никаква полза.

Тие милиони не само сѐт пропадала до сега без полза, но и имаат поддржувано непријателство меѓу Балканците држави, кога тие по својата географска близост и еднаков интерес, требаат, една со друга да помагаат заједничното економско развивање.

По горе, кога зборуваат за неуспех на воставањето, тие рекоа, оти неуспех се должит на частичноста негоа. Тие зборуваат, оти кога се праат воставањето од името и во полза на сите македонски народности, тогаш на тоа требаат да се имаат полномоќност и учество на сите народности во организацијата.

Сега, кога зборувам за истервањето на пропагандите од Македонија, за примирвањето и обединвањето на македонската интелигенција и народности, можат некои да си помислат, оти тоа обединвањето ќе ни помогнат да се подигнат едно обшчо воставање, кое што ќе имаат по голем успех. Ќе погрешат, кои ќе направат такво заклучување.

Тие уште по горе рекоа, оти ние сме заинтересувани во целостта на Турција. И вистина, каква полза за нас од присоединувањето со Бугарија, или Србија, или Грција? Тие држави сѐт по културни од нас, а како таквија само тие ќе имаат полза од присоединувањето кон нив Македонија. После таквоа присоединување на цела Македонија до една од балканските држави не еет возможно — другите држави ќе побркаат на него. Возможен еет дележит на Македонија меѓу малите држави, или окупирањето на Македонија од Австрија. Но можат ли да бидат по голема нестрелка за македонците од разделувањето или окупирањето?

Малечките држави балкански без церомонија ќе земат во своји раци сите дооди од завојаните части на Македонија, а македонците ќе се обрнат во просјаци откако си загубат првен своите национални особини.

Можит да се предречит, каква ќе бидит судбата на Македонија под Австро-Унгарија: Босна и Ерцеговина јасно ни покажуваат, оти не ќе поминат и 10 години од Австријцката окупација, како ќе зафатат македонците без разлика на вера и народност да си оставуат својите катол и да се иселуат.

А и присоединувајќи го до една од балканските државици, што не јет никој пат возможно, ни делејќи го, ни окупацијата, не сеп возможно без револуција од натре. И имаат ли смисла тие револуции, кога ни обезбечит Н. И. В. Султанот националното и религиозното сашествувајќи и ни гарантират равноправност пред законот и во областната самоуправа со турците? А се имаат основајќи да се мислит, оти Императорското прагелство јет исполнено со добри намеријќи за својите македонски народности. Историјата помагат на секој народ, да си видит грешките, кои што имат праено, и да се чуат да не се повторуат. Сегашното востајќи е јет многу поучно, како за нас, исто така и за турците. Јас не можам да допушчам, турците да не се поучат од него: јасно јет за секој, па и за турците, оти Турција не можит поеке да сочуат Македонија, ако продолжаат истата политика кон нас, што је водеше до сега. Турција не можит да сочуат таја своја провинција без содејството на местното жителство. Једна војска не јет доста, како што не јет доста и доволството на меншеството на населениејќи. Турцкото господство во Македонија ќе се сочуат само тогај, ако во неја имат многочислено населениејќи, кои што видит својето благосостојанијќи обезбечено само под власта на Турција. Тоа населениејќи ќе составуат главниот оплот на турцките интереси во Македонија. А поддржката на болшинството Турција ќе добијат само, ако се погрижит до воведит во Македонија истински реформа, способни действително да сочуваат националните и религиозните интереси на

поданиците, нивните граѓански праа и сносно економско сашествувајне. Ако тија потребности на поданиците не се сочуваат, и Турција продолжаат да бидит неискрена во прилагајнето на реформите, то от тоа ќе пострадат нај много пак она: 1, она ќе бидит принудена со сила да воведит некоји реформи; 2, ако и после тоа населејнето не бидит оградено во национално-религиозен и економчки однос, то со тоа ќе се восползуваат непријателите на Турцко да напраат во Македонија брканица за да ловат риба во матна вода.

И така првото нешто, које шчо ќе требит Македонцката интелегенција да се добиват, тоа јет: устранијето на недоверјето меѓу интелегенцијата со разна национално и религиозно образувајне; објединувајнето на таја интелегенција, как во самата Македенија, така и зад нејните граници; совместното обсудувајне обшчите интереси на македонците; устранивајнето на национално-религиозната мрзија; воспитавајнето на македонцките словени во чисто македонцки национален дух; задолжителното изучувајне на македонцкио јазик и слоесност во средно-учебните заведејна во градоите со словенцко населејне; обучејнето во селцките сколии со словенцко населејне на македонцки јазик. Во словенцките села во црквата словенцко богослужејне. Ако тија барајна стретат отпор од некоја от пропагандите, то да се молит турцкото праителство и Големите Сили, да се отдалечат од Македонија деморализујуќите пропаганди, да се востановит Охридцката Архиепископија, во раците на која да преминит црковно-сколицкото дело за сите рсијанцки народности во Македонија.

Друго нешто, које се барат од нас, јет, да се обрваме до нашите брајка, шчо војуваат во таткоинатани, да сложат оражјето, за да се даит можност на Русија и другите сили, да земат сите мери, шчо

зависат од ниџ, да се удовлетворат сите наши религиозни, национални и економски интереси.

Јасно ми ѝет, со какво негодуаиџе ќе се однесат мнозина кон тоа мое предложеиџе. Можит, ќе го наречат и предателство. Можит да бидит, да се наидат и л'уге, кои шчо ќе речат, оти требит да се мавнат от тоа свет лица со такви мисли.

Кој како сагат, нека речит, нека мислит и нека пријимат против мене. Долго кон народот и таткоината ми диктуваат да се искажам во таква смисл'а. Јас сум једнаш уверен, оти во постапоко ми немаат нишчо предателско: 1, оти мислите, не само на частни лица, како мене, но и на сите македонци од боиното поле и од Бугарија, и мислите, бараиџата и предложеиџата на целио бугарски народ и бугарцкото праителство, не сет во состојаиџе, да изменат погледите на Големите Сили и Русија на нуждите на македонскио народ; 2, сите усил'а по натамо одвај ли ќе изменат поведеиџето на држаите во нашето прашаиџе. Нај много, шчо можит да бидит, тоа ѝет — европејцка конференција; но таја конференција не можит да се зафатит по рано от пролетта; и то, тогај ќе се зафатит само, ако востааиџето тогај бидит по силно от сегашното. Но можит ли да се предвидит одот на востааиџето? Пак и да се допушчит, оти востааиџето тогај ќе бидит, и по силно от сега, и ќе принудит Европа, да се повикат европејцка конференција, можит ли некои да предречит, оти решеиџата на таја конференција ќе бидат во наша полза? — Одвај ли.

Европејците до сега си имаат напраено неправилен заклучок за народноста ка македонците, и ето зашчо, последните, кои носат на својот грб сите тешкотвиј и нестреки од сегашното востааиџе ќе имаат нај малу полза од решеиџето на конференцијата. Требит да бидиме слепи, за да не видиме тоа, шчо ѝет очигледно.

Во конференцијата ќе се земат цел ред мери во полза на македонските народности. Но кои сеп тие народности? — турци, бугари, срби, грци, власи, арнаути.

Кого треба да бројат на конференцијата: бугарин, србин, грк? Каде е границата меѓу нив? Нај после кој ќе заседаат на таа конференција? Кој ќе даат сведенја за македонските народности и нивните потреби? Зар не е јасно, како бел ден, оти представители од нас немаат да имаат, оти ќе решаваат нашите судби, без да не питат нас, што бараме ние, а зато, ќе питаат нашите непријатели, кои имаат своји држави и своји дипломати, и кои ќе извлечат сета полза од нашата пролиена крв?!

Не брајга! Никаква конференција не не спасават. Многу по арно ќе бидит, да се довериме на нај многу заинтересуваните во нашите работи држави, особено на праславна Русија, која знаит убао нашите нужди, а не да се надејаме во сами себе и во некакви конференции. Да беше било така лесно и арно созивајнето на конференција, и сега ќе имафме друг способ тракувајне на нашите работи, и наместо Европа да остана Русија и Австрија да решаваат нашето прашајне, сите европејски Големи Сили ќе сакаа во него да играат еднаква ролга. А што пишат англицкио министр-председник на кентерберийцкио архиепископ за политиката на Големите Сили во нашите работи: „участието на сите Сили во разрешајнето на македонското прашајне само можит да задржит, на место да ускорит, неговото разврзувајне. Во даденио случај нај арно е иницијативата и нај главната ролга да е во рацете на нај заинтересуваните големи држави, кои нај арно знаит нуждите на македонците“. — Да, ние треба да знаеме, оти од участието на ситот „концерт“ можит да се очекуат големо неблагозвучие, по малко давление на Портата, от колку можит да се очекуат од работите на

двете најмногу заинтересувани држави. Државите разогледаат на прашаињето, а тоа разногласие брзат на еднодушно давлеиње на Поргата. Можит ли да се мислит, оти на конференцијата ќе имат по големо едногласије, от тоа шчо го видиме сега во постапоците на двете заинтересувани држави?

Сегашната конференција ќе бидит сосем во друзи условија от твие, во кои работеше конференцијата пред последната руско-турцка војна. Сегашната конференција ќе изиграет само во полза на малите државици, шчо бараат на есап на македонците да си осноат и рашират прајта на нивните народности. Ако јет така, а инак не можит ни да бидит, то ексик му и конференцијата!

Једно јет така, то немат смисл'а и по накашното сопротивуаиње. Знаете ли, шчо мисл'ат твие, шчо сет за по накашното сопротивуаиње? — Једно имаат надеж за набркуаиње на Силите; друго, се надејат на коференција; И трек'о кажуваат, ако не бидит ни једното, ни другото, то ќе напраат Турцко економцки да пропаднит со долгото содржуаиње на голема вјиска. Једнаш се видит, оти двете први надежи не ќе бидат во наша полза. А трек'ото ушче по малу. Зашчо ќе питате?

Европа имат интерес, да се сочуат Турцко, ето зашчо, ќе му даваат средства, за да се сочуат. А кои ќе и плаќ'ат твие пари и процентите од ниф? — Пак није. Но да предположине, оти турцкото економцко разоруаиње не ќе се отразит на нас. Но не јет ли јасно, оти, ако Турцко ослабнит економцки, није ќе ослабнине во неколку пати поеке? Не знаеме ли није, оти сето време, до кога ќе се продолжаат борбата со четите, турцкио аскер ќе грабит, ќе насилуат и ќе праит секакви друзи пакости на населеињето? Народо

не ќе можат да вршат својата работа, а од друга страна, ќе треба да ранат гладната турцка војска и четите?

Борбата имаат, не толку национален, колку религиозен карактер. Како таа ет опустошителна, во неколку пати поеке од обичната војна! Тоа опустошеиња имаат смисла, ако се имаат надеж на успеф. Сијот надеж наш ет на европејско набркуаиње. Но јасно ет, оти такво набркуаиње немаат да последуат. Није мислиме, оти Европа ќе се сожалит над мирното население, и заради него ќе се набркат во нашите работи. Но имено нашите есапи не даваат на европејците возможност да се претечат на помок' на мирното население. Европејците кажуваат, оти неможаат да напраат ништо, оти секоја мера од Европа, комитето ќе приимит за пооструаиње на негоата агитација.

Значит, до тога, до кога ќе се продолжит движеињето, није не можеме да очекуаме действително набркуаиње во нашите работи, и до тога нашиот народ ќе бидит принуден да трпит нај големи бесполезни и бессмислени нестреки.

Во таков случај имаат ли смисла по накатната борба? — По моето миење немаат. Није немаме излишни народни сили, за да ѝ принесеме на жртва за бугарските, србски и грчки интереси, оти сегашната борба ет само во туга полза. Нашите народни сили сет нужни и за културна борба.

Да допушчине и противното, оти сегашната борба нај после ќе принудит Европа да се набркат во турцките работи и да принудит Турцко да даит равноправност на македонските народи. Дали није македонците (словените) во таков случај ќе можеме да се поздраиме со успеф? Мислам не. Равноправноста ќе бидит за сите народи, па и за турците, грците и пр. и пр. Значит, нашата крв се проливала за праата на тиа народности, кои шчо, или си седеа мирно во време на

борбата, или беа против нас. Малу ѝет тоа, шчо није проливафме крвта на нашиот народ за туг'ите, па и за интересите на нашите непријатели, но со нашата крв и разореи'е, ке се восползуваат нашите непријатели от слободните држаици за да пројолжаваат со своите религиозни и национални пропаганди да не дел'ат на противоположни и непријател'чки лагери: срби, грци и бугари.

После борбата на бојното поле, ке настапит време да се бориме на културна почва, и во тоа време, наместо да имаме можност, да се ползуаме со плодите на пролијената крв и да преуспеваме културно, није, и тогај, како и сега, ке требит да помагаме во наша вреда, то србцките, то грцките, то бугарцките интереси.

При таква национална раздвојеност, и при полното економцко разоруаи'е безсмислени ке станат секакви конференции, набркуаи'а и реформи, оти сите ке водат кон ѝеден дележ на Македонија.

По сите тија сообразуаи'а, како и по полната убеденост во тоа, оти, не само бесполезно и невозможно ѝет по накашното успешно сопротивуаи'е, ѝас мисл'ам, оти наш долг ѝет да замолиме македонцката интелегенција, која имат влијаи'е на сегашното движеи'е, да обрнит својот поглед на сериозноста на положеи'ето, да измислит патот и сите средства, колку се можит по скоро, за да се искажит полно доверје кон постапоците на заинтересуаните Големи Сили во полза на македонците, и откако ке им дајит обекаи'е, да прекинит по накашната борба, да ѝ замолит да се помогнит, морално и материјално на пострадааното население да се попраит; да замолит, да се воведат сите предложени реформи и тија, која шчо ке најдат силите за нужно, како раширеи'е на изработениу проект; да се отстранат пропагандите и востановит Охридцката архиепископија со црквно-сколицка автономија, амнистииа на емигрантите

и сите четници, признајќи на словените во Македонија за одделна народност: македонци, и внесувајќи на тоа име во официалните книги и пр.

Со полното прекураѓајќи на востајќието, ќе се утаноат меѓу нас и турците односи, кои одговараат на интересите, и наши, и нивни. Тогај ќе се имат возможность да се видат, оти нашите интереси со нивните така сеплетени, што, со загубувајќието на једните, губат и другите, а сета полза извлекуваат од нашето непријателствувајќи треки, ќе се речит, малите балкански држави. Тоа се видат особено јасно од возможните последици на востајќието, кои за наша и турцка стрелка не следуваат. Зборот ми јет за делејќието на Македонија меѓу малите балкански државици.

Востајќието се дигна и разори, и нас, и турцката држава. Вредата од него, и за нас, и за Турција јет громадна, но па по мала отколку, што можеше да бидит. Стрелка и за нас и за Турција јет, што меѓу Бугарија и Србија немаше никакво согласувајќи по македонското прашајќи. А такво согласувајќи немаше, зашто Бугарија мислеше да присојединит до себе цела Македонија сама без помоќ на другите саседни и големите држави. Бугарија се излажа во расчето. Во тоа се состојат нашата и стрелката на Турцко. Бугарија до сегашното востајќи не меше политички опит за решејќието на македонското прашајќи, ето зашто, сите маневри да се решит оно излегоа јалови. Бугарија до сега не знајеше, оти решејќието на македонското прашајќи не јет исклучително во Софија, ами колку во Софија, толку и во Белград т. е. во согласувајќието меѓу Софија и Белград. Тоа согласувајќи до сега се бројеше за државна измена, но от сега, от како си испитаа бугарските дипломати сето безсилије, и при нај големите своји усилия сами да решат македонското прашајќи, ќе се најдат цел ред бугарски дипломати, кои

ке погледат на тоа согласуаи'е, како на неизбежно зло. Сегашниот политичен опит да беше бил у бугарите по напред, ке се пристапеше, прво до разделуаи'ето на сферите на влиаи'ето во Македонија меѓу срби и бугари, а после во време на востааи'ето, србцките и бугарцките војски ке навлезеа во Македонија. Таков ке бидише излезот на востааи'ето при по голем опит меѓу бугарцките дипломати. За наша стрек'а, тоа пат није се избавме од дележот на таткоината ни и Турцко от загубуаи'ето на една от прекрасните своји провинции.

Востааи'ето не донесе делеи'ето на Македонија: тоа иет положител'ниот резултат од него. Но тоа делеи'е, стрек'но иет избегнато само от случајната неопитност на нашите непријатели. Делеи'ето ни грозит уште поеке во бидно време от по големата опитност на нашите непријатели: Бугарија можит да заклучит со Србија догоор за разделеи'е сферите на влиаи'ето во Македонија. Такво разделеи'е на сфери на влиаи'ето неминуемо ке донесит дележ на Македонија, ето зашто, иеден од нај главните долгои на македонцката интелегенција иет, да се отстранат иеднаш на секога од Македонија бугарцката и србцка пропаганда, да се оснуат во Македонија своји дуовен центр за македонците и тоја центр, како и самите македонци, да немаат никакво зимаи'е дааи'е со соседните балканцки држави и народи. Во таја мера се состоит предотвраќаи'ето на дележот на Македонија и сочувуаи'ето на таја провинција за Турцко. От тука иет иасно, оти арно сознајаните интереси на турците и македонците им диктуваат, не да трошат нивните сили во меѓуусобна борба во полза на обштите нивни непријатели, ами да си подадат иеден на друг рака, и да отстранат сите фактов, шчо бркаат на нивните пријател'цки односи и обшчи интереси.

Со прекратеи'ето на востааи'ето ќе зафатит во Македонија мирна културна работа. Она ќе требит од нас устаноуаи'е арни односи кон сите народности, шчо насел'аваат Македонија. Нашата интелегенција до сега не можа да устаноит наї желател'ните односи мег'у нас и дружите македонцки народности. Тоа отчасти не зависеше од неја. Така, односите на нашијат народ кон турците и мусул'маните у опште поеке іет заисел от последните, отколку од нас: ако мусул'маните гледаа на рисианите, како на л'уг'е рамни ним, то немаат сомнеи'е, оти не само ќе бидеа наї арни односите мег'у рисиани и мусул'мани, ами можит, и да немаше востааи'е. За сожал'уаи'е, мусул'маните и до последно време не можаа да се ослабодат от своју стар предрасудок, да гледаат на рисианите, како на по долна раса од ниф. Ќе се надејаме, оти турцкото праителство и турцката интелегенција ќе се уверат во сета вреда, шчо причинуат подобен предрасудок, и ќе се постараат да го искоренат, и со тоа ќе попраат односите мег'у рисианите и мусул'маните,

Добрите односи мег'у грците и нас македонците (словените) пак поеке зависат от првите, от колку од нас. За да се попраат тије, грците ќе требит да се откажат от својата „мегали идеја“ и да признаат праото на сашчествуаи'е и на македонцката народност редом со грцката во Македонија. Особено патриархијата, како установа вселенцка, требит да престанит да постапуат, како установа со грчки характер. Она требит свето да чуат праата на сите рисиани, а не да пожртвуат праата на іедни во полза на дружите. Особено іет нужно, патриархијата свето да чуат праото на националното сашчествуаи'е на сета своја паства. Тогаї ќе се избегнит конфликтот мег'у грците и македонците, оти последните не бараат, тије, шчо зборуваат грчки, да имаат во своите цркви старомакедонцки јазик, а во

сколијте сегашниот македонски јазик, ами тоа се барат само за тие, што зборуваат македонски. Ако пак патрирхијата продолжит преследувањето на македонскиот јазик меѓу македонците, и место него пропагандират грчкиот јазик, со тоа ќе натерат македонците да гледаат на неја, како на орадије на грцката национална пропаганда. Во токов случаи, и грците и патрирхијата ќе ни се објават за непријатели на нашата народност, и наш свет долг ќе ни бидит, да одбиеме сите грчки напади на нашата народност. За таа борба меѓу нас ние сватаме от себе одгоорноста на грците и патрирхијата, оти ние во тоа случаи не нападаме, ами се браниме од чужди покушења.

Нај арни можат и требит да ни бидат односите со власите. Нашите интереси никаде не се претретаат со влашките. Власите поеке живејат во градоите, и сеп трговци, а ние поеке сме во селата, и сме селцки стопани. Тие од власите, што живејат во селата, се занимаваат со овчарство. Власите и нашиот народ се разликуваат по јазик, носива, характер, така да никој пат власите не можат да претендираат на наши села, исто така, никој пат ние не сме кажуале, оти влашките села сеп наши. Меѓу нас и власите немаат никаква историјска недоразберива. Власите никој пат не сеп имале никаква власт над нас, и никој пат не ни сеп сториле никаква пакост. Исто така и они немаат ништо патено од нас. На опаку, уште от средните векои меѓу нас и власите јет имало секои пат согласие. На таква почва можит да се развиит најсрдечна дружба меѓу нас и власите. Таа дружба требит да пушчит глабоки корени меѓу двата братцки народи, за да им даит возможность, рака за рака да врват по тешкиот пат на културниот прогрес.

Едно се устаноат Гираилни односи меѓу нас и другите македонци: рисианци и мусулманци народности, едно се признаит нашата народност от праителството на Н. Ц. В. Султано, се внесит во нофузите името македонец, се напраат првите постапоци за нашето национално и религиозно ослободуаин'е от пропагандите и се воведат политичните преобразуаин'а, предвидени од рефоматорцките сили, едно се приимат мери за економцкото попрауаин'е на нашите селцки стопани, па и до воведуаин'ето на сите тије подоброуаин'а во нашето национално-религиозно и економцко жиуаин'е, није — македонцката интелегенција ке требит да напраиме ушче едно, а то ке бидит и најважното: да приложиме сите свои физически, интелектуални и морални сили на нашето национално возродуаин'е.

Последното востааин'е ни покажа, оти тоја пат, по кој шчо одефме, сега јет погрешен и опасен. Тој требаше много жртви, а дааше малу полза. Револуцијата не компрометира пред нашето праителство и не не исстай во добра боја пред европејцкиот свет. Но во сѐ тоа није сме малу криви. Од една страна не поддупуваа кон востааин'е; од друга — није сме млад народ и се увлечемме со една незрела предприимачка. Како младите луг'е, кои предпочитаат во работеин'ето скокои, на место постепено, но постојано работеин'е во једен исти праец, и младите народи предпочитаваат скокоите пред постојаната упорна работа во једен исти праец. До сегашното наше работеин'е, особено востаин'ето беше неомислена младенческа работа; но они ни се опростуваат, едно, зашчо до сега није бефме млад народ, кој шчо двај се проникнуат со својето национално самознаин'е, а друго, зашчо до сега, не живејки како одделна национално-религиозна једеница, се наог'афме под влијаин'ето на разни национални и религиозни пропаганди.

Но тоа што ни се прошчааше до сега, не можат да ни се опростат за однапред.

Сега није не можиме поеке да гледаме на себе и својо народ, како на једен младенчески народ без политичен опит. Није поминафме во својето историјско развијаи'е веке важни стадији, кои можат да состават епоха во историјата на кси и да бидат народ. А ноата епоха налагат на нас ноа требност, — културно работеи'е.

До сега работеше народот со интелегенцијата за-дружно, но работеи'ето беше распределено не једнакво: народот се јавуаше исполнуач на планоите на интелегенцијата, кога последната не праеше ништо поеке от составуаи'е планои или организуаи'е на револ'уционо движеи'е. Организаторцката работа јет пак работа, но не можат да се речит да јет от тешките. Подготвуаи'ето за револ'уција јет работа, која, можат, требит нервно работеи'е, но тоа работеи'е не јет толку мачно и толку ценено, колку си мисл'ат револ'уционерите — младата наша интелегенција. Подготвуаи'ето на једно востааи'е се продолжаат 5—10 години и после сите забркани во него, или умираат, или пак, ако останат живи, требит да останат без ништо, и да си изберат некоја друга работа, која ќе требит да зафатат од ноо, и за која, можат, и не сет сосим приготвени. Организаторцката работа не јет толку мачна и за тоа, што, обично, организаторите често, мислејки, оти нивниот жиот јет по важен од жиотот на сел'аните, подстауат на нај мачните работи простите работници, или народот. За тоа организаторцката работа од једна страна јет работа за једен чоек, што предпочитат временото напрегуаи'е на силите пред постојаниот упорен и мачен труд, од друга страна, она јет и безнравстена, зашто, при неа, не чоек се жртвуат во полза на обшчеството, на народот свој, или на чоешчината, а

со народот праат опити за своите фантастични планови. Македонца интелегенцијо! Време ѝет да се помислит, да ѝет грешно да се праат опит со туг'и чоешки жиоти за нашите фантастични планови.

Но со тоа ѝас не сакам да кажам, није да престанеме да идеализираме и да живејеме со народни идеали. Не! Није не можиме да живуваме без идеали: само нашите идеали от сега ќе требит да бидат по чисти от понапредните. От сега није ќе требит со нашата патриотична работа да искупиме нашите греои пред нашио народ. От сега није ќе требит да се жртвуваме за негоите интереси и со тоа да му отплатиме за негоата вера во нас и за негоото послушно и точно исполнуаѝе планоите на организацијата. Како можит нашата интелегенција да се одолжит пред нашио народ за дадените од него жртви? На тоа прашаѝе ѝас одгоориф, кога зборуаф по горе за борбата со пропагандите и за постаѝе на нашио народ во добри односи, кон сите македончки народности.

Но главно, како шчо напомнимѝ пак по горе, ќе се помогит на нашиот народ со културно работаѝе, а наѝ поеке со просветуаѝето.

Науката и литературата сет наѝ важниот фактор во развиаѝето на ѝеден народ, како народ. По степента на развиаѝето на науката и литературата у ѝеден народ се мерит негоата култура и по ниѝ се дел'ат народите: на културни и не културни; културните народи владеѝат, а не културните робуваат. Само со знаѝе и просветеѝе, само со културна работа ќе можит нашата интелегенција да попраит и искупит своите грешки пред нашиот народ.

Ќе речат некоѝи, оти културната работа ѝет возможна само кога имат политична слободија; без неѝа она ѝет не возможна. -- Вистина во таѝа забелешка имат ѝеден дел истина, но само ѝеден дел. Главното

условіе за културна работа не іет полната политична слободна, а моралната воспитаност на народот и негоата интелегенција, сознај'ето на нравствен долг пред народот у секој член от тоа народ. Полната политична слободна не чинит за ништо, ако іеден чоек не сознаат, оти неговиот чоекни долг, неговиот долг пред својата таткоина и својот народ іет: труд, труд и пак труд. Слободната чинит само за ползуај'е од резултатите на својот труд, но не толку за самиот труд. А за да можит чоек да се ползуат од резултатите на својот труд, требит прво да се потрудит. Да работит и да се трудит можит чоек и при по стеснени политични условја.

За да си очистиме совеста пред народот наш за дадените од него жртви, требит, значит, да се зафатиме за културна работа. А при тоа да цениме својето работеј'е, не по надворешниот негов вид, а по негоата ценост, а цената на трудот се мерит со потребните за него сили. Ако гледаме така на трудот, и ако искрено сакаме да се одолжиме пред нашиот народ, то не ќе се извинуваме да немаат почва за културно работеј'е. Почва за него имат, но немаат сакај'ето. При сакај'ето, ако не ќе можиме да печатиме много работи на нашиот јазик; то зато нашата интелегенција ќе можит да послужи, како жива народна енциклопедија, во која ќе се имаат точни и проверени сведеј'а по сите оддели на науката и литературата.

Но точни и проверени сведеј'а се добијаат при многогодишно упорно работеј'е, и то кога се работит со сознај'ето, да се исполнуат со работеј'ето долгот кон таткоината и својот народ. А таквоа многогодишно упорно работеј'е іет по полезно, по мачно и по нравствено од револуционото. Оно іет и по разумно.

Ползата за народот од научното работеј'е на нашата интелегенција, ќе се видит от тоа, шчо нашиот народ сам со своји очи ќе можит да погледат на себе

и на другите народи, ќе изучит своите и тугите до-стојинства и недостатоци. Иеден просветен народ мо-жит да се срамнит со іеден умен чоек; за тоа, наш долг іет, да приложиме сите своіи сили, со своіето работеіне да просветиме нашиот народ.

Културното работеіне іет по мачно од револуцио-ното, зашчо првото іет умствено, а второто поеке фи-зическо. За ил'устрација земете изучааінего на класи-ческите и нови јазици и кореспонденцијаата на комитетот или распределеінего на четите. Револуционата деіа-телност іет времена и разрушајшча, а не вечна, сози-дајшча. А културниот чоек, за да имат прао да се наричат таков, требит да созидат, а не да рушит. За да бидит здавінего здрао, требит да му бидит темел'от убав. За тоа чоек не требит, само за олеснуаіне на својата работа, отрицател'но да се однесуат кон много науки мачни, како старите јазици, но шчо состауваат основаінего на много положител'ни сведеінеа и науки. Цел'ата да се добијат положител'ни сведеінеа от сите оддели на науката, не само за нас лично, а како членов народни, ќе требит да застајат секого од нас да посветит сите своіи сили, сето своіо слободно време за изучуаіне на сите твја науки, шчо сет нај нужни за нашиот народ и шчо требаат нај многу работа, зашчо за по лесните секој пат ќе се најдат доста охотници. Ниіе, ако сакаме да имаме чиста совест пред нашиот народ и пред себе, требит да зимаме на себе, за да му по-можиме, и нај мачните научни работи, а не да се из-гооруаме, избирајки нај лесното, да немаме способ-ности или призваіне за твја науки, шчо требаат нај много труд и сакаіне да се работит.

Културното работеіне іет по нравствено од револу-ционото, зашчо со првото интелегенцијаата се чинит истинцки слуга на својот народ, а со револуцијаата она се обрнуат во немилосрден експериментатор.

Нај после културното работеи'е ѝет разумно. Интелегенцијата со него разјаснуат нај важните за себе и за народот прашаи'а. А нај важни сет тија прашаи'а, шчо сет врзани со народното самосознааи'е.

Во последно време ние истапифме со бараи'е политична слободија, без да се запитаме, али сме ние дозрели до неја, и али сега тоа ни ѝет нај нужното? Нашите последни бараи'а до колку сет праилни, или не, не земам да решаам. За мене ѝет по важно прашаи'ето за нашето национално-религиозно и економцко возродуаи'е; а тоа можит да станит само со изучааи'ето на својот народ, прво како одделна јединица, после во врска со дружите македонцки и балканцки народи, и нај после како член на словенцката фамилија народности. Такво изучааи'е ке внесит разумност во нашите односи кон сите упоменати народи.

Ето приближно какво можит да бидит нај главното работеи'е на македонцката интелигенција за да се попрат сите грешки направиени со последното востааи'е.

И така работеи'ето наше ке требит да бидит на почва на народното просветеи'е: мирно, легално, еволуцијно; оно ке имат за цел'а, интелигенцијата да бидит истинцка служанка на народот, а не на опаку. Но за да бидит таја служба благодатна, нам ке ни требит да создадиме народни служители, народна интелигенција, која ке си посветит сите своји сили на народното благо. Ни требит интелигенција со јасно сознааи'е на моралниот долг на чока пред негоата таткоина и негојот народ. Ни требит интелигенција морално и умствено совршена.

Сегашната наша интелигенција требит да посветит сето својо работеи'е над моралното и умствено усовршуаи'е на својот народ и создааи'е на једна идеална македонцка интелигенција.

Ако тоа долг се сознаат, ако обединувањето на нашата интелегенција со бугарско, српско и грчко образување се достигнит, ако се парализуат работењето на пропагандите и се успеат, тие сосим да се отстранат од Македонија, ако се устаноат добри односи кон сите македонски народности и се подобрит политичноста и материјално состојбање на македонците, то, при сите дадени жртви, ќе можиме крај другото да бидиме доолни од едно: востаањето ни отвори очите на грешниот пат, по кои до сега врвифме, по кои ќе врвифме и за однапред, и без востаањето сами ќе подготвифме почва за дележ; оно ни отвори очите на многу наши нужди, кои што и не ѝ предполагафме по напред.

Дај, Боже, сегашното востаање да ни послужат како еден урок за нашиот народ; урок за сите нас македонците, без разлика каде сме се образувале, и како сме се до сега викале. Дај, Боже, сега пролиената крв да послужат како завет меѓу живите, кои сепак сепак должни пред таа крв да се заклат за една обща културна работа, на полза и стрек на нашата обща многу патена татковина — Македонија.

Имат ли се нужда от македонски национални научно-литературни другарства? *)

Идејата за образувањето на нашето другарство беше — полно одделување на нашите интереси од бугарците. Со него ние сакавме да покажеме на русите, сѐ у нас во Македонија немаат национален антагонизм и ет возможно задружно работење от сите македонски народности на културна почва. Уште поеке, ние сакавме да докажеме на русите да немаат во Македонија неколку словенски народности, а имат само една; да македонците словени можат сами да разрушат таа преграда, што ет постаена меѓу ниф од пропагандите и од живното образување во Бугарија, Србија или Грција. Ние сакавме да покажеме, оти на прекор на нашето образување и воспитавање во разни држави или пропаганди, ние предпочитаме сите да направиме отстапки от своја страна за общемакедонските интереси, за да не бидиме орадије во рацете на пропагандите и на нивните цели: за да не се стремиме кон соединење, ни со Бугарија, ни со Србија, ни со Грција.

Но се најдоа меѓу ланците членови лица, кои наогават за излишно сашествувањето на таквоа другарство, зашто немало одделна македонска народност во Македонија, а имало тамо србска и бугарска, и пошто во Петроград имало бугарско и србско студентско другарства, то немало нужда от македонско.

Пред вид на таа критика за нуждата и целесобразноста на нашето овдешно другарство, ние сме должни да си дадиме точен отчет за причините, што

*) Прочетено на II-та седница на Петроградското Македонско Научно-литературно Другарство „Св. Климент“ на 28-и Септ. 1903 г.

предизвикаа образувањето негоо. Тоа можит да се напраит, пошто се одгоорит на главните возразувања на нашите противници, со кои они се мачат да покажат да немаат нужда од одделно македонско другарство, и да ѝет негоото сформиравање не својевремено.

Нашите противници вел'ат, оти сега не му било времето да се подигаат национални прашавања во Македонија, кога ѝет зборот за едносно сашчествување на сите народности. Сега не ѝет времето да се одделуваме од Бугарија, кога она напраила толку жртви за нашето ослободување и ќе напраит уште за однапред. Неуместно и неразумно ѝет да оддел'аме своите интереси од обшчегарцете, кога во сојединењето, а не во расцепењето ѝет силата. Ако се подигнат сега прашавањето за националноста на македонците, то ние ќе требит да се врниме назад на 30 и поеке години. Зар и возможно ли ѝет сега националното објединување на македонците, кога во Македонија имат многу, а не една националност, и кога немаат една одделна македонска словенска нација?

Нај напред требит да се речит, да не ѝет истина тоа што вел'ат, да сега не му било времето да се подигат прашавањето за народноста на македонците? Со игнорирањето на тоа прашавање, ние не праиме ни една стапка напред, зашто, ако го игнорираме ние, то не го игнорираат сите, и мали, и големи држаи, осим Бугарија. Ние, значит, просто си затвараме очите пред непријатната за нас действителност. Ако, значит, разгледаме тоа прашавање, ние не се враќаме назад, а одиме напред, сознајки негоата важност. Вистина со националното прашавање ние ќе се занимааме 20—30 години, но кривината за тоа лежит во нашите предшественици, кои не сознаа сета негоа важност, и не го кладоа да здрејат. Да беа тоа напраиле, немаше зашто ние сега да се занимааме со него. Ако прашавањето

за народноста на македонците имат првостепено значеи'е за бугарите, србите и грците, и секоја от твие народности го третираат по својму, то зашто и ние тоа прашаи'е да не земиме во свои раци, и да го разгледаме сестрано, и од бугарцко, и од србцко, и грцко гледиште, и критикуа'ки сите ниф, да не изработиме македонцко гледиште на нашата народност, а се удовлетворуваме спроти местото, каде сме се училе, или со србцкото, или со бугарцкото, или со грцкото гледиште? Да не си изработиме своје, македонцко гледиште на нашата народност, убедител'но и справедливо за сите македонци, значит, да ние не сме во состојаи'е самостојно, без туго влијаи'е да изучиме сами себе. Јас не можам да допушчам последното и го бројам оскрбно за мене, ето зашто и не се откажуам на прво место да си изработам свој самостојен возглед на прашаи'ето за мојата народност и таја на мојете сонародници. Значит, од моје гледиште нашето другарство во прашаи'ето за нашата народност не направил никаква нетактност, и само укажа извесна услуга на двовните интереси на македонците.

Сега ќе требит да одгоориме на возразуаи'ето, да не јет уместно и јет не својевремено да одделуваме нашите интереси од общечугарците, зашто од једна страна, силата била во сојединеи'ето, и од друга, Бугарија направила толку жртви за нашето ослободуаи'е и ќе направела и за однапред.

Тоа возразуаи'е јет многу сложно, затоа ќе требит да се одгоарат на секој дел по оддел'но.

Прво нешто, што можит да се речит, тоа јет, да ние не сега се одделуваме од Бугарија, и со тоа раздробуваме једно создадено цело, но сме одделени и живиме веќе оддел'но повеќе од 25 години. Друзи не разделила и создадоа од нас и бугарите различен живот, разни потребности, нерамен положај. Друзи и не ни

даваат да се соединиме. Од македонско гледиште соединеието на цела Македонија со Бугарија, или Србија, или Грција не е желателно, но не е и страшно. Значит нема зашто да се бориме со него. Но такво соединеие не ќе допушчат, ни малите балкански, ни големите европејски држави. Значит, ние, не сакајќи да бркаме нашите интереси со бугарските, дааме своето согласие и узаконуаме сашчестествујушчио ред. Се питат само, али тоа узаконуаие е во наша полза, зашто кажуваат, оти Бугарија ни направила многу арности, и ќе ни направила уште. Да видиме, што арно сме виделие до сега од бугарите?

Бугарите усилија буџетот на екзархијата от поавауаието на србската пропаганда; со друзи зборон усилија нивната пропаганда и нивните интереси во Македонија. Кладаа они неколку владици, и отворија неколку трговски агентства, поддржаа со пари востааието во Македонија и преранија во Бугарија мнозинство обездомени македонци, избегани во Бугарија. Тије сет арностијате, што ѝ видефме од бугарите.

Како ви се чинит: али сет доста? али сет много? али сет поеке од добрините, што ни ѝ направија србите? — Ако не бидиме бугарски шовинисти и пристративно не гледаме на работите, не можиме да не констатираме, оти во Македонија бугарите не направија за нас македонците, ништо поеке од тоа, што направија србите. Пак и смело можат да се речит, оти направија по малу от србите. Горе изброените бугарски добрини не сет направени во полза на самите македонци, а на интересите на Бугарија во Македонија. За тоа бугарските милиони за Македонија немаат по големо значеие од србските за тамо. Бугарите ни кладоа владици во Македонија; имајте на ум, оти тије владици сет во поекето случаи и во нај важните места бугари, а не македонци. Преко владиците бугарите сакаа да истре-

бат сѐ, шчо не им ѿет пријатно, а нај многу црковно-общинцката самоуправа. Но таква услуга со србцки владици сакаа да ни окажат и србите. Шчо сет тиве криви, шчо ниве предпочетофме да сме орадије на бугарите, на место да сме орадије на србите? — Бугарите отворија во Македонија трговцки агентства! Но за чии интереси? Се разбират, оти не за македонцки, а за бугарцките. Србите предадоа своите интереси во Македонија на свои консулства и генерални консулства. Ако бугарцките трговцки агентства во Македонија сет благодетелни'е за нас, то србцките генерални консулства сет уште по големо. — Бугарите ни поддржале востаин'ето. И србите го поддржуваа. Бугарите го поддржуваа поеке, зашчо нивните интереси тоа го сакаа, а не за атарот наш. Србите го поддржуваа, за да не останат по назад од бугарите; но да беа србцките интереси така врзани со востаин'ето, то србите сто пати ќе објавија до сега војна на Турција, без да чекаат од некаде помоќ, без да гледаат али ќе бидит исходот за ниф благопријатен или не. — Бугарите ранат обездомени македонци, но истото го праат и србите.

Тоа ѿет сета арностија, шчо ја добиѿме од Бугарија. Сега да видиме, со шчо заплатиѿме ниве за таја арностија, или колку ни коштуат она?

Ако прегледаме собитијата от последната руско-турцка војна до сега, ќе видиме, оти секоја арностија од Бугарија за македонците не ѿет нишчо, осим ѿедна компенсација за глупостите, шчо ѿ имат напраено Бугарија во нашето прашаин'е. Македонцкото прашаин'е во раците на бугарцките дипломати и народ ѿет ред глупости, напраени само на македонцки есап и наречени меѓународни победи на бугарцката самостојна политика. Тиве глупости на бугарцкиво народ сет за нас македонците како прародителцки грѿф, кои ќе поминуваат од поколеин'е на поколеин'е.

Ето во што се состојат тоа прародителчки грев:

Бугарите сèт ослободени од русите. Во тоа време руското општество се увличаше со словенофилство. Тоа увлечејќи го им зе околу 250,000 души војска и милијарди рубли. Но каков беше резултатот од таа војна? Русите и напред војуваа со Турција, и ослободија со своја крв готово сите балкански држави. Но никоаш до тога русите не се разочаруваа така, како што се разочаруваа во време на последната војна. Оно дојде до таква степен, што русите сакаа да кладат крст на својето по тамошно увлечејќи го и ослободувајќи го на словените на Балкански полуостров. Последните сокојќи од увлечејќи го на русите, и со тоа и надежите на македонците на Русија беја голтнати од Бугарија. Поведејќи го на бугарскиот народ кон руската војска, и бугарската интелигенција кон руските власти и дипломати, беше такво, што русите и'адо пати се кајна за својето увлечејќи го со „братушките“. Тоа раскајајќи го иет влегло глабоко во душите на сите руси, кои сега не сакаат да чујат за некакви „братушки“, а особено за бугарите. Кој плаќа сега за поведејќи го и грешките на бугарите, ако не није македонците?

Увлечејќи ја на Русија родија једна Бугарија, но со нејното родејќи го, Русија умре за нас. Сите надежи у македонците поминаа на недоносчето — Бугарија. Није помислихме тоа недоносче, ја ке одрастит, ке окрепнит и ке ни дајт рака, и није со него да заживиме слободен живот. При имајќи ја једна слободна Бугарија није мислихме, чуму ни иет Русија. Нашите надежи се поддржуваа од Бугарија и како да зафатива да се осешествуваат. Бугарија, како покојниот србски крал Александар, се објаи сама за совршенолетна и зафати самостојен ред глупости, што се наричаа од неја самостојна политика:

Разруши арните односи со Русија, и повика Стам-
 болова, тој да предајат Бугарија во рацете на тројни-
 јот сојуз и Англија, и да ја направат нивно орадије
 против Русија. Таа нова ера во историјата на Буга-
 рија, таа самостојна политика се зафати от присо-
 једиенувањето на Бугарија со Источна Румелија и од
 нарушавањето од Бугарија на Берлинскиот договор, на
 кој што почиваше и првото на македонците на авто-
 номија со рускиот генерал-губернатор. Нарушавањето
 на Берлинскиот договор и Стамбулскиот режим, крстени
 „самостојна национална“ политика на Бугарија, на тоа
 политично, капризно, несовршенолетно недоносче јет
 втор удар за политичната слободија на македонците.
 Европа и Русија настојавала да се изработит план
 за реформи во Македонија и во 1882 година, тој план
 беше веќе готов и ќе се настојавало да се воведат, как
 „новиот политичен фактор на Балканите“ кажува својето
 veto, и наместо реформи сакаат за Македонија бугарски
 владици. Бератите за владици се даваа и нивне, засле-
 пените македонци, поверуваа на Бугарија, оти она со неј-
 ната „самостојна“ политика ништо друго не праат, осим од-
 ржуваат политични победи и облагодетелствуваат нас, македон-
 ците. — Арно ни замажаа очите. — Но не поминаа и 5—6
 години, како се отрезвија бугарите од својето увлечење во
 „самостојната“ политика. Се убедиваа со напредувањето
 на србската пропаганда во Македонија, оти они не се
 единствениот фактор во македонското прашање, а
 оти имаат, осим нив, и други, и оти успеат при конкурен-
 цијата ќе бидат тамо, кај што ќе бидат поддржката на
 Русија. Бугарите пак станаа русофили, но тоа го направива,
 не со чисто срце, а за да направат руското прателство
 орадије на своите интереси во Македонија. При надво-
 решното пријателство на Русија, они не можеа да се
 примират со мислата, зашто руските консули во Маке-
 донија да поддржаваат србската пропаганда тамо. За

таа причина некои од политичните партии клеветеа Русија, како непријателка на Бугарија, и на сè бугарско, најмногу за поддржката од страна на Русија србската пропаганда. Бугарските политикани не можеа да видат, оти поведеието на Русија јет плод на нивните глупости, шчо се вел'ат „самостојна“ и „национална“ политика. Кога таа „самостојна“ и „национална“ политика јет орадије на непријателите на Русија, против нитересите на последната на Балкански полуостров, можат ли да бараат тие бугарски политикани од руското праителство, да бидат оно совршено безучастно во собитијата на Балкански полуостров, кога тоа полуостров јет бил грижата на Русија цело столетие и поеке? Она требит да си сочуат своите интереси тамо, па и ако тоа сочувуаи'е не ке бидит по вкусот на „самостојната“ и „национална“ политика. Бугарите во својата надворешна политика станаа русофили и русите се измениа малу политиката кон бугарите. Но бугарското русофилство беше со есап, и не беше трајно, значит, и руската политика немаше да се измени окончателно, једно не се знајеше, до колку јет искрена и трајна бугарската надворешна политика. Бугарите беа не задоолени од руската политика во последно време, особено заради пращаи'ето за ракополагаи'ето на Фирмиљана и за македонското востааи'е. Они вел'ат: во тоа време, кога министерството на Данев предаде надворешната политика на Бугарија во раците на Русија, последната на место да ни помогит, направи да се ракоположит Фирмиљан во Скопие, и друго, не направи ништо за Македонија. Бугарија да беше водела „самостојна“ и „национална“ политика, она не ке допушчише првото, и ке решеше македонското пращаи'е со по големи реформи.

Тие сет расудуаи'ата на бугарите. Но ние, ако станеме на самостојно македонско гледиште, ке требит

да речиме следното: Бугарија со нејното русофилство не направил никаква услуга, ни на Русија, ни на Македонија. Но од русофилството она се воспользува со зајамот, направен при руско содејство, а друго, и најглавно, не изарчи позајмените милиони на војени нужди, и со тоа остајат полни државните каси. Бугарија и да водеше „самостојна“ и „национална“ политика т. е. да беше орадије на тројниот сојуз против Русија, пак немаше да направат ништо, зашто сега ѝ немаат тие натегнати односи меѓу нив, кои беа при Стамболова. Сега членовите од тројниот сојуз имаат одделни согласувања по меѓународните прашања, работат заједно по нив и парализуваат сите капризи на малите држави, кои со тие капризи сакаат да изменат политичното равновесие во нивна полза. Сега немаат место за Стамболовца политика. Возродајќи го на Суамболовскиот режим во Бугарија сега не се оправдуваат со ништо и јет еден нов опит на политичното недоносче да покапризничат. Но од тие капризи, не него, а нас македонците, не не болит главата, како што и не болит веќе. Но нивните праители во Бугарија ни велат: тоа јет Русија крива; Русија се боит од једна голема Бугарија и за тоа: таја кладе Фирмилијана, таја сега не сакаат да дајат на Македонија автономија, таја не не остајат нас да се приготвиме, и да војуваме со Турција.

Другари! Таквија тврдења, не сет ништо друго, осим једна лож, једна клевета, фрлена на ослободителската Русија од једен ослободен робски народ, кој што уште не јет слободен од негоите робски инстинкти, со кои се ползуваат, за да оправдат својата глупа „самостојна“ и „национална“ политика. Тој народ, кој што јет првата и последната причина на сите наши нестрепки, со своите глупи постапки не наведе на једна нерамна борба со турците, и во нај решителниот момент не остајат на произвол на судбата. Тој произведе клајњето

во Македонија, како што го произведоа во Ерменија англичаните, и со тоа изгуби својето влијание во Македонија. Но тоа влијание му е потребно, ето зашто, од една страна не увераваат, оти до кога имат слободна Бугарија, македонците прашаат не е потребно, од друга страна, за да оправдат својето егостично поведение, сета вина за нестреките кај нас обрнуат на Русија.

Браќа! зар не е потребно, да се мислит, оти Русија се бојела од голема Бугарија и не сакала нашето ослободување, и оти по тие причини не сакала нашето ослободување, и помагала да се ракоположит Фирмијан?

Прво да видиме, кои е крив во сегашното востание, и на кого паѓат за него нај голема одговорност?

Не еднаш Русија ни имат речено, оти она не ќе пролиет, нито една капка крв, и не ќе ни даат, ни нај мала материјална помоќ, ако ние македонците подигнеме востание. Русија по македонците прашаат толку пати е публикувала прателствени соопштувања, толку пати е праени представувања на бугарците и турците прателства по нашето прашање. Во сите нив напраа ни се велеше: седејте си мирно, оти, ако напраите брќаница, не моќам, и не саќам да ви помоќам. Со друзи зборои, она си изми раците от сите нестреки од едно востание во Македонија. Моќиме ли ние после тоа да обвинуваме Русија во неискреност и подупување? Зашто тоѓа да се луѓиме на Русија?

Ако не се лаќам, комитето и организацијата очекуваа помоќ, не од Русија, а од Бугарија, зашто во Македонија по понјатијата нивни и на екзархијата бугарска живејат бугари. Руси тамо немаат. Значит Бугарија требеше да помогит, или нај категорично да речит: не чеќајте од мене ништо. Но Бугарија не напраа ни едното, ни другото: не напраа првото, зашто бугарите ет есапчија, и ет гоѓои да земат Македонија, ако им

іе подарит некої; а инак, ако сакат, нека бидит запу-
стена. Никої друг од Балканците народи немаше така
спокојно да гледат на запустуаи'ето на іеден краї, каї
шчо се имаат негои сонародници. Да беше инициати-
вата во востааи'ето грчка или србчка, и да знаіеа
тиіе народи, оти востааи'ето ќе бидит така сил'но, не
гледаїки на никакви неблагопријатни прилики, ќе обіа-
виа воїна, па макар та воїна да се свршеше со полна
поразиа нивна. Но бугарите не сет от таїа категорија:
они ќе обіаат воїна само тогаї, ако имат некоїа држаа,
коїа да им обезпечит плодите на воїната. А пошчо
такво обезпечеи'е никої пат не іет сигурно, без да се
ангажират іедна од големите држаи, или неколку од ниф,
со оражије во рака да поткрепат тоа обезпечеи'е, то од
Бугарија не можеше да се очекуат набркуаи'е во ма-
кедонцките работи. Но ако беше така, то бугарите
можеа да кажат іасно на македонците, на ниф да
се не надеїат, и можит, неке се добиеа тиіе резултати.
„Далековидната“ политика на кн'азот и на негоите
„самостоїни“ и „национални“ помок'ници требеше да
предвидит се, и да предупредит нестреките. Но они
тоа не го напраїа. Оставиа да стани востааи'ето, ми-
слеїки, ако не „самостоїната“ политика, то крвта на
македонците, ќе застаит „великата ослободител'ка“ да
си остаит своїте работи, и да доїдит да воїуват за
нас, за да іе повикаат после во Берлин. и да загубит
Манчжурија и влиїаи'ето во Персија. Тоа беше пре-
стапно поведеи'е кон македонцките работи, и главен
престапник во ниф се іавуат официална Бугарија и
бугарцкиот народ, кої шчо не можа да застаит своїето
праител'ство, да се застапит за своїте македонцки кли-
енти. И за тоа престапно поведеи'е се праит сега
крива Русија, и то официална Русија, коїа немала ни-
шчо обшчо со неївиот народ. Ослободените „братушки“
сега не сакаат да се признаат во своїте грешки, ето

зашчо зајавуваат, да сѐт они сите русофили, да милуваат рускиот народ, но не милуваат руското прателство, кои не изразуваат народните чувства кон македонците, и отрицателно се однесуваат кон секоја исказана од народот симпатија кон нив. За докажување на последното покажуваат на „тајни“ циркулари од прателството, да се не печатат поеве статии за македонските работи.

Кај нас, во Македонија, и во Бугарија можат да придаат на таква прателствена распоредба неприлаен значај, ето зашто ќе треба да се кажат овде неколку зборови и за неа. Нај прво треба да се кажат, оти во македонското прашање немаат никаква разлика меѓу погледите на него на руското општество и народ од една страна, и прателството од друга, а имаат само разлика во степента на интересот со него: општеството и народот многу по малу се интересираат од прателството, што се види од помоците за македонците. Ако се срамнат тие со помоците на бурите (Трансваалците), то ќе се добиет голема разлика, а тоа ет затоа, зашто со борбата на бурите се интересираа многу поеве, од нашата борба. А тоа слаб интерес ет резултат на разочарањето на русите од „братушките“. Значит и за тоа треба да речиме на бугарите: сполај ви! Руското прателство секој пат даат полна слободна на руската стамба да стамбосуат статии по сите прашања до тога, до кога некоје прашање се разгледуваат и не ет приемено никакво решење по него. Откако прашањето бидит исцрпено, и по него ет приемено некакво решење, се праќаат циркулари, да ет прашањето исцрпено. Но, тоа се праќаат, не за да се лишат новините од слободна да пишат, а за тоа, што на Балканскиот полуостров придаваат големо значење на сите статии, што се односат до балканските работи, и мислат, оти прателството под влијањето на пресата, ќе изменит својата политика. Прателството просто сакаат да не избат нас од празни надежи.

Ако ѝ ет сѣ тоа така, то со шчо можит да се објаснит политиката на Русија во прашаи'ето за Фирмил'ана, ке запитаат некоји. — Јасно ѝ ет, оти она ѝ ет србофилцка. — Да видиме да ли ѝ ет, толку јасно.

Причините на ракополагаи'ето на Фирмил'ана уште једнаш јасно ке ни покажат, каква нестрек'а за нас македонците ѝ ет носѝи'ето на името бугарин. Од ниѝ ке се видит, оти политичното недоносче — Бугарија не ѝ ет во состојаи'е да зашчишчаат, не само нашите, но и негоите интереси.

Бугарија немат дипломати, а уште по малу — во странство. И твие шчо сет от последните, не сет да чуваат и подигаат значѝи'ето на Бугарија, а да умал'уваат и осмејуваат, и себе, и својата држаа. За потврдуаи'а на тоа, доста ѝ ет да се потсетит на тројица: г. г., Бешков, секретар и гегант на Трговското Агентство во Битол'а, Цоков, дипломатически агент во Лондон и Станчев, таков во Петроград.

За г. Бешков, попрашаите кого сакате во Битол'а, било то от персонало на тамошните консулства, било од бугарцките учители, било од влашките, било од граг'аните, или наѝ после од циганчи'ната, со кои се имат разгоарано г. Бешков, постојано врвѝки по градот без работа, — сите ке ви кажат, кој ѝ ет г. Бешков. За тоа србите имаат во Битол'а прекрасен предстаител, кои се ползуат со полно уважеи'е у консулите. Тоа ѝ ет г. Ристич.

Сета своја дипломатија си искажа г. Цоков во разгоорот негов со кореспондентот на Рејтер.

Но наѝ интересен ѝ ет г. Станчев, једно, како частно лице, друго, како дипломат и трек'о, како дипломат на наѝ важното за Бугарија от сите дипломатцки места. Прво нешчо, шчо биѝет на очи, тоа ѝ ет, шчо г. Станчев си остаат на истото место од сето време, како знаѝам за него (имат околу 9 години). Тоја факт на вид ѝ ет многу

утешен, зашто он како да покажуат постојанство во политиката на Бугарија. Србците посланици вистина седат во Петроград по неколку години со ред, но по 4—5 години се менат. Но тоа утешен факт, јет утешен само на вид. Уште првата година на моето студентство мене ме запитаа, каков чоек јет г. Станчев? Јас за него не знајев ништо, затоа рекоф, оти мало го познаам. Тогат ми дадоа једна немцка книга, со наслов *Die Wahrheit über Bulgarien*. Јас замолиф, да ми је дадат, да је прочитам дома. Ми је дадоа, и така јас се запознаф прв пат со г. Станчев и со бугарцките работи, особено со положјеи'ето и авторитетот на бугарцкиот представител' во Петроград. После јас чуф уште некои слуои за г. г. Станчеи од нивниот живот во Петроград. подобни на пасажите за ниф во упоменатата книга. Од разгоор со журналисти јас чуф, оти г. Станчев праил опит да повлияјет на ниф, но неуспешно. Вообшчешите тие, со кои имаф случаи да се видам или зборуам, г. Станчев или не го знаеа, или лошо се одзоуваа за него. Но во последната година г. Станчев, кажуваат, се пушчил толку долу, така ниско пушчил бугарцкиот престиж во Петроград, как не ке можеше да напраит и нај големиот непријател' на бугарцките интереси.

А знајат ли бугарите, оти во тоа време, кога они имаат во Петроград једен Станчев, србите имаат тамо једен Пашич, или једен Груич, или једен Новакович? Тие дипломати последовател'но сет, или во Петроград, или во Стамбул; и на једното, и на другото место они остануат по неколку години со ред. Во Петроград они имаат обширни познанства и се ползуваат со многу арен дочек од горните слоеи на руското обшчество и имаат големо влијани'е на него. Они се знајат со дипломати, професори, редактори и издатели на војни. Они збору-

ваат убедително и со глабоко знајат е на работите. Добаите кон тоа, да јет србцката надворешна политика устаноена, као и то, да имаат они и цел ред друзи, осим упоменатите дипломати, и ќе разберите, оти ракополагајето на Фирмилана јет победа на србцката дипломатија и поразја на бугарцката; победа, добијена со своји т. е. србцки сили, а не нешто наврзано од русите; поразјата пак на бугарите јет резултат на немај е бугарцки дипломати, кои да разбираат бугарцките интереси и да ги зашчитуат со авторитет и знајат е. —

Ама г. Зиновјев помагал и сочувствувал на србите. Тоа можит да бидит истина, но тој го праит тоа, не зашто мрзит бугарите, а зашто србцките посланици во Стамбул сет логични, знајат арно нивните интереси, и можат да ѝ зашчитуат. Исто така, можит, руските консули зашчитуваат србцките интереси во Македонија, не за атар, а једно, зашто и србите, како и бугарите сет словени, а друго, зашто србите по арно имаат разбрано и знајат да бранат нивните интереси.

Значит бугарцката надворешна политика не издржуат никаква критика. Она јет главниот извор на сите наши нестреки. За тоа не можит и да се зборуат за некакви арности од Бугарија за Македонија. Арностиа ли јет материјалната помок' на Бугарија за востајето, кога таја поддржка само не застај да си расфрлиме народните сили, со кои није бефме силни, а сега сме ништо? Арностиа ли јет ранејето на избеганите во Бугарија македонци, кога Бугарија јет првата и последната причина да им се разорат куките? Арностиа ли јет тоа, шчо приимат она на своја служба македонци, кога последните со службата, или зарди неја, забрауваат својата таткоина, и нејните интереси жртвуваат на бугарцките? Зар не сет македонците, шчо сет на служба или кандидати за служба твие, кои изопачуваа мег'у населејето во Македонија значејето на руските приателствени постапаца,

и ѝ толкуваа пред него стамбуловци, и го тискаа да востанит, против советите на Русија за благоразумие? Македонци! време ѝет да се убедиме, оти лошиот демон за Македонија, не ѝет никој друг, осим Бугарија, ето зашто час по скоро треба да одделиме интересите наши од бугарските. Тоа го бараат од нас благоразумието.

От сè гореречено се видет, оти бугарските арности за нас македонците ни нај малу не се разликуваат од србските, но за то ни коштуваат сто пати повеќе:

1, за бугарското име, што ни го подари екзархијата, није зедофме на себе сите добрини, што сет врзани со него, и со кои се украси тоа име во најнојата историја на Балканскиот полуостров.

2, за бугарските сколии и бугарското „покротелство“ на нашите интереси, није немаме никакво сочувство от страна на русите, не за тоа, што тие мрзат бугарите, а по тие сообразувајќи ја, што они толку многу направиле за бугарите, колку за никој од словенските и праславни народи; излегуат, оти они и за нас македонците направиле многу, и немало зашто уште нешто да очекуваме од нив. Руското покровителство стаат не нужно, кога није имаме „самостојно“ и „национално“ бугарско покровителство.

3, за бугарските владици, што ни ѝ подари Стамбулов, није заплатифме со немајќи ја автономни права, предвидени по Берлинскиот трактат. Таја арности добилат уште по големо значење со тоа, што она беше причината да се образуваат комитети, организации, чети, востајќи ја, да имат убиства, грабежи, колејќи ја и пр. и во сè тоа Бугарија ни поможа, и со пари, и со трпејќи ја на комитетите на своја земја.

4, верата во бугарското чувство кон нас си ја платифме со востајќи ја, од кои Бугарија вистина не не задржа, и не ни поможа, но го испрати На-

чечиа, да прегоарат Исто така Бугарија со својата искусна дипломатија не поддржа !

5, За ранеин'ето на избеганите македонци во Бугарија и како нај голема награда за името бугарин, шчо го насадија кај нас, ни покажаа барем да знаеме, кои ѝет причината за сите наши нестреки, а тоа била Русија. И така, значит, Бугарија ни напраи до сега веке сите арнотиѝи, остааше само и у нас да развиѝат клас „самостоѝни националисти“, кои ке разберат нај после, каде ѝет коренот на секоѝе зло во нашето национално развиѝаѝе, т. е. Бугарија реши, и кај нас да насеѝет русофобство, та и ниѝе да изгубиме секоѝа вера во праославна Русија. Миѝијата на Бугарија ѝет прекрасна, само за жалост ниѝе тука во Петроград сме далеко од Бугарија, та русофобското семе не можит да ни западнит глабоко во душата и да даѝит арни плодоѝи.

От сите преброѝени фактоѝи се видѝт големата вреда за нас македонците от тоа, шчо ниѝе, или барем мнозина од нас, отожествуаѝме до сега нашите интереси со общечугарцките. Ниѝе се велеѝме бугари. Со тоа, од ѝедна страна сакаѝме тоа име да ни послужиѝ како центр, околу кого ке можиме сите да се згрупираме, без да бараме за таѝа цел'а некоѝ друг, а можит и сосим нов, од друга, ниѝе мислеѝме, оти вистина во соѝединеѝе'ето со бугарите ѝет нашата сила.

И вистина од нашето велеѝе да сме бугари, ниѝе имаѝме прао да очекуаме за нас добрини, а не злини: ниѝе можеѝме да очекуаме од бугарите поддржуаѝе'е на сите наши дуовни нужди. Бугарија ѝет слободна држаа. Она располагаѝат со пари, просветеѝе'е, државни мажи и дипломати. Она требит до сознаат неѝните и наши национални интереси и мошно да ѝ бранит. Но видоѝме да сме горко излажани во нашите надежи и да на место арнотиѝи, ниѝе видоѝме само лошотиѝи.

Тие лошотии преминуваат секоје очекуаи'е. Се прашат, кои'ет во сè тоа крив? — На тоа прашаи'е јас не можам да одгоорам. Не јет моја работа да барам, али некои зол демон на Бугарија имат напраено сите лошотии бугарски нам македонците. За мене јет јасно само тоа, да голем дел во сите наши нестрекки се должит на бугарскио народ. Не јет кн'азот крив во тоа, да речиме, шчо немаат бугарите арни дипломати. Ако напр. г. Станчев јет предстаител' на кн'азот, а не на Бугарија, то не сет таквија Цоков, Бешков и др. Не јет извинеи'е за бугарскиот народ и тоа, шчо недостоините дипломати принадлежат кон таја или друга партија, и ка'азот се ползуат со повикуаи'ето на власт, по лични сообразуаи'а. то једна, то друга партија. Главната нестрек'а за Бугарија и неините интереси јет, не во тоа, шчо имат многу партија, и не сите знајале арно народните интереси, а во тоа, шчо бугарите малку сет проникнати со народните интереси, особено со надворешните. У бугарите немаат национални идеали, кои да бидат обшчо достојаи'е и светија'а за сите бугари. Тие идеали се изработуваат од историјата на народот, во се изработуваат во једен долог историцки период. Долго време членоите од једен народ требит да се увличаат од једни исти народни идеали, обшчи и свети за сите членои на народот. Тие идеали требит да бидат изработени од нај видјите предстаители на народот и усвојени от сите негои членои. Идеалите народни требеше да бидат једна програма, кон осашчествуаи'ето на која ке требеше да бадат напраени сите сили на народот. Народните идеали не одједнаш сите можат да бидат осашествени, но нивното осашчествуаи'е требит да бидат само резултат на обшчата и самоотвржена народна работа. Трудностите во достижеи'ето на народните идеали служат само како сколија, во која окрепнуат народниот дух и се готвит за ушче по голема

борба. Во замена на тоа, ако еден народ добиет политична слободна, или се исполнит нешто друго важно за народниот живот, без негоо, или со мало негоо содействие тогаи, кога у него уште немаат изработено народни идеали, или, ако сеп изработени, не сеп усвоени от сите членов на народот,—то, во таков случаи, народот не ценит народните идеали, и како човек без определена цел'а и програма за работеи'е, се фрл'ат, то во една, то во друга страна, праеки тоа, не зашто тои ет убеден, оти така требат да бидат, а зашто видат да имат околу него л'уг'е, што постапуат така или инак.

Што видиме ние во нај новата бугарска историја? Бугарија добила политична слободна, нај важното нешто во народниот живот, уште тогаи, кога у ниф немаше народни идеали, кога и сами не знаеа, што сакаат. Слободната је добила бугарите со нај мали жртви и усилия; неа им је подарила русите. Ослободен'ето напраи една голема пропаст меѓу по прег'ешната бугарска историја и живот, и новата. Во првата бугарите видеа сато еден мрак, за тоа они се одврнуваа од неа. И така бугарите во новиот слободен живот се јавија како народ без традицији, народни идеали, сознани'е на народните и државни интереси и историјско наследство. Значит, Бугарија се јави како држаа во вид на историјско недоносче. Со сил'ата на Русија тоа недоносче окрепна малу, но при првото осек'ани'е на своите сили зајавуваат претенцији на самостојна политика — извор на нестреките за македонците.

Но не само во таа самостојна политика се закл'учаваат нашите нестреките, а следствено и причината за оддел'ани'е на нашите интереси од бугарските, па и причината на оддел'ани'ето на македонците овде во македонско другарство.

Тоа оддел'аи'е си имат и друзи причини, а имено, употребуаи'ето на нашите умствени сили на изучааи'ето на себе, како членои на една татковна и еден народ. За да се достигнит таа цел'а, требит да се состават оддел'но другарство од лица, за кои изучааи'ето на Македонија во етнографски, географски и историјски однос имат првостепен значај; а таквија лица сме ние македонците.

За да се достигнит таа цел'а, ние требит да се одделиме од друзите балканци народи и самостојно и критично да погледаме на сами себе и нашите интереси, како и на балканските народи и нивните интереси. Постапуајќи така, ние ќе се ослободиме од грешките, што ѝ праат друзите балкански народи.

За да бидат по јасна ползата од таквоа одделуаи'е наше од друзите народи, доста јет еден критичен поглед на работеи'ето на тукашните студентски другарства: бугарското и српското.

Бугарските студенти имаат големи претензии да сепредаат на најновите течения на чоечката мисла. За ниф немаат никаков значај национализмот, кој што се бројат за нешто, што имат одживејано својот век. Они сеп интернационалисти. Они сеп најнапред дуге, па после, ако им останит за тоа време, сеп бугари. За ниф чоечеството имат по голем значај од Бугарија, и за тоа поеке ѝ интересуваат ниф Шведарија, Сојединените С.-Американски Држави и нивната историја, отколку Бугарија со нејните национални интереси. Бугарската младеж овде употребуат сите свои сили и средства, да се покажит напредничка т. е. социјалистична: долги и безмислени речи, долги коси, и убао исчешлана брада, првена или свиња руска кошула и пр. Со национални прашаиња не се занимаат и со голема досада слушаат реферати на тема по етнографијата, па и по каква и да бидит друга наука, осим политичната економија. Но за то секој считат свој долг

да критикуат сè, шчо ќе му се попаѓнат. Со научни прашаиња не лубат да се занимаваат, но за то сèт убаи организатори: можат да устројуваат лотарији, да пропагандираат некоја работа, да устројуат некоја вечеринка со благотворна цел'а, без да му гледаат многу многу, оти со неја ќе оскандал'ат и себе и бидното поколеи'е од бугарцки студенти во Петроград. У опште они сèт готови да се занимаваат со работи, шчо бараат малу труд, но зато даваат голема популарност и самомнеи'е. Македонија ја признаваат за бугарцка во етнографцки однос, но мисл'ат, да јет излишно да си арчат силите за да научат нешчо за таја страна, за тоа, нишчо не знајат за неја, ни од историјата, ни од географијата и етнографијата нејна, осим да имат тамо чети и востаи'е, на које треба да се помогнат само со лотарији, и не со сами себе. Тоа платоническо и само платоническо и етино сочувство кон македонците, тоа неразбираи'е на националните интереси, тоа отсуство на национални идеали и таја жажда од популарност со приврзаност кон социализмот, јет отражеи'е на дуовното состојаи'е на бугарцкиот народ и негоото обшчество. Оттука многу јасно се видат, до колку бугарите не сèт во стаи'е да бранат, не само нашите, но и собствените интереси.

Србцките студенти праат совршено друг и противоположен упечаток од бугарцките. Србите не сèт интернационалисти, а сите буквално, без разлика, дали јет некој от Србија, Босна, Ерцеговина, или Црна-Гора, сите сèт националисти. Они знајат, да сèт они прво срби, а после луг'е. Секој знајат и се интересуат со србството разместено во разни земји. Они знајат нивната историја и историјата на саседните народи и земји. Они се интересуваат сите главно со културно-историцките науки и ја изучаваат. Изучаваат ја како средство за достигнуи'е србцки национални цели. Со цел'а да зашчитат србцките

интереси пред русите, они преводат или составуваат на руски книги со историјско содржаи'е. Таков утилитарен, тенденциозен и спекулативен однос кон науката не ѝ ет за одобруаи'е и ѝ ет причина и резултат на национален шовинизм, но последниот ѝ ет резултат на тиа историјски прилики, во кои попадна србството, особено после Берлинскиот догоор. Србите можиме да ѝ обвинуаме во шовинизм; но они не сет по големи шовинисти од бугарите. Србите сет националисти, со арно сознајани народни идеали и интереси, кои шчо, со труд, наука, перо и дипломатија, сите, како ѝ еден чоек, одат по ѝ еден обшч за сите пат, и за тоа одржуваат победи над бугарите на секој рачкор. Србите сет шовинисти; они сет отчајани во борбата со своите непријатели за зашчита на нивните национални интереси. Но, ако порамниме србскиот шовинизм со бугарскиот национален индиферентизм и ѝ разгледаме од македонско па и од обшче чоекко гледишче, то ке требит да признајаме, да србскиот шовинизм, како резултат на основно изучените народни интереси, стојат много по високо и много по горе од бугарскиот национален индиферентизм, кој ѝ ет резултат на отсатствије на секоје разбираи'е на бугарските државни интереси. Во тоа време, кога србите од крајот и министрите до последниот србски амалин сет националисти и наог'аат за нужно сите да се сплотат во ѝ едно, за да достигнат со обшчи сили народните идеали, бугарите се денат на социалисти и сакакви друзи — исти, кои нај малу сакаат да оправдаат послоицата, да сојединеи'ето праит силата. — Туку сѐ тоа ѝ ет резултат на политичната зрелост на народот: србите во течеи'ето на цел век изработуваат националните идеали и изучуваат националните интереси, а пак бугарите го праат тоа само во $\frac{1}{4}$ век.

Како и да ѝ ет, но одделеи'ето наше од бугарите ке ни дајит возможност критично да се односуаме кон

бугарцките работи, а не слепо да ѝ копираме, и да насадуваме во Македонија, на место национализм, социализм, како што го праела тоа натрешната македонска револуционерна организација. Значит одделувањето на нашите интереси од бугарските, покрај другото, ќе не избавит од положението, како мајмуни да копираме бугарските неомислени постапки, и на вера да приимаме бугарските уверенија, да ѝет Бугарија нашата арнотворка, а Русија нашиот нај голем непријател; оно ќе развиет во нас критичен однос кон нашите и туѓи постапки.

А от тоа одвај ли можит да имат по големо оправдање на сашествувањето и програмата на нашето другарство. Ако ѝет така, то не ни остаат ништо друго, осим да му се помолиме на Господ, да умножит македонски другарства, подобни на Петроградското — „Св. Климент“ на секаде, кај што живејат македонци.

Националниот сепаратизм: земјишчето на кое се имат развиено и ќе се развиат за однапред. *).

На првото заседаиње на Бугарцкото Студентско Другарство во Петроград от таа година јас рекох неколку зборови за резултатите на сегашното востаиње во Македонија. Тие резултати јас ги резимираа во два пунктови: 1, Македонија после востаињето јет загубена за бугарцката народност и 2, македонците ќе си сознајат грешките, што беа причина на нестреките од востаињето, ќе се откажат од досегашното напуштање на националното нивно самосознаиње, и ќе отворат систематична борба на сите национални и верски пропаганди во Македонија, во тоа натре, и на бугарцката, за да можат, со одделувањето на своите интереси од интересите на пропагандите, да достигнат национално обединување помеѓу себе.

Јас рекох тогаш, оти таква јет действителноста, која не ќе се аресит на мнозина, но јас не можам да зборувам, што ќе се аресит на некого, а тоа, што јет свршена работа, со која рано или поздно, ќе требит да се бројат јужните словени, па за тоа јет нужно да се знајит ноото течеиње сред македонците, за да се определат јасно односите на јужните словени кон него, и да се избегнит бесполезната и вредителна борба измеѓу ни.

Мнозина ќе речат, оти моите утврдувања за некакво ноо течеиње во развиањето на националното самосознаиње сред македонците јет само мистификација на неколцина македонци, но да таа мистификација немаат под себе земјиште, и за тоа, како што се

*) Прочитано на III-та седница на Петроградското Македонско Научно-литературно Другарство „Св. Климент“ на 19-и Октом 1903 г.

имат скоро појавено на белиот свет, исто така скоро ќе исчезнат од него.

За да се увериме во тоа, дали мојве заклучувања за резултатите на воставањето на праилни, или пак возравањата на моите противници, ќе требат да се разгледаат тива собитија од најновата историја на Македонија, во која најсилно се пројави националното самосознавање, а имено, ќе требат да се разгледат: возродувањето на македонците; собитијата, што послужиле како причина да се пробудат народниот дух на македонците; какви размери и каков праец ќе тоа пробудувањето? во какви односи станаа македонците со нивното национално пробудување кон балканските народности, и дали положенијето, кое земат сега натрешната револуциона организација во правањето за народноста на македонците словени јет такво, од кое не можат да се идат по тамо, или пак требат од него да се напраат уште једен рачкор, и македонците да се јават приврженици на националниот сепаратизм со приимањето за обшч македонски литературен јазик, централното македонско наречје? И нај после, ако организацијата и македонската емиграција во Бугарија, особено тој дел од неја, што имат, или државна служба со убав плаќи, или се занимаат со журналистика, и со тоа имат убав доод и големо влијание на бугарските работи, така да се јавуваат со кандидатура на министерски постои во Бугарија, или си имат друзи згодни предпријатија, — дали, велам, и без помоќта на таја наша колонија, јет возможно некакво особено пројавување на нашето возродување, а имено во таков смисл, како што го упоменаф т. е. во полно одделување на нашите интереси од тиве на балканските народи и во развивање меѓу македонската интелегенција и народ македонско народно самосознавање?

Згорен поглед на собитивата, што изврвеа пред востааин'ето ни докажуат, оти нај силниот толчек кон национално собудуаин'е на македонците ни послужи за-фатокот на србцката пропаганда во Македонија. До тоа време нашето национално самосознаин'е беше само разбудено на половина. Специјално со прашаин'ето за нашата народност никој не се занимааше. Се велефме вистина „бугари“ и „рисиани“ во национална смисла, но зашто тоа ѝет, и али ѝет на вистина така, није не се запитуафме многу многу.

Врските наши со бугарите станаа многу тесни со обшчето положјеин'е во Турцко: није бефме браик'а по судбата си, и бефме во једнакви односи кон праител'ството и фанариотцкото дуовенство. Обшчнота во судбите наши ни закрепи обшчето име бугари ушче до ослободуаин'ето на Бугарија, које си остана по традиција во Македонија и по ослободуаин'ето на првата. На таја основа бугарите кладоа своите претенции на Македонија, и македонците очекуваа ослободуаин'е од Бугарија.

Но конкуренцијата со Бугарија од страна на Србија во македонското прашаин'е од политична и национална страна извика на политичната сцена и самите македонци. Македонците зафатија усилено да се интересуваат со прашаин'ето за нивната народност и нивната судбина.

Одот на тоа национално пробудуаин'е, као и резултатите, кон кои приведе оно, се предстауваат приближно во тој вид:

Србите и бугарите зафатија да оспоруваат једен у друг праата на Македонија: и једните и друзите вел'ат, оти цела Македонија била нивна. Једните си викаат како свидетели за спраедлиоста на нивните претенции једни, друзите друзи авторитета.

Постред тој безкрајен спор мег'у двата братцки саседни народи, македонцкото словенцко населјеин'е, зарди којо

они се караат малце по малце здреет во национално самосознааи'е, и сагат да се ослободат од опекуството на саседните народи, за да можат само да бидат вршител' на судбите си.

Македонците бараат национално објединуаи'е помеѓу ним, но при тоа сагаат тоа објединуаи'е да ста-нит, не на нова почва, не да се зафатит од ноо, зашто такоа објединуаи'е ќе требит многу време, а обједи-нуаи'ето беше важно, како средство за достигнуаи'е по-литична слободна. За тоа објединуаи'ето беше зафатено на почва на тоа, што се велеа македонците бугари.

Мисл'ата за национално објединеи'е на македон-ците, и ако под маската бугарцка, се зафати во 1890 г. Во крајо на 1889 год. се префрлиа во Бугарија 30—40 души ученици и студенти македонци од Белград во Софија. Твие ученици сет душата на сите собитија во Македонија од тогај до сега. Они беа запознајани со Србија и Бугарија, со нивните култури и цели во Македонија. Они и сознаа опасноста за дележ на Македонија меѓу твие две држави, ако да бидат македонците сами да не се вооражат, за да си извојуваат сами, со свои собствени сили и средства слободна, и со тоа да предупредат дележот на Македонија.

По нивна иницијатива првен се образуа во зафатото на деветдесетите години једно национално сепаратистично движеи'е со цел'а да се оддел'ат интересите на македон-ците од бугарцките со возведуаи'е на једно од македон-ците наречија на степен на литературен јазик за сите македонци. Орган на тоа сепаратистко движеи'е на македон-ците во Бугарија беше журналот „Лоза“. Но тоа дуовно движеи'е на македонците не се ареса на бугарцкото стамболовцко прател'ство, кои забрани да се издаат „Лоза“ и зафати да гонит македонците сепаратисти. От тоа време уште побегна Дамјан Груев, кој што

беше во бројот на македонците ученици, што поминаа од Белград во Софија и во бројот на сепаратистите.

Немајќи во Бугарија почва за национален сепаратизм македонците, што пребегаа од Белград во Софија, се зафатија со образувањето на револуциони организации во Бугарија и Македонија. Видните македонци револуционери сепаратисти, како Делчев, беа само ученици на првото поколење македонци, ученици србски и бугарски. Исто така и Сарафов и другите по доцнашни револуционери се јавија само нивни продолжатели и последуватели, но не иницијатори на револуционата организација.

От самиот зафаток на револуционата организација македонците во Бугарија или со бугарско образување, работеа под маската бугари, једно за тоа, што така се викаше голем дел од населението, а друго, што по тој пат можеше да се добијат поддржката на бугарското прателство, на бугарскиот народ и бугарската ексархија.

Играта, одиграна од нив, имаше положни и одрични резултати. Меѓу првите требат да се однесат: 1, македонците, со објединението си за преследување интересите на својата таткоина, станаа важен фактор, кои што на вид влезе во союз со бугарскиот народ и сите негови официјални претставители за достижение на видобшебугарски интереси во Македонија, а во сашност, со тоа напрај бугарскиот народ и неговите официјални претставители и учреждения орадија за свои собствени чисто македонски цели и интереси; 2 македонците од сојузници со бугарите во решението на македонското прашање станаа господари на тој сојуз, во кои што бугарите зафатија услужливо, а по некој пат и со гореч во душата нивна, да исполнуваат барањата на македонците.

Кон така и македонците зафатија да зајавуваат, оти они сакаат „Македонија за македонците“, оти тие сакаат авто-

номија за Македонија, а не сојединувајќи го со Бугарија. Бугарите, „скрепајќи го срце“, можеа да чујат таква новост, која не можеше да биде ним пријатна. Но македонците ѝ успокојуваа бугарите: чекајте вие, нека ни даат нам автономија, па ќе видите, оти после неколку години таа Македонија ќе биде бугарска, зашто проектот од македонската интелигенција доби образба и него си во Бугарија. Надворешниот свет пак го уверуваа, оти историјата со Источна Румелија не можат да се повторат и со Македонија, зашто во Македонија имаат многу народности, а не две-три, оти сите тие народности, како и сите саседни балкански државици и големите држави, ќе можат да побркаат на сојединувајќи го на Македонија со Бугарија. Најпосле зајавуваа: каков интерес имаат македонците да се присојединуваат до Бугарија, кога од тоа присојединувајќи го ќе имаат полза повеќе Бугарија, отколку Македонија?

Македонците не се установија на таа двојна игра со различни зајавувања на бугарите и на Европа. Тие пренесоа центрот на револуционата организација заједно со сите национално-политични прашања во Македонија, за да бидат слободни во своите постапки од бугарското прашање.

Во комитетите во Бугарија зафатија да пропагандираат полно одделувајќи го интересите на Македонија од интересите на Бугарија.

Се зафати енергичната работа на Сарафов, заједно со комитетите, председателствувајќи од него. Сарафов, како председник на Врховниот комитет во Софија, работеше, сосем не сообразувајќи се со бугарското прашање. На Сарафов не му сочувствуваа бугарското прашање и кн'азот, со други зборови: комитетот, на којшто, председателствуваа Сарафов се придржуваа во македонското прашање една таква програма, тогаш за тогаш само политична, изработена уште

от понапред, на која тие, што сеп призивани да бранат бугарските интереси, не сочувствуваа, а тие, што состапуваа толпата, со друзи зборои, бугарскиот народ, сочувствуваа. От тука јет јасно, оти бугарите је голтнаа пил'уг'ата и касно јет да си испраат грешката.

Праител'ството напраи усилија да поврнит изгубеното, но уви! — било касно. Врховниот комитет во Софија се владе под председничеството на ген. Цончев, бугарин, л'убимец на кн'азот. Но македонците во Бугарија убедниа бугарското население во праотијата на нивната програма за полно одделуаи'е на интересите на Македонија од интересите на Бугарија, покажаа политиката на праител'ството, на кн'азот и на „генералскиот комитет“ или комитетот на Цончев-Михајловски, како егонична и добија во Бугарија по голема власт над „генералскиот комитет“ и над праител'ствената политика во македонското прашаи'е. Таја сила главно се поддржуаше со полната солидарност на „Станишевскиот врховен комитет“ со „Натрешната Органвизација“.

И така комитетите, а заедно со ниф, и уопште македонците се ослободуваат од влијаи'ето на бугарското праител'ство, создаваат своја независна програма за работа, таја програма пропагандираат во Бугарија и со неја добијаат влијаи'е на бугарскиот народ, а преко него и на праител'ството.

Откако се укорени така македонското „дело“ во Бугарија, македонците зафатија да одат и во Србија и тамо да излагаат својата програма на праител'ството и на србскиот народ. Сарафов, Радев, Јанков, увераваа, оти они се борат со девиз „Македонија за македонците“, за сите македонци без разлика, и оти никој пат Македонија не ќе се сојединит со Бугарија. Не јет ли јасно и от тие постапоци на македонските водачи, оти македонците зедоа сами да решаваат судбите на Македонија, и оти они во својата дејност сеп готов

да се столкуваат и да согласат интересите на својата таткоина, не само со Бугарија, но и со другите балкански државци, откако се дадат от страна на Македонија некои задолжеиња на тие државци за оказаната неј помок'?

Од дотука реченото јет јасно, оти борбата меѓу Бугарија и Србија за влвиан'е во Македонија во резултат даде развиан'е на сознаињето, да судбите на Македонија требит да сет во раците на македонците. Македонците се организуваат со сознаињето своите праа на својата таткоина и својот долг пред неја. Со организуаињето си, македонците станаа главниот фактор во решеињето на македонцкото прашаињето, как во своите очи, така и во очите на Европа. Од востаињето со нас се цермонат; до него на нас гледаа како на једна неопределена маса.

Тие сет сите резултати од досегашното ни самосознаињето. Организацијата со постепено одделуаињето на македонцките интереси од бугарцките, со земаињето на македонцкото прашаињето во своји раци и нај после и нај многу со сегашново востаињето во резултат достигна тоа, шчо не предполагаше: на место слободнија да бараат, сега во Македонија мнозина сет убедени, да ни требит полно пресечуаињето на врските со сите балкански народности и култивираињето на се, шчо јет во Македонија оригинално и своје: јазико, обичаите, историјата, писменоста, народната словесност и пр.

Тоа нешто не се предвидуаше, зашчо се мислеше, оти името „бугарин“ ќе ни донесит се, шчо очекуафме од народното движеињето. Но во расчитите се излагафме. Заједно со арвотиите за интересите на Македонија, изброеињи по горе, името бугарин донесе и одречни резултати за револуционото „дело“: Името бугарин и неједнаквите увереиња пред Бугарија и пред Европа за судбата на Македонија по нејното ослободуаињето сос-

тавта полно недоверие кон нашето „дело“ от страна на европејците, мислејќи го за итност, не македонска, ами бугарска, и за маневр на бугарското прателство да се решит македонското прашање по скоро. Сиромашкото бугарско прателство се наиде во небрано лојзе во македонското прашање: македонците го изиграа и го употребуваа како средство во своите цели, а европејците го обвинуваа во итности, от кои што тоа сиромашкото беше далеку. И така името бугарин присвојено от комитетите и организацијата за македонските словени, и сојединувањето на нашите интереси со интересите на Бугарија во агитацијата на комитетите у бугарите, беа причина, сета македонска работа да се припишит од Европа на Бугарија и бугарите, и како бугарско надворешно јавување да се не поддржуат.

Малу тоа: името бугарин, кое застапуаше да се односуат европејците со недоверие кон работата на организацијата, видејќи во неја сакање на Бугарија, со револуција да нарушит равновесието на Балканскиот полуостров, и непостојанството на бугарската надворешна политика, направена, сега против Русија, сега со неја, послужија за причина да се согласат Русија и Австро-Унгарија, заедно со взаимно согласие да решаваат балканските прашања. Тоа согласување од 1897 год. беше направено против Бугарија, како мнима подстрекателка на македонците, но неговите резултати беа вредителни, не за Бугарија сама, зашто во бугарските натрешни работи никој немаат прао да се набркуат, а за нас македонците. Тоа јет отрицателната страна на првиот период на националното ни самосознање; тоа јет причината на неуспехот на востаањето ни. Неуспехот значит главно се должит на името бугарин, усвоено и пропагандирано од револуционерите.

Востаањето направи епоха во животот и националното самосознање на македонците словени. Оно

ке натерат нашиот народ и негоата интелегенција да погледат назад на своите упушчења, от кои произлезе неуспео на востааин'ето. Оно ке натерат македонцката интелегенција со различно образуаин'е да се сплотит во едно, за да обединит народот ни, но веќе, не на тава основа, шчо си покажа сета своја несостојател'ност, а на друга, на чисто македонца. Востааин'ето ни покажа, оти нвие македонците не можиме да очекуаме помок' од никој од балканцките државци, оти решеин'ето на нашето прашаин'е јет сето во рацете на Големите Сили, и за тоа нам и не ни требат да сојединуаме и збркуаме нашите интереси со чии и да бидит словенци на Балканцкиот полуостров. Нам ни требат натрешно објединуаин'е меѓу себе: не ни требат во Македонија ни срби, ни бугари, ни грци, оти не сме ни једното, ни другото, ни трек'ото; не ни требат патриархисти, екзархисти, оти нвие сме само праославни рисиани. Делеин'ето јет искусвено создадено од балканцките државци, намерени да дел'ат Македонија со стечен'е на обстојател'ствата. Но македонците, на сегашната степен на нивното национално развитие, не сет материјал во рацете на малечките балканцки државци, ами сет силен етнографцко-политичен фактор, от кој шчо поеке зависат судбите на Македонија, отголку од малечките балканцки државци. Твие македонци, шчо покажаа таква способност во својето национално-политично организуаин'е, шчо покажаа таквоа примерно жртвуаин'е со своите интереси во полза на интересите на својата таткоина, не со по малечок успева, ке можат да организират секакви прејаствија на националните и религиозни пропаганди, шчо цепат денеска народот наш на делои враждебни једен кон друг.

Организацијата и македонците до сега на далеко растојаин'е отдалечива интересите на Македонија от бугарцките. От тоа положеин'е до полното отцепуаин'е од

Бугарија и до објавувањето Македонија за одделна од Бугарија и Србија етнографска област имати еден рачкор. Тој рачкар ет необходимо следствие на неуспех на сегашното востаање. Тој ет на половина направен. Полното отцепење на Македонија од балканските држави во етнографски однос ќе испливат на јавна со успокоење на Македонија.

Набркувањето на бугарите и србите во Македонија беше предизвикано од некои обстојателства: македонците идеја рака за рака со бугарите во црквоното прашање; от тамо раширење на власта на екзархијата во Македонија. Србија се набрка во Македонија откако изгуби надеж да си присојединит Босна и Ерцеговина.

Но сега и за нас македонците настапија нови обстојателства, кои ќе не потресат, и ќе ни кажат нови патешта, по кои што ќе треба да одиме однапред. Претенциите на Србија и Бугарија, од една страна, ни покажаа, оти само конкуренцијата на тие две држави не застауат да робуваме уште на неопределен срок; од друга — тие претенции ни потврдија и без тоа известната истина, оти во цела Македонија имат само една а не неколку словенски народности. Значит делење ет искусствено и од борбата со него напред ќе треба да се зафатит нашата нова работа во по натамошното развитие на националното ни самосознање.

И така имвјата: србин, бугарин и грк си изслужија својата служба во Македонија и за нив там немаат поек место. Време ет да ѝ заменит едно обшчо за сите македонски словени име — името „македонец.“ Таја смена ет само логично следствие на досегашната работа на македонските комитети, организации и интелегенција и се барат од обстојателствата. Таја смена частично веќе ет настапила и не ет далеко тоја време, кога таја ќе торжествуат.

При сѐ горереченото за ноото течеи'е во развијаи'ето на националното самосознаи'е у нас, ми се чинит, оти пак мнозина од вас, ќе видат во моите мнѐи'а и збори само једна мистификација. Можит, мнозина ќе се запитаат: 1, ако до сега комитетите имаат играно двојна рола: на бугарите им имаат вел'ано, оти македонците сѐт бугари и једен ден Македонија, како и да бидит, ќе се сојединит со Бугарија, а на европејците им вел'ат, оти они бараат автономна Македонија само за македонците, оти се немаат никаква мисла за сојединуаи'е, со Бугарија, то откаде јас знам, оти комитетите ја лажат Бугарија, а не Европа? Можит да бидит сосим противното на тоа, шчо рекоф јас по горе за комитетите т. е. тиѐ сѐт готви да дадат на Европа секакви гарантви, Македонија да не се сојединит со Бугарија, но они никој пат не ќе склонат да се упразднит во Македонија бугарцкиот јазик и бугарцкото име во полза на централното македонцко наречје и името „македонец“, со друзи збори, то, шчо кажуаф јас, да ималосамо једен чекор од тоа положеи'е шчо се држаат македонците и македонцките комитети во македонцкото прашаи'е кон Бугарија, до полното отцепуаи'е на Македонија и македонците од бугарцките национални интереси, не јет прао, зашчо, не једен чекор, ами цела пропаст одделуат једното од другото, и комитетите ќе покажат на ј силно сопротивуаи'е на ноото течеи'е; 2, ако се допушчит, оти комитетите никој пат немаат да се согласат на упраздуаи'ето на бугарцкото име и јазик од Македонија, а заједно со него ќе бидит против ноото течеи'е и сѐта македонцка интелегенција со бугарцко образуаи'е, то откаде ќе поцрпуат ноото течеи'е сила за себе? Који ќе бидат теоретниците на ноото течеи'е, каде тиѐ теоретици ќе развиваат својата дејност, каде и каква ќе бидит

нивната аудиторѝа, откаде ќе се зимаат средствата за пропагандираи'ето на идејата, како ќе проникнат тај во народот и како ќе се поддржуат во него? Откаде ќе се најдат средства за нови учебници, кои ќе и приготвуат, на чии средства ќе се содржуат скопјите со македонски јазик? — Очигледно, једно комитетите и македонската интелегенција во Бугарија зафатат да се противат на ноото течен'е, или, ако не му се противат, просто не го поддржуваат, јасно јет, оти од него немаат да останат ништо: фантазијите на неколцина македонци ќе бидат осмејани и поеке ништо.

Така ли јет во сашчност? Да разгледаме до колку можат да бидат осноани таквија предпологаи'а и сообразуаи'а?

Прво ќе прегледаме прашаи'ето: во каков однос комитетите и македонската интелегенција ќе станат кон једно ноо национално течен'е среди македонците, кои барат не само политично, ами и национално и религиозно ослободуан'е на Македонија т. е. кон једно течен'е, шчо прокламираат „Македонија за македонците“ против сите претенденти на Македонија, во истио број и против Бугарија и бугарите? Да си предстаиме, оти тоа ноо течен'е јет незначител'но. И во тој случај требит да се решит прашаи'ето за односот кон него. Ако ноото течен'е од гледиште на комитетите јет нешто опасно и нежел'но, то тоа требит да се искорнит уште во самиот зафаток; ако тоа само по себе немаат почва, то требит да се предостаат само од себе да исчезнат; а ако јет полезно за Македонија, то ќе требит да се поддржит од ниџ.

Прашаи'ето, дали ноото течен'е имат биднина или не, ќе се разгледит по долу, откаде ќе се видит, оти оно, ако се предостаат на само себе и се игнорират, ќе се развиват само, а не ќе опаг'ат. За тоа, имајќи пред вид, оти носто течен'е само от себе ќе

растит, треба да се разгледат прашаињето, али комитетите ќе се борат со него, или пак ќе го поддржуваат?

Прво се питат: дали комитетите, разсудувајќи логично, можат да објават војна на неото течеиње? Можат да се допусчат, оти таква војна можат да се очекуат, зашто во комитетите имаат членови, не само македонци, ами и бугари, и последните некој пат не ќе се согласат со неото течеиње, оти со него ќе се закопаат бугарските интереси во Македонија; исто така имаат и меѓу македонците, членови на комитетите, лица, кои ќе расудуваат така: сега на старост нив не можеме да учиме нов јазик: бугарски знајме и бугарски ќе зборуваме, — нив сме бугари.

Малу тоа. Мнозина, па и најголемиот дел од македонската емиграција во Бугарија ќе се противат на неото течеиње по чисто егоистични сообразања. Поеке од 5,000 души македонци имаат на државна служба само во Софија. Не по малу имаат кандидати на служба. Измеѓу таа македонска интелегентна емиграција имаат мнозина, или шчо имале, или имаат високи должности, пак и која сепре-тенденти и кандидати на ниџ, во тој број и на министерски портфејл. Се знајат, оти сите тие господинови имаат најгоре от сè своите лични интереси. За ниџ интересите на Македонија сепредство да добијат служба и да се одржат на неја. И интересите на Бугарија, не Господ знајат, шчо означават. Но за да се исполнат нивните егоистични планови за убаа служба, они сепредготови да се покажат поеке бугари од самите бугари, да играат от себе ролја на бугарски повинисти, со неја да експлоатираат и бугарскиот кв'аз и интересите на Македонија, и на бугарскиот народ, и европејското општествено мненије, со једен збор, да лажат, и на десно, и на лево, под вид да исполнуваат некаков патриотски долг, а во сакчност да добијат служба, власт и популарност. Једно македонската интелегентна емиграција

се состојат главно от таквија лица, што си имаат сојединоено својите интереси со Бугарија и се облизуваат околу бугарцкиот кн'аз, кои што по кефот си клаат и сфа'ат министрите, и кои што можит да клаат за министри, не само луг'е, кои што имаат малу популарност сред бугарцкиот народ, но и таквија, што немаат сосим партија и сет „независими“ т. е. „и тука го клаваат и тамо го клаваат“, — једно имаме луг'е, што мисл'ат, оти главното достоинство на чоeka јет, не честно да служат на својот народ, ами да итруат т. е. да лажит, и десно, и лево, — то природно јет, оти ноото течејн'е во развијајн'ето на националното самосознаајн'е на македонците не ке стретит поддржка во нашата емиграција во Бугарија.

Немат што да се зборит за учените македонци во Бугарија: тије једногласно ке речат, оти ноото течејн'е јет просто апсурд, оти никој пат немало македонцка народност и сега ја немаат; оти мекедонците сет бугари и пр. Секој пат и на секаде јет бивало така и така ке бидит сега и кај нас. Учените, аристократијата, интелегенцијата и вообшче обшчествените класои, кај што се имаат лични интереси, стари традиции и предубедејн'а се борат со ноните течејн'а, кај што се наог'ат истината и праината. Тија течејн'а се укоренуваат прво во долните класои и уопшче во луг'ето без предубедејн'а, готои да се борат со тија предубедејн'а во зашчита на ноните идеи, от осашчествуајн'ето на кои ке зависит, не само нивната, но и стрек'ата на нивнијот народ. За илустрација на одот и на резултатите на борбата меѓу стари и ноните течејн'а, доста јет да си припадетиме борбата на рисианството со јазиштвото, реформирајн'ето на Русија от Петр Велики, возродуајн'ето на чехите, литовците, праописната реформа на Вук Караджич и пр.

Туку да остане излезот на борбата меѓу старото и ноо македонцко национално течејн'е, да се задржиме

на прашаи'ето за односот на комитетите кон ноото течеи'е. Иас по горе рекоф, оти по големииот дел от члените на комитетите ќе бидат за борба со ноото течеи'е. Но како ви се чинит, али таиа борба ќе бидат победоносна за ниџ? — Не. — Она само ним ќе им ископат гробот. Она ќе компрометират и бугарцката политика во Македонија. И ето зашчо.

До сега комитетите кажуваа на надворешниот свет, оти они работат само за „Македонија за македонците“ и сет готов да дадат секакви гаранции да не станит присоединуаи'е на Македонија со Бугарија. Бугарија искажуат истата политика во македонцкото прашаи'е. Комитетите вел'ат, оти се готвеше и стана обшчо македонцко востааи'е от сите македонцки народности заедно, а не само од „бугарите“. А кога им кажуате: иедно востааи'ето иет обшчо от сите македонцки народности, то зашчо комитетот заседаат само во Бугарија, а не и во Србија, Влашко и на друго место, тије одговараат така: от тоа, шчо комитетите заседаваат во Бугарија, грешно иет да се праит закл'учок, македонцките комитети да сет бугарцки; за македонцките комитети Бугарија не иет нишчо поеке од иедна држаа, шчо окажуат гостеприимство на македонците и им даат слободија да работат слободно до колку таиа работа не наносит вреда на држаата; т. е. Бугарија во македонцкото востааи'е играт само рол'ата на Каравлашко во бугарцкото востааи'е. Бугарија кажуаше истото. Европејците, се разбират, не веруваа на тоа. Ами сега, колку лажовни ќе излезат тија увереи'а и на македонцките комитети и на Бугарија, ако и иедните и друзите, от пасивен однос кон иедно ноо течеи'е, шчо барат „Македонија за македонците“ а не за бугарите, или од иронизираи'не со него, стапит во борба со него? Таиа борба ќе свалит маската и од иедните и од другата и ќе востаноит сим-

нативите на европејцкото општество и европејцките пријателства во полза на ноото течејне и против лажливците. А без Европа и Русија, ни комитетите, ни Бугарија, не можат ни на јота да изменат судбините на Македонија.

А иедно иет така, комитетите од ироничен и пасивен однос кон ноото течејне ќе требаат непосредствено да преминат до негоото поддржување. Ето го одгоорот на прашањето, какво можат да бидат односот на комитетите кон ноото течејне?

Сега да поминеме до другото прашање: от каде ноото течејне ќе зимаат сила, ако македонската интелигенција и комитетите во Бугарија зафатат борба со него? Со што располагаат оно?

За одгоор на тоа прашање требаат во неколку рески да се одбележат ролата на Србија во македонското национално возродување. Да пренебрегуат чоек со доложејето, што го имаат земено Србија во македонското прашање и со нејната ролја во македонското национално возродување иет лесномислено. Даже можат да се речит, Србија да изигра во нај ноата историја на Македонија по голема ролја од Бугарија. Кога Бугарија со шум сакаше да реши македонското прашање, водена за носот од македонската емиграција, Србија тио, со голем успеф рабоше во Македонија на полно согласно со србцката погоорка: „тиха вода брег рони“. Беше време, кога ролите на тие две држаи беа обратни т. е. Србија шумеше а Бугарија работеше.

Да бидиме по јасни.

До српско-бугарската војна во 1885 г. бугарите тио работеа во Македонија. Сливница им покажа на србите, оти ако иедна Бугарија со Источна Румелија можат да покажат на Србија иедна Сливничка поравија, то сојединената Бугарија, заједно со присојединената до неја Македонија во бидно време можат и со-

сем да победит и поробит Србија. Сливница натера Србија да зафатит една ноа борба со Бугарија за Македонија. Нај напред таа борба беше на книга : србите докажуваа со громки и плитки фрази, оти они имаат по големо прао на Мекедонија од бугарите. От тоа поминаа пак на громка, но безрезултатна пропаганда во Македонија : наобек'аа на македонци, млади ученици, от бугарци и грчки скопни златни гори за во Србија. Патриотичното пропагандно другарство „Св. Сава“ од 1888 година отвори пансион за своите ученици стипендијати. Во 1889 година бројот на стипендијатите на тоа другарство се уголеми, за да се умалит по неколку месеци : во ноември месец на таа година околу 40 души ученици македонци, једни тајно, друзи јавно и демонстративно, поминаа од Белград во Софија, за тамо да се учат (се разбираат со бугарски пари). Тој неуспех не обескуражи одважните срби : другарството „Св. Сава“ отвори патриотична подписка во Србија за постројувајне ноо здајне на другарство за пансион и за своја пропагандцка скопнија. Во 1890 год. се издигна големо триакутно здајне, во које од јануари 1891 год. се отвори пропагандцката „Богословцко-учител'цка скопнија“, за да се затвори по половина година. Но за тоа Светосавцкото другарство за таа половина година направи доста шум : во неја осим науките имаше и воена гимнастика и маршеи на учениците со музика по Белград и негоите околии и патувајне на летото по Србија, каде се провизносуваа громки тостои. Со тоа се сврши шумот во Србија, и србите зафатија да работат тно и упорно : пропагандата помина од патриотцкото другарство во раците на министерството на надворешните работи. Министерството првво ѝ прајк'аше своите стипендијати во србцките провинциални градишча, за да се учат, а после ѝ собираше во Белград во специални или великата скопнија.

Работеи'ето на србите не остана без резултати при решааи'ето на македонцкото прашаи'е. Србите со своите сколии во Македонија успеа да создадат во европејцкото и руско општествено миеи'е ил'узија, да имат срби во Македонија. Едно подобна ил'узија поминуат пред прателствата на Великите Сили за факт, то'јасно јет, оти при решеи'ето на македонцкото прашаи'е требит да се имаат пред очи и бараи'ата на србцкото прателство. Следствено, Србија при таа борба достигна поеке од Бугарија, која со шумот, што подигна, остана со загуби, а не со добит. Ако да не се јавеше поото течеи'е во развитието на националното самосознааи'е меѓу македонците, кои ке приравнит загубите на Србија со загубите на Бугарија, то можит положно да се тврдит, оти од востаи'ето бугарцките интереси во Македонија само пострадаа, а србцките само се уголемиа.

Но србцката пропаганда осем ил'узијата за србцка народност во Македонија и побркуаи'ето да се решит македонцкото прашаи'е во полза на бугарите, имат и други резултати.

Во зафатокот на нивната пропаганда, србите и не мислеа да ѝ праат македонците срби; тие сакаа просто да сосдадат во Македонија, редом со бугарцките, и србцки интереси, така, да во време решеи'ето на македонцкото прашаи'е, да добијат колку се можит по голем дел од неја. Таа цел'а се достигаше, једно со изјавуаи'е историцки и други праа и сообразуаи'а, а друго и главно со инакво постааи'е прашаи'ето за народноста на македонцките словени. Последните можеа да се истаат, или како нешто стредно меѓу србите и бугарите т. е. ни срби, ни бугари, а просто македонци или македонцки словени, или како срби. Првата теорија имаше по малу последуачи и беше предназначена за пред европејцкото општествено миеи'е. Но на таа теорија беше затворен входот во Македонија, како и во сите тие

средини, откаде излизаа пропагандистите. Таа теорија беше опасна за србските интереси во Македонија, зашто ќе повлечеше по себе согласието на Србија да се образуат оддел'на македонска држава и со тоа Србија не ќе добиеше ни еден дел од неа. Втората теорија, т. е. сите македонски словени сепак исто таквије срби, како и бошњаци, црногорците и пр., се укорени во Србија. Со тоа србите лажеа, не само европејцкото општествено мислење и македонците, но и сами себе: тие зафатива да пропагандираат истата идеја и сред србите со помоќта на школи и книги. Последните беа и сепак тенденциозни во прашањето за народноста на македонците. Ил'узиите на европејцкото општествено мислење за србски интереси донесе своите плоди. Ил'узиите на самиот србски народ пак не ет без резултатно: во случај на војна за Македонија со кого и да ет, србите, како еден, сите ќе се наврл'ат на непријател'от, — србската војска со нај силно патриотско осек'ање ќе се биет за Македонија.

Србските усил'а, да се прегледат од научно гледиште македонското прашање, се увенчаа со успеф. Бугарите можат да се утешаваат да ет прашањето за народноста на македонците решено во нивна полза. Они можат да му турат нему крст. Но не го праат тоа дружителите учени. Сега веќе имат претставители од науката, како проф. проф. И. А. Бодуен-де-Куртене, П. А. Лавров и В. Јагич, кои гледаат на македонските наречива, како на одделен претставител' на словенската фамилија од јазици. Тоа прегледавање и такво решење ет србска научна победа.

Србите направива преврат и во пон'атијата и стремите на македонците, преврат вистина не и во нивна полза, но уште по малу во бугарска. Они сакаат да и напраат македонците срби, забрануваќи да се обраќаат пропагандата со ниф' инак, осем како со „пра“ и

„чисти“ срби. Тоа не стана. Македонците зафатива да се задолбочуваат во прапаин'ето за нивната народност и интереси, и дојдоа до заклучок, да не сет они, ни срби, ни бугари; да немаат за ниф, ни бугарцки, ни србцки, ни грцки интереси, а да имаат само македонцки. Србите не достигнаа крајниот предел на нивните стремежи, но достигнаа таков предел, од кој што вистина не можат да се одит контакта, но кој што можат да успокоит по умерените елементи во србцкото общество и народ.

Одот на србцкото влијаи'е во развјаи'ето на народното самосознаи'е у македонците и негите резултати се представуваат во тој вид:

Во 1889 год. во Белград во пансионо на Св. Савцкото Другарство на Космаицка улица имаше околу 50—60 души млади македонци. Меѓу ниф немаше „старо-србијанци“, а сите беа само од Македонија и по нивното образуи'е, до идеи'ето нивно во Србија, во бугарцки или грцки школи, се делеа на: „бугараши“ и „гркомани“. Меѓу ниф „србомани“ немаше.

Старите „бугараши“ заједно со ноопристигнатите таја година и со некои „гркомани“, на број околу 30—40 души, ијдни тајно, друзи јавно и демонстративно, замиваа во Бугарија. Тие млади македонци, воспитани во Србија во народен, т. е. во дух да лубат најнапред својата татковина и својот народ, па после човечеството, замивааки во страната, кај што немаат национално самознаи'е, а на место него полон индиферентизм кон народните интереси, внесоа во неја ноа струја од национално воодушеви'е и работеи'е за ослободуи'ето на Македонија. Они составија во Бугарија осноата на работеи'ето во полза на Македонија.

„Гркоманите“ во Белград од година на година се уголемуваа со нови „гркомани“ и „бугаромани“, но и ијдните и друзите напре во Србија мачно се преобр-

нуваа во „србомани“. „Србомани“ се чинеа они само со заминувањето во Македонија како србски чиновници и органи на србската пропаганда. „Србомани“ македонци имаше само за надворешниот свет и за другите пропаганди во Македонија. Органите на србската пропаганда во душата си никој пат не се осекваа како „срби“ или „србомани“, особено првите 10 години и ако имаат они живејано во Србија.

Живејното на млади македонци во Србија секој пат имаше многу арно влијаније на интересите на Македонија. Тука они се заинтересуваа со прашањето за нивната народност, со србските филологијски и историјски аргументи за народноста нивна, со србскиот патриотизм и со крајното негоо изражувањето во вид на шовинизм или слепо предпочитувањето на својето пред чуждото, со причините на србскиот шовинизм, со ролата на Србија во сегашно и бидно време во македонското прашање и со много други важни и интересни прашања.

Искусвеноста на создавањето србски интереси во Македонија беше јасна за сите. Но исто така македонците признаваат да јет Србија држаа, што располагаат со војска, дипломатија, једен народ и једна интелегенција, кои што ќе заштитиуваат србските интереси во Македонија со примерна преданост и крајен фанатизм.

Борбата со србските интереси во Македонија јет непосилна, не само за македонците, кои што не располагаат со држаа и државен буџет, војска, дипломатија и пр., но и за слободна Бугарија. Затоа македонците во Србија се одрекоа од једна јавна борба со србите, но со тоа они не се откажаа од интересите на нивната таткоина.

Од избегувањето на првата група македонци ученици во 1889 година, за кои напоменаф, се до

1895/6 уч. г. избегуваа, кои по мали групи от 5—10 души, кои одделно от по 1—2. Но по големиот дел македонци остануваа во Србија и бараа пат, како ќе се можат да се работат во полза на Македонија без да се влегуат во отворен конфликт со србите.

За да се изработат една таква програма, македонците ученици во Белград во 1893/4 уч. г., во време на инспекторството над ниф на директорот на III гимназија Гуро Милијашевич, решија да состават македонско другарство во Белград. Целта на другарството беше, неговите членови да се запознајат и да си изработат една програма, која ќе се осамшествуваат во Македонија татно от србската пропаганда. Главната целта на другарството беше изучувањето на Македонија во етнографски, географски, филологијски и историјски однос.

Се разбираат, оти от тоа другарство не излезе ништо, зашто србите не доверуваа на македонците и зафатаја да праќаат во него „старо-србијанци“, црногорци, боснијци, ерцеговинци и пр. Особено тоа недоверие и наплив од срби во македонското другарство настапи на II година негоо самшествувањето при инспекторот, гимназијскиот проф. Јуришич. Но со растурањето на другарството не се изменија чувствата и стремежите на македонците во Србија. Они зафатаја да следат револуционата организација, создадена од македонци со бугарско-србско образувањето, као и односот на србите кон неја. Они си дадоа отчет од ролата на Србија во македонското прашање до сега и за однапред, затоа и ним принадлежит честта да сет создаачи на националниот сепаратизм сред македонците. Они сет и главните негои последувачи. Меѓу ним имат луѓето со висок патриотизм и со здрао разбирање на националните македонски интереси.

Тие македонци и дадоа израз на своите убедиња за македонското прашање со издавањето во Белград

во 1902 год. новната „Балкански Гласник“. Издааието на таа новина не можеше да се аресит на србките шовинисти, за тоа србките војни подигнаа шум против издааието на „Балкански Гласник“, обвинуајќи негоиот редактор во сочувство на македонците комитети, во резултат на кои тој беше претеран от Србија.

Таквије сет резултатите на србката пропаганда меѓу нејните воспитаници и органи, родом од Македонија. Во прашаието за народноста на македонците србите пред македонците се придржуваа до втората од упоменатите две теории, т. е. да сет македонците срби, и токмо со тоа у ниф се добија противни резултати. Србите сакаа да напраат македонците да служат на србките интереси, т. е. сами да се мислат, и на своите сонародници да им велат, да сет срби. Но на место тоа македонците зафатија да гледаат на себе како на македонци со свои одделни цели, и сакаа, не да служат како орадија за србски цели, но да употребат србката политика како средство за достижеието на чисто македонски цели.

Ни еден србски воспитаник, особено, ако тој имат живејано во Србија, не само не веруат на србите, да ет он србин, но и мрзат за нивниот шовинизм, и и лажит, за да си достигнит само цел'ата, да добиет образуаието. По свршуаието на учеието, можит да бидит и чиновник на пропагандата, но при тоа тој и мрзит, и проклинат судбата си за тоа, шчо ет орадие на една пропаганда, која си имат свои цели, совршено противни на интересите на негоата таткоина — Македонија.

Таков македонец, обично до постапуаието во србска сколија, ет бил и во бугарска, или грчка, или и во едната, и во другата. Тој си припаметуат, како во едната сколија го уверавале, да ет он грк, во другата — да ет бугарин, а тука — да ет србин. За него ет прашаието, каде ет истината, зашто сите имаат свои ар-

гументи. Протиоположните аргументации не даваат возможность да се наит, која ѝет наї праата, и за тоа македонецот решаат да сет сите ложни и да имат само једна неопровргната истина: македонците словени сет македонци и словени, следствено требит секој македонец да чуат интересите на својата таткоина и на својот народ, а не интересите на пропагандите.

Да покажине и на друг тип македонец со србско образуаи'е. Он можит се броит бугарин, и по проживуаи'нето во Србија 4—5 год. Откако сврши тој своето образуаи'е во Србија, каде тој требат да одит: во Бугарија или Македонија? И во једната, и во другата шчо ке праит? Бугарија и екзархијата во Македонија имаат чиновници поеке от колку им сет нужни. Пак и да имат место, то него не ке му го даат на једен, шчо свршил во Србија, ами на једен свој кандидат. Да допушчине ушче и тоа, да он добијат бугарска служба. Но ке се чувствуат ли он на местото му? — Не. Тој за време на поминатите негои години во Србија се наог'ал под влијаи'е на цел ред прилики, шчо отсатствуваат во Бугарија, и за тоа негоото мировозреи'е се разликуат од мировозреи'ето на тие, шчо се образуваа само во Бугарија и ѝет слободно от цел ред предземени мисли и предрасудици. Наї малу во ноата обшчествена стредина тој ке се осез'ат не на својето место.

И така Србија, со својето набркуаи'е во македонцкото прашаи'е, напраи грамаден успеф и требит да си го признаине да ѝет тој, не толку во нејна, колку во наша полза. Она отвори сколии, кладе консулства, ракоположи Фирмв'лана и со сѐ тоа даде нов праец на нашето прашаи'е. Она создаде во европејцкото обшчествено миеи'е и во самата Србија ил'узија да имат срби во Македонија и таја ил'узија минуат во очите на европејците за факт. Она застап, да се прегледат од ноо прашаи'ето за народноста на македонците, и да се решит, ни во полза

на бугарите, ни во полза на србите, а во полза на одделна македонска народност. Она воспита цело поколение македонци, кои имаа, имаат и ќе имаат најрешително значење во поата историја на Македонија. Србските воспитаници играат важна рола во македонското прашање без да се обраќаат внимање на тоа, али они работат под бугарска, србска или македонска фирма, као и без разлика, али сепак они во морален однос луѓе високи или не. Србски воспитаници имат от сите тие категории, и во сите ниџ се покажуат србското влијание благотно за Македонија. Србските воспитаници, шчо работеа под бугарска фирма, создадоа и поткрепија македонската револуција; на ниџ се должит и политическиот сепаратизм. Националниот сепаратизм се должит на србски воспитаници идеалисти, шчо работаат под србска маска, а во душата своја се признаваат за македонци; србските воспитаници, со својето образување во Србија, се образуваа во национален дух, наместо во национален индеферентизм во Бугарија, и ако некоји од ниџ сечело не престанаа да се велат бугари, но меѓу ниџ и македонците со чисто бугарско образување и самите бугари се отвори една голема пропаст: они со својето образување станаа на средината меѓу бугарите и србите, т. е., велѝки се по традиција бугари, они престанаа во душата своја да сепак такви: они станаа македонци. Нај после нај долните, нај отчајаните органи на србската пропаганда, родом македонци, пак сепак полезни за Македонија: од ниџ се образуат клас од недоолни со србската пропаганда, за кои шчо немаат пат кон бугарите; они ќе уголемуваат класот од националните сепаратисти.

Значит, ако није се лажиме во претположењето, оти националниот сепаратизм ќе бидит поддржан от комитетите, организацијата и македонската интелегентна колонија во Бугарија, то, и во таков случај, доста јет една

силна србска пропаганда во Македонија, за да земат националниот сепаратизм нај големи размери.

Но постојат теченија стрек'ат и ќе стретат арен пријем уште во зафатокот негов и во нај арната, нај интелегентната и непродадената македонска интелегенција, како што и јет резултат на умственото и правствено развијаи'е на последната. Ипат, и ќе се најдат, мнозина интелегентни македонци, кои што сеп готви да дадат животта своја за интересите на својата таткоина и својот народ, кои ќе се запитаат: што јет по важно за нас македонците: общчегарцките, общчесрбските, общчегрцките или македонските интереси? И ќе одгоорат, да сеп интересите на таткоината секоаш по горе од интересите общчепародни, и да сеп последните само стредство за првите, а не наопаку. Мала набл'удател'ност требит, за да се убедит чоек во таја истина. Нај напред се знаит от секого, оти није милуаме нашата таткоина Македонија и нашиот народ, зашто катаден ѝ видиме и ѝ изучуаме со своите органи на чувствата. Во неја и стред него сме изл'упени. Од детинство сѐ, што јет мило ним и нам ни јет мило; сѐ, со што се радуваат они, и није се радуаме; они плакаат и није плакаме; они се смејат и није се смејеме. Обшчата радост и жалост, общчите предаи'а и обичаи не праат сите нас једно цело, — једен народ. Но једно поминиме границите на Македонија, или на југ, или на северо-исток, или на север, т. е. во Грцвија, Бугарија, Србија, наједнаш ќе осетиме, оти дујет на нас веке друг ветар; ќе осетиме да сме није тамо само неканени гости, и оти, ако сакаат тамо да ни се покажат браи'а, но тоа го праат, за да не ограбат нас и да не експлуатираат. Грците, бугарите, србите, сите заједно не уверуваат нас, да није сите сме само од нивната народност, и оти нашето спасеи'е јет само во сојединеи'ето на цела Македонија, или барем на једен голем дел од неја, кон нивната држаа. Секој

од нас ќе забележит, оти тие л'уг'е, за кои ние знаејме само от книга, и ѝ знаејме како л'уг'е, шчо сакаат да ни помогат да се ослободиме, ни се покажуваат нам за пријатели и сонародници и ни се присториваат за наши покровители, не зато, шчо сме ние грци или бугари, или срби, не зашчо се грижат за некакви общенародни интереси, во кои флизаат и нашите, не зашчо сакаат да ни помогат и да не избаат нас, а само со чисто егоистични цели, т. е. они експлуатираат со тоа, шчо се велите ние со нивните народни имија, и сакаат, на основа на сашествувањето на тие народни имија во таткоината ни, да уголемат својата таткоина, да обезбечат своите интереси со завладувањето, ако не на цела Македонија, то барем на голем дел од неја. Не ни покажуат ли тоа, оти малите држави, па и секоја една страна, со преследувањето общенародни цели, преследуваат не хумани цели: ослободувањето на поробените, а чисто материјални и егоистични, т. е. уголемувањето нивно за нејн интерес, без да се гледат, али ќе настапат подобрување во судбата на Македонија, или не. Значит местните интереси се јауваат главни, а общенародните второстепени; првите сет цел'а, вторите — стредство. Имијата: бугарин, србин, грк во Македонија сет стредство на малите држави да не заработ нас. Ако и ние милуаме нашата таткоина и сами себе, то и ние требит да претпочитаме нашите местни македончки интереси пред общечугарцките, общесрбцките, общегрцките. Ние требит да создадиме такво положјење, да немаат во Македонија, ни бугарцки, ни србцки, ни грцки интереси, зашчо тамо немаат бугари, срби и грци, а имат само македонци от словенцки происход и некоји друзи македончки народности. Нашите интереси требит да си ѝ изучиме и да си ѝ зашчитуаме сами, а не да ѝ дааме во туг'и раци, за да експлуатираат со ниф малите балканцки државици.

После, националниот сепаратизм ќе имат место и у л'уг'е, шчо гледаат од практично гледиште на работите, без да се занимаваат многу со теоријата за народноста ни. Така, они ќе расудуваат: ако једна Канада можит да се срдит на Англија за тоа, шчо последната, за да си бидит во арни односи со Сев.-Американцките Сојединени Држаи, пожртвувала ним интересите на Канада, и последната сега сагат да се ослободит од Англија и сама да си бранит своите државни интереси, зашчо по арно си ѝ разбирала; — то зашчо Македонија да се не срдит на Бугарија за тоа, шчо она не можит да бранит македонцките интереси, ами само експлуатират со ниџ, и зашчо Македонија да не речит: јас проливав крв од моји синои, нека бранат моите интереси они сами, а не твој Начович, Цоков, Станчев и С-ие.

Исто така, мнозина ќе забележат, оти малите држаи се односуваат со таквоа недоверуаи'е кон ро'ата на Бугарија во Македонија, као шчо се односуваа Големите Сили кон ро'ата на Русија во бугарцкото ослободуаи'е. Последните се боја од једна „С.-Стефанцка Бугарија“, зашчо мислеа, оти Русија ќе си ја присвоит. Исто така, малите држаи мисл'ат сега, оти Бугарија сагат да се ослободит Македонија, за да си ја присвоит. Но кога видоа западните држаи, оти сет излажани и оти Бугарија ро'ат таквије л'уг'е, као покојниот Стамболов и живиот Свирчо, се успокојиа и зедоа да праат против вол'ата на Русија тоа, шчо сами расипаа во Берлин. Не ќе се најдат ли и кај нас л'уг'е, кои ќе разберат, оти доверіето на малите држаи кон нашата таткоина ќе зависит од наши Стамболовци и Свирчовци, но кои ќе видат опасноста за нашите национални интереси, не во Русија, ами во Бугарија? Поеке јет од за веруаи'е, оти ќе се најдат и таквије. И тије ќе бидат крајните сепаратисти.

Нај после мнозина ќе забележат, оти нај големата нестрек'а наша се криет во тоа, што немаат у нас местен македонски патриотизм. Да беше у нас тој, није, кај и да сме, ќе мислефме и ќе работефме само за Македонија. А сега једни од нас гледаат на себе како на бугари, и сојединуваат нашите интереси со бугарските и на место да изучуваат Македонија во секаков однос, на место да изучуваат историјата на Македонија во сите времјин'а, изучуваат бугарските интереси и бугарската историја, и често пати твие периоди од неја, што немаат никаков однос кон Македонија. Така н. пр. г. Баласчев, ориг'анец родом, на место да се занимаат специјално со историјата и интересите на Македонија, ми изучуат бугарските интереси и „вешествената култура на бугарското ханство“, нешто, кое имат за Македонија истио значај, као и историјата на Абисинија до покрстувањето на абисинците. Друзи од нас сеп во Грција и изучуваат грчките интереси и историја. Друг ориг'анец, Димица, се подвизаат во Грција и за него имат значајна историјата на Македонија само до нејното завојувањето од римјаните. Друзи македонци во Србија се чинат србски патриоти и работат, на место за Македонија, за србските интереси. Така једен богат кожарски тргоец по име Коста Шуменкович по смртта своја пожртвува за србските сколии 500,000 франкои. Такви печални резултати, од врзувањето на нашите интереси со тугите, доста сеп, за да се убедат мнозина, да јет нашето спасење само во националниот и религиозен сепаратизм.

Во л'уге со таквија убедење'а, као и во сите недоолни от пропагандите македонци ќе бидат првочначално силата на ноото течење. Но така ќе бидат само во зафатоко. Бројот на приврженците јавни и тајни ќе растат, не по дни, а по часои. Важно јет то, што, до кога ќе имат во Македонија бугарска пропаганда, ќе имат и србска. И двете

пропаганди се држат само со бугарцки и србцки пари. Недоол'ните од втората до востаи'ето беа поеќе. По востаи'ето бројот на недоол'ните од јобите пропаганди ќе се израмнит со увеличаи'ето на недоол'ните од бугарцката пропаганда. Но и да не бидит тоа, једна србцка пропаганда јет доста да создаит превосходна почва на ноото течеи'е. Сите македонци от србцката пропаганда ќе бидат на страната на ноото течеи'е: органите на пропагандата ќе сочувствуваат тајно, а не платените срби ќе исповедуваат својата македонцка народност јавно.

Напоследок и мнозина македонци словени со грцко образуаи'е ќе се признаат за словени. Сега тиве не го праат тоа, оти требит да се вел'ат бугари, а името бугарин у грците се стаит многу долу. После, сите од македонците сет готови да напраат отстапки от своја страна за објединуаи'е во једно национално цело, но ни једен от последуачите на трите национални пропаганди немаат да изменит на својата пропаганда, за да капитулират пред друга. Националното објединуаи'е на македонците можит да ставит само со компромис меѓу ниф, а не со капитулираи'е на једните пред другите. А тој компромис и јет ноото национално македонцко течеи'е.

Оттука јет јасно, оти, ако ноото течеи'е и не добијет некаква поддржка од многобројната интелегентна македонцка колонија во Бугарија, пак ќе се развијат, само ќе се развијат веќе како течеи'е напраено специјално против бугарцките интереси во Македонија. При големото развитије на ноото течеи'е и при силниот отпор од Бугарија, можит да се очекуат за него поддржка от страна на Србија. Колку и да се покажуат оно неарно и опасно за Србија, сè оно не протиоречит на србцките интереси. За Србија јет важно, Македонија, ако не бидит србцка, да не бидит и бугарцка. Једнаш

се виде, оти она никој пат немаат да бидат србца, србите ќе можат да се одвртат од своите утврдувања, да сèт македонците срби, и ќе ѝ признаат за одделно словенско племе, еднакво блиско до србите и бугарите.

И така, македонското национално возродување ет настапен историцки процес, што имат под себе јака почва и голема биднина. Оно се должит главно на конкуренцијата меѓу Бугарија и Србија во македонското прашање. Како преодни стадии кон полното одделување на македонските интереси од бугарските и србските, т. е. кон националниот сепаратизм, служат политическите револуциони организации и политическиот сепаратизм, пропагандиран од ниф. Као главен извор за уголемувањето на бројот на националните сепаратисти ќе служи уголемувањето на конкуренцијата меѓу бугарската и србска пропаганда во Македонија и бројот од лица недоолни от твие пропаганди. Националниот сепаратизм ќе се уголеми исто и од лица, што сознаваат сета вредност од националните и верцки пропаганди, кои под вид да бранат нашите интереси, безбожно експлуатираат со ниф, и кои што ќе се решат на борба за националното обединување на македонците со сите твие пропаганди. Борбата со него ет опасна, не за него, а за негоите противници. От таја борба он ќе излезит победник, уште поеке, што реформите во Македонија, ќе дадат на неја можност да се ослободит од тугите владања, и да пренесит центрот на возродувањето натре во неја.

Состауала, состауат и можит ли Македонија да
состауат от себе оддел'на етнографска
и политична јединица?

Во трите горе изложени статии јас разгледаф нај
важните за мене, па ми се чинит, и за сите искрени
патриоти прашаи'а. Мисл'ам, оти читачот без комен-
тарији ке разбирит, шчо сакаф во ниф јас да речам.

Но сѐ, шчо рекоф јас во ниф ке си останит без
убав фундамент, ако не се разгледат некои теоријци
прашаи'а, от праил'ното постаи'е на кои ке зависит
успеот во нашето общо работеи'е во полза на на-
шата татковина и нашиот народ.

Мнозина ке се запитаат: за каков национален
сепаратизм овде се гоорит? не се мислит ли да се
создаат сега ноа македонска народност? Но тоа нешчо
јет искусвено и као такво ке траит ден до пладне.
Ами каква ноа т. е. македонска народност, кога ние,
нашите татковци, дедои и предеои се велеле бугари?
Али македонците во нивната историја пројауале некаква
обща работа политична и дуовна? Како се односуале
они кон друзите народности балкански и обратно?

Во таја статииа јас ке се постарам да одгоорам
на тија и много друзи подобни прашаи'а, и со тоа по
мојата сила да разјаснам научните основи на нацио-
налниот сепаратизм, као и да покажам на неправил-
носта на тије возразуаи'а, кои се стаат од негите
противници, кои со тоа сакаат да компромитараат него,
као нешчо искусвено.

Једно от првите прашаи'а, шчо ке постаат про-
тивниците на националното обединуаи'е и возродуаи'е
на македонците ке бидит: каква македонска словенска
народност? Никога немало македонска народност, ке

речат тиве, па и сега је немат. Во Македонија секога јет имало, па и сега имат две словенцки народности: бугари и срби. Значит некакво македонско словенско национално возродуај'е јет просто празна работа на неколку фантазери, кои при тоа немаат никакво по-н'ативе за јужно-словенцката историја.

Македонија, после ќе речат нашите противници, не предстауат ни географско, ни етнографско, ни историцко цело. Она не јет никак повлвила на судбите на саседните народи, а јет била арена на политична и културна борба меѓу разните балканцки народности. Истите расудуај'а за нашата таткојна, можит, ќе чујиме и од некои од нашите сонародници — македонцки словени, шчо се викаат бугари, кога ќе се исцрпат сите друзи стредства за борба со македонцкото национално објединуај'е. Во Македонија немат јазик, ами имат много наричија различни меѓу себе, но сите стродни со бугарцките наречивја и со ниф состауваат једно цело — бугарцкиот јазик. Друзи од македонците наречија сет по блиски до србцкиот јазик, ќе продолжат своите возразуај'а нашите противници.

Колко и да сет осноател'ни сите приведени возразуај'а на нашите противници против обшноста на македонцките словени и принадлежноста нивна кон једно самостојно словенско цело, па ми се чинит, да можат да им се напраат и не по малечки контра-возразуај'а, от кои ќе се видит, да националното самосознај'е и возродуај'е на македонцките словени јет нешто многу обично и разбирливо.

* * *

На првото забележуај'е на нашите противници, оти никога немало македонцка словенцка народност, можит многу просто да им се одгоорит: шчо немало по напред, можит да се сторит по доцкан, стига да се имаат различни историцки прилики со свои оддел'ни барај'а.

Некога сите индо-европејци составале еден народ со еден јазик, што востановуваат сега лингвистите от срамнувајќи го на старите и нови индо-европејски јазици. Но исчезнаа тие историјски прилики, при кои индо-европејците се разбираа по меѓу ниф и настапна дружи историјски прилики, при кои се зафати чепејќи го на јазико, на општо национално самосознајќи го, со обичи јазик, верувајќи го, куди, предавајќи го и пр. Но тоа делејќи го пак беше на големи делови, или народни групи, како напр.: индо-иранска или аријска, германско-словенско-литовска и пр. Тие групи со стечејќи го на по доцните историјски прилики се подразделија на јазични фамилии, како: индијската, иранската или персиската, арменската, грчката, трако-илирска, италијанската, келтската, германската, словенската и балтијската или литовската. Словенската, приближно од околу родејќи го на И. Хр., се подели прво: на источно-словенска или руска, на западно-словенска и на јужно-словенска група. И само от последната се оддели бугарскиот словенски народ, со името бугари, наврзано на бугарските словени од несловенските бугари.

Ако сега нашите противници допуштаат образувајќи го на по мали етнографски целини од по голема, као последица на историјска неопходност, и ако они досега гледаат на македонците како на бугари, то зашто сега они не можат и не сакаат до допуштаат образувајќи го от таа голема етнографска целина, што је велеле сите, па и они, бугарски народ, две по малечки целини: бугарска и македонска? А сегашните историјски прилики тоа го сакаат, како што сакале некоаш образувајќи го на бугарскиот, српско-хрватскиот и словенскиот народи од јужнословените, или полскиот, чешко-словачкиот и јужно-српскиот от западно-словенската група.

Сформирувајќи го на македонците во одделна словенска народност ет нај обичен историјски процес,

подобен на процесот на образувањето на бугарскиот и србско-хрватскиот народ од некогашните јужни словени.

Да срамниме тије два процеса.

Иедни историци и филолози тврдат, оти јужните словени, уште до дојдувањето нивно на Балканцкио полуостров, се разликуале по меѓу себе, т. е. состауле два оддел'ни народи: словени (бугари и словинци) и србо-хрвати. Така тврдија Копитар, Миклошич и Шафарик. Друзи историци, особено лингвисти (јазикознајци) тврдат, оти сите јужни словени, во време на својето преселување на Балканцкио полуостров, зборуале на разни дијалекти (наречја) од једен јазик, и сите се велеле со једно обшчо име: словени. Словени се велеле и србо-хрватите. Имињата: срби и хрвати се носиле од малечки јужно-словенцки групи и биле племенни, а се сториле народни само, кога нивните носители, т. е. племињата срби и хрвати, образуале големи држаи. Сите словени, подајници на србцката држаа, се велеле на место словени — срби, а на хрватцката држаа — хрвати. Така учит проф. Јагич, а заједно со него и негоите ученици. Тој и на сегашните јужно-словенцки јазичи не гледат, како на три целини, точно разграничени, а како на верига дробни наречја, кои шчо се сливаат једно во друго, како шчо влизаат колцата во веригата, од једна страна во једното саседно, а од друга — во другото саседно колце.

Ако се довериме на првата теорија, т. е. бугарите и србо-хрватите да се преселија на Балканцкио полуостров како готови оддел'ни целини, то се питат, до каде се простираа тије народности во време на пресељењето, и дали сите дојдени бугарцки словени останаа и досега таквије или некој дел од ниф се посрби? и дали сите дојдени србо-хрвати останаа као такви, или дел и од ниф се побугари? При допушчањето, да се доселија готови јужно-словенцките народности на Балканцкиот полуостров, совршено неосветено остаат прашањето за границите

меѓу бугарите и србите, особено прашаиќ'ето, со какво населеиќ'е беа заселени средно-вековните: Мораа, Кучео и Браничео, или, со други зборови, денешната краљевна Србија? За ниф велит Шафарик, на основаиќ'е на византицките историци, особено Константин Порфирородни, да беа они заселени со бугарски словени, шчо бидоа по-србени во XIII и XIV в. в. Ако се допуштит за верна таа теорија, ќе бидит јасно, оти једен народ не секога можит да устоит против натискот от туг'и саседни народи, а губи једен свој дел во корист на по силниот сасед, и друго, од неја се видит, оти народите можат да се состават од два блиски народи, слиени во једно, као последица на историцкаа необходимост.

Шчо имат бидено во средните векови, зашчо да не можит да бидит и сега? Бугарцкиот народ јет изгубил готоо цела денешна Србија во корист на србите, и се примирил со мисл'ата за таја загуба, и не бројејќи ја за таква. Зашчо он не можит да се примирит и со мисл'ата за загубаиќ'ето на Македонија, кога тоа загубаиќ'е јет исто таква неминуана необходимост, како шчо беше неминуана необходимост и загубаиќ'ето на Србија? Историцките прилики неминуано водеа до изгубаиќ'ето на Србија за Бугарија во корист на Неманичите и на србството, прво во политичен, а после и во национален однос; а историцките прилики, создадени од Берлинцкиот трактат, напраја, Македонија да бидит загубена за бугарите, прво во политичен однос, а после и во национален.

Ушче једна паралел' со историјата на Србија: да беше Србија недоол'на от својата судба во држаата на Неманичите, она ќе праеше опит да се ослободит и да им протиостојат ним со стремиќ'ето да се присоединит до Бугарија; но опитот ќе беше напраен и ќе доведеше до желаните резултати само, ако дозвол'уваа историцките прилики; по последните не дозволија тоа, и Србија се примири со приликите и биде загубена за бугарите.

Истото ѝ ет и ќе бидит и со Македонија. Македонија на-
 праи опит нај напред да се ослободит од Турцво, но
 за сожаљувајќи излезе опитот неудачен. Можит по осло-
 бодувајќи то ќе се мислеше и за сојединувајќи со Буга-
 рија. Но таа година ни покажа, оти историцките при-
 лики никој пат не ќе дозвол'ат да се сојединит цела
 Македонија со Бугарија; сега за македонците и буга-
 рите, остаат једно од двете: или делеи'е на Македонија
 меѓу Балканците држаици и со тоа изгубувајќи за бу-
 гарите и македонците $\frac{2}{3}$ од Македонија, или полно пре-
 сечувајќи врските со бугарите и поставајќи на маке-
 донцкото прашаи'е на совршено неутрална, чисто маке-
 донцка основа. Кога така го постауат необходимоста пра-
 шаи'ето, то јасно ѝ ет, оти секој пат и от секого ќе бидит
 предпочтено второто. И вистина, зар ќе се решит једен
 искрен патриот македонец да пожртвуат: Костур, Лерин,
 Битол'а, Охрид, Ресен, Прилеп, Велес, Тетово, Скопје
 и пр. за сојединувајќи то на Македонија до левиот брег
 на Вардар со Бугарија? Зар имат по голема близост
 меѓу једен македонец од источна Македонија и једен
 Русчуклија или једен македонец од источна и западна
 или северна и јужна Македонија? Кога историцката
 необходимост категорицки ни зајавуат: македонци, или
 се сојединувајќи меѓу себе и отчекнејќи се од другите
 балканцки народи, или готвејќи се за дележ на тат-
 ковшината ви! — сите искрени патриоти македонци ќе при-
 имат првото. Па тоа го налагат на македонците и чоешчи-
 ната: зар ѝ ет чоешко сегашното стаи'е, во које ја
 имаат доведено Македонија пропагандите? Во једна
 куќа таткото ѝ ет од једна народност, једен'от син од
 друга, друг'от от треќа народност, и еден Господ знаит,
 до кога ќе се продолжит да бидит така! Чоешчината го
 барат од нас да се искоренит во татковината наша тоа
 ненормално стаи'е, и да се примират брат со брат, татко
 и деца. Такво објединеи'е ѝ ет необходимост, а не ни ѝ ет

нужно фамил'но непријателство за некакво обединеи'е со Бугарија, шчо никој пат не ќе бидит допушчено, ни од малите балканцки, ни од големите држаи.

Значит во сегашните политични прилики имат, не по малу основаи'е за загубуаи'е од бугарите Македонија, од основаи'ата за загубваи'ето нивно во стредните векои денешна Србија. И као шчо загубуаи'ето на Србија во политичен однос повлече по себе загубуаи'ето нејно и во национален однос, исто така раздробуаи'ето на С. Стефанцка Бугарија во политичен однос ќе повлечит и раздробуаи'ето нејно во етнографцки однос. Приликите создаат културна и национална близост меѓу луг'ето, и приликите ѝ разрознуваат роднинцките елменти.

Тајво сопостауаи'е можит да бидит меѓу првата, т. е. теоријата за заселеи'ето на Балканцкиот полуостров од јужни словени, сформируани во две народности, строго разграничени во етнографцки и географцки однос и постепеното изменеи'е на етнографцката карта на Балканцкиот полуостров од једна страна, и процесот на современото национално обособуаи'е на Македонија од друга.

Сега да видиме, дали од гледиште на другата, т. е. Јагичјевата теорија за образуаи'е на јужно-словенцките народности, можит да се објаснит постајаи'ето, при сегашните политични прилики, на једна ноа македонцка словенцка народност?

Јагич ни велит, јужно-словенцките јазици да сет и да биле верига од наречија; исто така, сите јужни словени, до образуаи'ето на бугарцката, србцката, хрватцката и словенцката држаа, да се велеле со једно име — словени. На протежеи'ето на таја верига од јужно-словенцки племија и наречија, као да се образувале 4 јаки возли, ќе се речит, 4 држаи со разни имија, т. е.: словинцка, хрватцка, србцка и бугарцка држаа. Тие возли, т. е. држаи, спроти силата, шчо је имаа, кога се обрзуваа, си ѝ поделија меѓу себе сите колца — племија и на-

речива на јужно-словенската етнографска верига и ѝ крстива со нивното име. Возлите си имаа, као свој центар носител'от на националното име; со увеличеи'ето или умалеи'ето на политичното могушчество на носител'от на националното име и последното се рашируат или се умалаат. Така станали имиив'ата србин и хрватин народни от племени; така се присоединиле до нивните носители механически соседните племиив'а со своите наречива и составле со ниф' еден народ, постепено асимилирајќи се со своите покорители или присоединители.

Ако образуив'ето на јужно-словенските народности ет механично-политичен процес, то истиот не ет нешто невозможно и во сегашно време. Во јужно-словенската јазична верига имаат неколку колца надвор от србскиот и бугарскиот политични возли: тоа сет македонските наречива. И вистина, тиве колца, бидејќи по мегу себе нај блиски, имаат некоји режки на исток блиски со бугарските и на север со србските колца. Тиве колца во разни времиив'а беа со разни имишча бојадисани, до кога, во 4-та четвртина на поминатиот XIX век, боите не зафатива да се клаат една врз друга и не парализуваа една друга. И едната и другата боја не се држеше иако за колцата, и малу по малу боите зафатива да се рушат и под ниф' зафати да свиат природната им боја „словенска“ со одблеск „македонска“ од географската област, во која сет распределени. Носителите на тиве колца — наречива некога се викале „словени“, а после, то бугари, то срби, до кога конкуренцијата на тива двата имиив'а не ѝ направи јобите туг'и за македонските словени, и они не зафатива да се именуваат со старото географско име на својата таткоина. Името македонец прво се употребуаше од македонските словени, како географски термин за покажуив'е на својот исход. Тоа име ет обшчо известно на македонците словени и сите со него се именуваат. Едно ет така, и едно образуив'ето на народ-

носта іет политично-механичен процес, то имаат се сите нужни условија за одделување на Македонија во самостојна етнографска област: македонците имаат обшча таткоина, последната постепено со реформи се одделуат во самостојна политична целина, во неја се имаат „неколку колца од јужно-словенската јазична верига“, тиве колца многу лесно се објединуваат со обшчото признавање стредното од нив за обшчо орадіе во искажувањето на литературната реч за сите интеллигентни луѓе во Македонија и за во книгите и скопијите. И така, сите условија за националното возродување на Македонија се имаат на лице, па и тоа возродување и од гледиште на втората историјска теорија за образување на Балканскиот полуостров на малите етнографски јединици од једна по голема іет совршено логично.

Тоа можит да се забележит на тиве, шчо вел'ат да никога немало македонска народност. — Немало, ама іе имат сега и ќе бидит за однапред.

* * *

Сега да се попитаме друго: али ќе бидит точно, да се кажуат да имат во Македонија две народности и ако имат једна, то али таја народност можит да бидит наречена србска или бугарска?

Во Македонија, како и во секоја друга земја, имат многу наречја, блиски једно до друго. Таја блискост од једно наречје се пројавуат, од једна страна до сите друзи македонски наречја во обшчи фонетични или звуковни, морфологични или формени и лексични или речнични особини; од друга страна секоје наречје іет нај блиско до негоите саседни наречја, имајќи со нив обшчи особини, кои се немаат во по оддалечените од него друзи наречја, и то западниот дел од наречјето іет по блиско до негоиот западен сасед и со него, туку речи, се сливат, источниот до источниот и пр., и така,

наречијата као да сет врзани једно со друго, како колцата во једна верига.

Сега се питат: кои колца од нашата верига наречија ќе се наречат србцки, а кои бугарцки и на која основа?

При решеињето на тоа прашаиње не треба да се забораат и следните прашаиња: кои наречија от србцки и бугарцки јазици се признаат за најтипични за тие јазици и кои нивни особности се признаваат за најхарактерни за једните и другите јазици? Дали тие најхарактерни црти се имаат во сите македонски наречија? Дали македонските наречија имаат свои обшчи характерни особности, кои се немаат, ни во србцкиот, ни во бугарцкиот јазици? Дали во македонските наречија по одделно преобладаваат македонизмите пред србизмите, или бугаризмите, или наопаку? Најпосле да ли особините на крајните или периферниите македонски наречија и гоори ни дозволуваат да ѝ сочитаме за по блиски до средното и најтипично македонско наречије Велшко-Прилепско-Битолското или до централните наречија на србцкиот и бугарцки јазик?

Као најтипичен и раширен србцки дијалект се јавуваат Боснијско-Ердеговинското или јужното србцко наречије, коишто јет од времето на Вук Караџиќ литературен јазик на србо-хрватите. Централното или Велшко-Прилепското македонско наречије никој пат не можат да бидат по своите особини однесено кон србцкиот јазик, зашто меѓу него и централното србцко-хрватско наречије или сегашниот србцко-хрватски јазик имат исто таква разлика, како и меѓу чешкиот и полцкиот јазици. Ќе се речит, во средината на Македонија срби немаат. От сегашното признаиње на сашествуаиње на Балканцки полуостров само три словенцки народи: словинци, србо-хрвати и бугари, со одрчаињето во центрот на Македонија срби, као да се признаат косвено имаиње тамо бугари. Но дали денешното гледиште јет праилно?

Немаат срби, значит имаат бугари. Но немаин'ето срби дали вистина значит да имаат бугари?

Во централното македонско наречие, меѓу другото се имаат таквија фонетични особини: старо-македонските гласови *z* и *z'*, во тие места, кај што се имаат сочувано, преминуваат во *o* и *e*, напр. *денот*, од старо-македонското *дѣнѣтѣ*, преко *дѣнѣт*; *сонот*, од *сѣнѣтѣ*; на место старото *ti* и *di* имаме *k'* и *g'* или *ik'* и *ig'*, напр. *врејка* и *туга*; на место *ni* имаме *in'* напр. *коин'* на место *кони*, на место *ж* — *a*, напр. *рака* и др. Сите тие особини не сѣт србски, но не сѣт ни бугарски. Они се немаат во главното бугарско наречие — источно-бугарското, кое служи и за литературен бугарски јазик.

Ако источно-бугарското наречие се признаат за најтипично, то многу ѝ е јасно, оти самата географска далекост на македонскиот центар од него ѝ е доста да покажат, оти последниот не можат да бидат бугарски.

На источно-бугарското наречие сега се гледат, како на најтипично и најчисто от туг'уплив, бугарско наречие. Оно ѝ е сравнително со западно-бугарското по распространено. Во последното се имаат голема разлика од источното наречие, но се признаат во него, осим оригиналноста негоа, србски уплив. Македонските наречиа имаат пак своји оригинални особини, а зашто се наоѓаат по соседство со србите, се признаваат пак за не чисти от србизми. Осим тоа тие сѣт на крајниот запад. По сите тие причини, а најглавно по тоа, што македонците, за својето ослободување од грчкиот патријат и от Турцко, работеа до последната руско турцка војна заедно со бугарите под името бугари, а местата за таа борба беа околу Бугарија, т. е. во Стамбул, Влашко, јужно-западна Русија и Србија, кои (места) помагаа во ослободителната работа најмногу да бидат застапени бугарите, поможаа да се објават источното бугарско наречие за литературен јазик на бугарите и македонците.

Сега да допушчине да сет и македонците бугари, и да сет особините на македонското централно наречіе исто толку бугарцки, колку и источно-бугарцките. И во таков случај не можат да се зборуат за етнографска целост меѓу Бугарија и Македонија. И да јет имало некога таква целост, она можат од одот на историјските прилики да се нарушит. Во секој случај обштите интереси можат да се поддржаат со взаимно согласуаи'е меѓу члените на целината. Интересите на целината требат да сет еднакво скапи за сите членои, шчо је составуваат: од неја требат да имаат сите еднакви згоди, и во неја полза сите требат да праат еднакви жртви. Ако тоа се немат, и ако од неја, једни имаат голема полза, не праејќи никакви жртви, а другите праат големи бесполезни жртви, целината се раздел'уат. Националната бугарска целина, во која се односуваа: Бугарија, Тракија и Македонија, не можат да се сочуат, зашчо немат таков етнографски центр, шчо можат прочно да сојединит тие три страни, као шчо сет сојединени србско-хрватските земји, немат постредия на тие земји једно нај распространено, и једнакво оддалечено от сите нивни краишча наречіе, које да притегл'уат около себе периферичните наречіа и да распространуат обшчо национално самосознаи'е меѓу сите, шчо зборуваат на тие наречіа. Во таков случај секој ќе сознааше, оти не само македонците, ами и бугарите од Бугарија и Тракија праат једнаква со ниф отстапка во полза на центрот.

Сега пак случајот издигнал за литературен јазик на бугарите источното бугарско наречіе, које се најог'ат на крајната противоположна страна од Македонија. Оно не можат да служат за обшч литературен јазик на бугарите и македонците, зашчо не можат дуовно да објединит на једнакви праа сите три припадетени области. Тој задаток би можело да исполнит западно-бугар-

цкото или шопцкото наречіе, да не беше мало распро-
странено и со многобројни оригинални особини, кои се
немаат во другите наречіа во Бугарија, Тракија и Ма-
кедонија. Нај после за сочувуаіе на националната це-
лост меѓу Бугарија и Македонија, првата не ќе се со-
гласит, за общ литературен јазик на македонците и бу-
гарите да се избери македонското централно наречіе,
на место источно-бугарцкото. Ето зашто прашаіе'ето :
које наречіе треба да биде общ литературен јазик
за македонците и бугарите, ако првите и за однапред ќе
се вел'ат бугари, — које, прашаіе'е, сега не се постаат
на дневен ред, зашто умоите на сите македонци сега
сет зафатени со револ'уционото движеіе'е, іеден ден не-
минуемо ќе поведат и без други причини кон іедно рас-
цепуаіе меѓу Бугарија и Македонија, со создааіе'ето
от последната свој литературен јазик.

А создааіе'ето, редом со србцкиот и бугарцки, од-
делен македонцки литературен јазик, не іет ли рамно-
сил'но со одделуаіе'ето на македонците во оддел'на, ни
србцка ни бугарцка, ами македонцка словенцка народност?

Бугарите, можат, ќе речат, оти ноата словенцка на-
родност со свој литературен јазик ќе биде пак бугар-
цка, само со друго име. Ние македонците, се разбираат,
да не ќе имаме ништо, не само против бугарите, ако
не признаат нас за бугари, но и против србо-хрватите, ако
последните не признаваат нас за чисти срби или хрвати.

И така централното македонцко наречіе іет іед-
накво далеко и от србо-хрватцкиот и бугарцкиот ли-
тературни јазичи и можат да се разгледуат, како нешто
оддел'но од ниф. Ќе се речит, наідофме іедно неутрално
колце на веригата од наречіа. Сега остаат да се ре-
шит, дали тоа неутрално колце стоит осамотено со од-
дел'на од другите колца боја, или имат и други колца
со истата или по блиска до неја, од колко до другите,
боја? Ако стокмиме наречіјата от краішцата на Маке-

донѝа, од ѝедна страна со централното македонско наречѝе, од друга со источно-бугарцкото наречѝе или србцкиот ѝазик каѝ Вук Караджич, ќе видиме, оти сѝте македонски наречѝа сѝт по блиски до централното македонско, а не до централните наречѝа на друзите ѝужни словени.

Значит, во Македониѝа имат сплотно словенско, ни србцко, ни бугарско населѝиѝе.

Тоа го признаваат и србцката и бугарцката пропаганда, и ако за надворешниот свет и ѝедната и другата зборуваат, оти во Македониѝа имало г'оа две народности: србцка и бугарцка.

Србцката пропаганда ѝет раширена низ цела Македониѝа без Костурцко, Сереско, Петричко, Драмцко, т. е. без краѝниот ѝуг и краѝниот исток. Во Костурцко србите немаат пропаганда, не зашто не сѝт костурци срби, ами, добровол'но ѝ отстапуат на грцката пропаганда. Истокот на Македониѝа србите великодушно го отстапуат на Бугариѝа.

Бугариѝа ѝет не по малу великодушна во македонското прашаѝиѝе кон Србиѝа: и Бугариѝа признаат срби на с.-з. от Шар планина; сѝта друга Македониѝа ѝет бугарцка, според бугарите.

Значит, двете пропаганди не спорат само за земѝите на с.-з. од Шар планина и тѝе части от серцкиот санджак, шчо сѝт краѝ бугарцката граница. Во првата живеѝат ѝедногласно срби, а во другата — пак ѝедногласно — бугари. Но великодушѝето на србите ѝет само за тоа, да покажат умереноста на своѝот апетит и справедливоста на нивните бараѝиѝа: ето не сакаме тоа, шчо не ѝет наше. Истото ѝет причината на бугарцкото великодушие спроти србите. Бугарите дори излезоа по толерантни: страната зад Шар ѝе признаа за „Стара Србиѝа“.

Но от како шчо се искл'учат тѝе две краѝни, сѝта друга Македониѝа србите ѝе крстат србцка, бугарите — бугарцка.

Каде іет причината на тоа? И шчо можит да заклучит чоек од двоините претенции за Македонија?

Причината на претенциите на србите и бугарите сет, се разбират, чисто политични, но осим ниф имат уште іедна: македонцките наречииа іедно до друго стоіат така блиско, іедно во друго се сливаат толку незабележено, да, ако се признаат іедно од ниф за србско или бугарско, ќе требит да се признаат за такви іедно по друго и сите саседни со него. Заклучок от тоа іет — да самите пропаганди признаваат, да во Македонија имат само іедна словенцка народност; значит, утврдуаи'ето, да Македонија не предстауала етнографцка целина, противоречат на нивните постапоци.

* * *

И после, сѐ горереченото, ќе се најдат мнозина, кои ќе речат: можит, вистина іет, да, ако немало до сега македонцка словенцка народност, она можит да бидит создадена од времето, особено от сегашните историцки прилики; вистина іет, оти македонците по јазику своі не можат со прао да бидат наречени, ни бугари, ни срби, ами сет нешто оддел'но, т. е. состауваат оддел'на етнографцка іединица, но пак, како ниіе сега можиме да се веліме македонци и да создааме оддел'на македонцка народност, кога: ниіе, нашите татковци, нашите дедовци и предедовци сме се велеле бугари? Ниіе не можиме да се откажиме от тоа, зашчо тоа име ни іет свето као и верата.

Да видиме, дали іет тоа така.

Ниіе се велеме бугари, како шчо іеден чоек се велит со іедно име, да речиме Петр. Се прашат, кои ни го клал името, шчо сакал да означит тоі со него, кога не крстил и шчо разбираме ниіе под името бугарин, кога се веліме со него? На тиіе прашаи'а ќе ни одгоорит крстуаи'ето на чоека и значеи'ето на негоото име за друзите и за самиот него.

Некој, што носит име Петр, сам не си го клал името, ами му го клале друзи — нунковците. Нунковците му клаваат едно име на кумчето, тој со него да се разликуат од другите л'уг'е, деца, жени, моми. Кога ќе го викнат Петр, не ќе се одзрнат Иван, Лазар, Велика, и прочее. Значит името на еден чоек не ѝет толку важно за самиот него, колку за другите, за тоа он не се крстит сам, ами го крстат него друзи. Он сам и не се велит Петр, ами си велит: „іас“. Се ползуат со негоото име, само кога треба да се различит од многу друзи л'уг'е, подобни на него.

Исто така, еден народ долго можит да бидит без народно име, ако на близу од него немат друг народ, от кој што ќе треба тој да се разликуат со одделно народно име. Но тоа народно име, не си измислуат народот сам за себе, ами со него го велит саседниот народ и тој од него си го земат. Значит нај природно ѝет народното име за еден народ да се појавит у еден саседен со него народ. Саседните народи еден кон друг, значит, се јавуваат во вид на нунко и кум.

По мислата на проф. П. А. Бодуен-де-Куртенé, словените сѣт крстени со тоа име од римјаните. Словенците имиња нај често се свршуваат на — слав: Светислав, Венцеслав, Борислав и др. Словените служиле у римјаните као робии и гладиатории, а у тиие робии и гладиатории нај многу се повторуало зборот „слав“, затоа тој збор зафатил да означуат, од една страна, чоек, што работит нај тешките работии, т. е. роб, а пошто нај многу робии се земало от словените, то од друга страна, словените биле крстени од римјаните со името slavii, које они си го позајмили од нии и го препраили на слов-џни, т. е. словени. Тоа крстеин'е на нашите предедовци стана уште, кога они одвај влезоа во сносун'е со по културните романцки народии. Со тоа име ќе се наречеше некој от словените, ако требеше да различит себе од некој романец или

германец, и то не секаде само оно се употребуаше. Како и да ѝет, важно ѝет само то, да оно не Господ знаѝит, шчо означуаше, за да не можит да бидит заменено со друго.

И така, прво наше народно име ни имат бидено името словенин. Но за тоа име, како за наше народно, ниѝе наѝ много знаѝиме, не по некакви своѝи традиции или од романците, ами по византицкѝите историци.

Главната причина, да зборуваат византицѝите за словените, значит, и за нашите предедавци, беа нивните воѝни со Византија. Опустошеѝн'ата, шчо ѝ правеа нашите предедовци во Византија беа таквија фактои, за кои не можеше да се молчит; а заѝедно со прикажуѝаѝ'ето за опустошеѝн'ата се прикажуаше и за опустошувачите, кон кои се односуваа византицѝите со гордост и презреѝн'е, као кон варвари.

Византицѝите зборуваа само за опасните за ниѝ варвари. Колку ѝеден варварцки, т. е. не грцки народ беше по страшен за нивната држаа, толку поеке омразѝијата кон него беше по голема и толку негоото име добиѝаше по долно, по презрѝител'но значеѝн'е.

Нападеѝн'ата на: вест-готите, ост-готите, хуните, аварите, антите, словените, србо-хрватите, бугарите, на Византија сменуваа ѝедното другото и за таѝа причина византицкѝите историци зборуваат за сите тѝѝе народи, па и за словените и антите. При тоа требит да се не забораат, оти вест-готцкѝите, ост-готцкѝите, хунцкѝите полчишча се состоѝеа, не од ѝедни ост-готи, вест-готи, хуни, словени, но да во ниѝ господствуаше ѝедната народност, но имаше примеси и од друзите. Важно ѝет да византицѝите одбележуваат господствуѝушчата народност, а за друзите молчат. За словените поеке зборуваат от сите друзи народи, осим србо хрватите и бугарите, зашчо сите друзи вистина поминаа преко Балканцкѝио полуостров, но и си оѝдоа од него. Но словените арно се утврдија на целиот полуостров, а особено во Македонија,

кај што образуваа уште во VI столетие силна држаа, против која византиците отпратија силна војска.

Но најмногу Византија пострада од народот бугари, од монголско племе, кој што опостушуваше сè што ќе му се попадне во Византија. Во полчиштата на тој народ имаше и словени, кои се бројеја од византиците пак за бугари. Најголем удар доби Византија од бугарите, кои што зедоа од неја голем дел нејни земји, заселени со словени, и од нив образуваа една голема и силна држаа, која од VIII век до идеин'ето на турците на Балкански полуостров, госто постојано наносеше на неја једен удар за друг.

Бугарската држаа беше поеше со словенско жителство, но со името на нејните образувачи т. е. монголците бугари.

Словените од Бугарија и Македонија најнапред беа само сојузници на бугарите во војните со Византија. Но сојузните со бугарите словенски полчишта беа во очите на непријателите т. е. византиците пак бугарски. Значит византиците зафатија да прекрстуваат словените уште од времето на Аспаруховата орда. Постојаната борба рамо за рамо со бугарите ѝ направи нив једен народ со бугарско име, но со словенски јазик. Бугарското име меѓу словените беше подугаризирано од грците, и оно, прво, означаше само бугарите — монголите, после, нивните воени сојузници, после бугарските поданици и најпосле стана етнографски термин за бугарските словени. Но тоа име во очите и устата на грците имаше уште специјално значење: најненавистни за нив варвари, луге не образвани, груби, кои граничаат со звероите. За грците се словенско беше грубо и бугарско.

Со името бугари не крстија грците и нас македонците. Но тоа прекрстување не јет јединствено. От србите нив беа прекрстени во срби.

Во втората половина на XII век, во времето на србцкиот жупан Немаин'а и бугарцките царовци Асановци или Асановци, Византија беше нападната од крстоносците и разни други непријатели. Тогаш бугарите се приготвија да востанат и заклучија договор со србите против Византија. Последната беше обич непријателствен и двата народа решија да удрат на неа, и секој да земат, кој што ќе можат да откачат. Во Византија немаше бугарски и србски земји, као што немаше и некакво национално самознаање у јужните словени. На основа на тој договор бугарите нападнаа на источниот дел на Балканскиот полуостров т. е. на Тракија, а србите на западниот т. е. сегашна Србија, Западна Бугарија и Македонија и малу по малу си ја поделија меѓу нив. Во текот на два векови србските кралеви припојнуваа кон својата држава византијски земји. Но они секогаш се велеа само кралеви на србите. Цар Душан се нарече: цар на србите, грците и арнаутите, а не и на бугарите. Титулата на цар Душан се објаснува така: тој признаа на Балканскиот полуостров две словенски држави: Бугарија и Србија и една не словенска — Византија; Србија со завојувањето на византијски земји сакаа да наследат Византија, но со тоа она земаат земји, кои можат да бидат и србски и бугарски но кои не се бугарски.

Македонското жителство не се односувало со мрзба кон србите. Уште од времето на паѓањето на Самуилово царство, македонците не еднаш прајат силни востанија против Византија, многу по силни од бугарското во време на браќа Асановци, но не можаа да се ослободат, зашто кај нив сè други географските прилики кај бугарите дружи. За да се ослободат бугарите во горна Бугарија, што се одделуваат од долина со Балканите, доста им да се избият византијските гарнизони во неа и да се фатат од нив дервентите,

за да не пропуш'аат ноа византицка војска. А во Македонија работите сеп сосем инакви. Тука немаат таков ѕид, кој што да бранит востаачите, као Балканите во Бугарија. Тука имаме многу високи планини, кои имаат разен праец и образуваат котловини, одделени една од друга. Планините затруднуваат сојединеи'ето на сите македонци за обшча борба со непријател'от, а пак олеснуваат работата на византиците, зашто, со разместуаи'е во нив гарнизони, они можат да држат македонците во послушаи'е. Осем тоа на Византија поможува да држат македонците во послушаи'е и шосетата или друмишчата, што сеп направени за воени требности уште од римјаните и ја пресечуваат Македонија од исток на запад, т. е. од Белото море кон Сиин'ото и од југ кон север крај Вардар, т. е. од Белото море кон Дунаот. При таквија географски прилики, јасно јет, оти македонците не можаа да се ослободат од Византија и готови беа да бидат сојузници на секој непријател', што ќе војуат со Византија. Таков сојузник до X век беа бугарите, а от XIII в. беа србите.

Македонците станаа сојузници на србите, и со тоа се ослободија од византиците. Они се присојединија кон Србија, но тоа присојединуаи'е не беше насил'ническо, а на основа на догоср меѓу македонците големци и србските кралеи. Тоа беше резултат на једен компромис меѓу првите и вторите, компромис згоден и за једните и за другите. Македонија под србските кралеи, особено под Душана имаше полна самостојност во натрешните работи, и то таква, со каква не се ползуаше ни једен друг дел од големата империја на Душана. Тоа се видит от титулите, што ѝ носеа македонските големци и од влијаи'ето нивно на имперските работи. Тоа се видит и од големата приврзаност на македонците кон царскиот трон. За да се убедат чоек во тоа

нешчо, доста ѝет да прегледат историјата на Немајичката држаа од времето на цар Душана до смртта на Волкашина, особено периодот на распаѓањето на Душановата империја. Од овде ќе се убедит чоек. оти центрот и нај големата рол'а во таја империја принадлежеше на Македонија. Од секаде от периферијата на Душановата империја по негоата смрт отпаѓаат областите једна по једна. Македонија крепит Урушевјот престол и македонскиот големец крал' Волкашин ѝет главниот советник и десна рака на Уроша. Сите го мрзат Волкашина за негоата рол' и влијање на Уруша, но царот му веруат, македонците големци: 70 кралеи и банои, по народните песни, му веруваат и му даат 70,000 војска, со ниф да умрјат на Марица за царот и „србцкото име“.

70,000 души војска от 70 кралеи и банои! Како се велеше таја војска? Чије име носеше и кој му го класе? Сите се велеа „срби“, но во ниф имаше толку срби, колку во војската на цар Симеона имаше бугари — монголи; па ми се чинит да ѝ имаше и по малу. Значит во XIV век македонците официјално носеа името срби, кои не беше зашто да го презираат и да се срдат на него.. Во тоа име они не наоѓаа ништо лошо.

Србите беа главната воена сила против византијците. Нашите предедовци беа нивни сојузници. Византијците велеа сите своји противници, т. е., и србите, и нас, срби. Малу по малу они не прекрстија од бугари на срби. Истото се подржа от признајњето суверинитетот на Душана во Македонија и од рол'ата на нашите големци во негоата држаа. Није станафме за надворешнијот свет срби, после истапифме како србци поданици и нај после зафати името србин да означуат македонец, не грк, не влаф и не арнаутин.

Једно нешто не сочува србцкото име во Македонија; тоа ѝет карајњето меѓу крал' Марко и кнез Ла-

зар. Последниот истапи као противник на турците со името србин и со тоа турците врзаа со пог'атието србин и Србија денешното кралство и неговите жители. Марко и неговите подајници во очите на турците не можеа да бидат срби, зашто не се противија и не покажаа таква воинственост против ниф, каква покажаа кнез Лазар и неговите подајници.

И така до идеј'ето на турците кај нас није три пати бефме прекрстени: 1, славени, 2, бугари, 3, срби.

Но со тоа не се сврши сѐ. Дојдоа турците: се зафати борба меѓу хришћанството и мусулманството, борба меѓу крст и полумесец. Но со тоа не се пресече борбата меѓу словенството и грдизмот. Турцкото господство на Балканскијо полуостров беше историјски период, кога потчинените мислат да сочуваат нивното историјско наследство. Се разбират, оти се сочуа само, шчо можеше да се сочуат и шчо не сакаа да ни го земат, зашто не им беше нужно, и не беше опасно за ниф. Турците ни зеаа земјата и си ја разделија меѓу ниф. Није се примирихме со таја загуба. Зафатија да ни земаат деца наши, да ѝ потурчуваат и да праат од ниф јаничари. И тука молчехме. Турците видоа зор до кога ја покорат Србија и името србин означуало за ниф разбојник. Није свихме глаа и не се велехме срби, да не го расрдиме агата. Он не сакал да се велеме и бугари; и бугари не се велехме. Турчинот ке ни доидеше во кук'ата, ке се најадуше, ке се напиеше и ке ни речеше: бре г'аур! ај донеси ми тоа и тоа! — ке му одгоорихме, сега беим! Ако не питаше некој турчин, шчо сме? — ке му одгоорихме да сме или „каури“ т. е. неверници, или „раја на царот“. Со друзи зборои није пред турците се кажуахме така, како да не се расрдит агата. Пред турците није сме „каури“ и „раја“, и „каури“ зафатихме да се велеме и меѓу нас. Во народните песни не једнаш се употребуат

името „каури“ и „рајати“, и „земја каурцка“ или „земја рајатцка“ во етнографско значење.

Значит турците од нас напрајиа народ „каурци“ и „рајатци“, термини основани на нашата принизност пред турците, на религиозната разлика меѓу нас и ниф и на общественото наше положение.

Но осем турците, по изгубувањето на нашата слобода, наши „воспитачи“ и господари станаа грците.

Ние видефме во грците дуовни господари и верцки началници. Ние бефме и кон ниф, исто така принизени, као и кон турците. Грците со црвата не експлоатираа нас и сакаа да извршат под турцкото владичество тоа, што не можаа до него. За да не претопат нас, они избегуваа да не велат со народното име. Они ни кажуваа, да сме били ние рисиани, и ние тврдефме: абре брате, рисиани сме, ами што сме! Кога ќе се рарчеа на нас, и ќе не наречеа тврдослаи бугари, ние пак ќе речефме: е пак така си јет: вистина рисиани сме, ама не сме образуани, као грците! Нашите глаи не разбираат; ние сме бугари. Со једен збор во турцко време ние потврдуафме и се согласуафме со сè, што ќе ни кажеа турците и грците. Но турците со тоа, што не нарекоа нас: рајати и г'аури, гледаа на нас као на л'уг'е, не од известна народност, а што сет во известен однос кон ниф, господарите и праоверните. Во истата смисла употребуафме и ние, односуајки кон себе, тие имиња. Значит турците во нивната држаа не признаваа народности. Исто така не знаефме за ниф и ние. Грците исто така не разликуваа словенцките народности и сите словени, особено тој дел од ниф, што им причини нај големи непријатности и се наог'аше во турцко време под нивната опека, они го презираа и го велеа со презреното за ниф име „бугари“. Но тоа име искажуаше презрејето на грците,

а не и достоинства на бугарите, затоа се сопроводуаше се зборот тврдоглав или „хондрокефалос“.

И така дојдофме до националното наше име, шчо го имаат носено нашите татковци, дедовци и нај блиски предедовци. Но видофме, оти онде имаме работа, не со једно, ами со цели 4 имиџа, кои означуваат да немало до пред неколку години точно определено народно самосознаиџе. Името бугарин, како се видит, до половина на XIX век немало за нашите предедовци по големо значеиџе од имиџата: рисианин, рајатин и каурин. До тогај није знаефме да имат и да имало каурцки, рајатцки и рисианцки земји и држан. Но није се бројефме за каурн, рисиани и рајати и паметиме да сме имале наша каурцка и рајатцка царшчина, но сме је изгубиле на Косоо поле, кога се е расрдил Господ на нашите предедовци. Тамо, т. е. на Косоо поле рекал Господ да си загубиме царшчината за наказаиџе за тоа, шчо не сме чуале верата чиста. Тамо нашите каурцки царои извадиле голема војска да се бијат со турчинот, но како рекол Господ да загубиме царшчината, от сите парчиџа, на кои бивале раздробени турците, никнале нови турци. Кога го виделе тоа цароите, рекле, оти Господ сагат да загубат царшчината каурите, и да се потчинат на турчинот. Така турците ни го презеле царството. На Косоо паднале дваиџа царои.

После таквоа „јасно“ предстауаиџе у народот македонцки за негоата „бугарцка“ народност, можит ли да бидит збор за бугарцко национално самосознаиџе у македонците?

Ако јет така, ке возразит бугарцката партија од македонци, то шчо значаат црковното прашаиџе, во кои бугари и македонци одеа рамо за рамо, и последните се велеа и работеа со името бугари?

Ево шчо значаат: македонците беа крстени со национални имиџа, со кои они се разликуваат од дру-

зате саседни со ниф народности, т. е. од турците и грците, па и власите. Првите не трпеа името србин зарди србцкиот отпор при завоеваи'ето на Балканцкиот полуостров. Во Турција до руско турцките војни зборонте „срб-г'аур“ требат да означауале тоа, шчо означаваат сега зборонте „москов г'аур“. Се разбират, оти рисијаните не само сами не се велеле срби, но им било непријатно да се ве'ат и од друзи така. Така не ѝ велеа и грците, зашчо последните не видеа големи дошоти от србите. Па и немало зашчо: името србин погости во Македонија, као политичен термин само малу време. Оно се и забораи скоро без чуждо пријатно потсетуаи'е за него. От турцко гледишче и не прао ѝет да се вел'ат македонците сите поглавно „срб-г'аури“, зашчо они се предадоа на турците. А ако се испразднит од Македонија името србин, то ке останит за македонците само името бугарин, које беше политичен и етнографцки термин уште до турцкото завоеваи'е. Тој термин не беше лош от турцко гледишче, а од грцко то беше много удобен, зашчо со него наѝ убао можеше да бидит искажано презреи'ето и ненависта на грците кон нас. Ето зашчо ниие мег'у другото се признафме за бугари т. е. тврдоглавци.

Значит, нас со бугарите не врзуаше ѝедно обшчо име, ѝеднаков однос кон нас от страна на грци и турци, ѝеднаква жежда за слободен от фанариоти и турци жиот. Таја обшчност не побуди заѝедно да се бориме со обшчите непријатели. Но таја обшчност не ѝет нешчо, које почиват на некакви обшчи воспоминаи'а и обшчи историјцки задаки, који да се сознаваат и да се имаат сознајано од нас и од бугарите ѝеднаково. Нашата обшчност ѝет проста случајност.

До крајот на првата $\frac{1}{4}$ на XIX столетије се ослободиа от Турција сите балканцки земја, осем Бугарија, Тракија, Македонија, Босна и Ердегоина. Првите три

географски беа многу близо и еднакво се трегараа от турците и грците. Последните две беа одделени от првите три и беа во по инакви односи кон турците и грците. За тоа првите три, едно се пробудија, зафатија да живејат со обшчи идеали, а вторите две со друзи, пак обшчи.

Но, ако при националното разбудувањe на македонците, имавме друг вид на политичната карта на Балканскиот полуостров, то македонците ќе работеа сосем инак. Ако беше Бугарија со Тракија слободна, а Србија заедно со Македонија поживејеше 50 години при еднакви условија, то македонците ќе работеа заедно со србите, а не со бугарите. Исто така македонците можеа да работат и заедно со грците, да можеа грците да работат по умно и да беше само Грција и Македонија под Турцко около 50 години, кога сите друзи балкански земји би биле слободни.

Бугарцкото име во Македонија, значит, ет резултат на лошото третирањe на македонците от страна на грцкото дуовенство. Грците уништија Охридската архиепископија за тоа, шчо се упоминуаше името „бугарцка“, како историцки реликвиум, но употребуваа името бугарин за да воплотат во него својето презрејнe кон сe словенцко. И имено тоа воплотејнe на грцкото презрејнe кон нас и ет причината да се велиме „бугари“, а не историцките традиции. Последните напротив нишчо не ни зборуваат за бугарите, а поеке за срцкото име во Македонија. Значит не крстиле „бугари“ грците без да не питаат нас, и ни е, немајки време да гледаме и да му нвидиме мана на името, си го усвојиме.

Ако ет така, а инак и не можит да бидит, то јасно ет, оти името бугарин не зборуат ушче за бугарцка народност во Македонија. Тоа име сега се поддржуат во Македонија искуствено, као шчо и се насладуат тамо во нај ноо време името србин. Името бугарин во Македонија сега немат место, зашчо веке цели

25 години, као живејеме није македонците одделен живот од бугарите. Меѓу бугарите и нас имаат многу малу општи интереси сега. Македонија им е нужна за Бугарија, затоа последната праќаат во првата катагодина милион франко и содржат на служба многу македонци. Бугарија пак им е нужна за македонците, зашто во неја македонците ќе добијат место и ќе експлуатираат со нивните „бугарски“ чувства. Значит, во течен е на последните 25 години односите меѓу Бугарија и Македонија почиваат, не на почва на еднакви традиции и задачи, а на чисто трговска основа, т. е. идејот го експлуатираат другиот.

Значит, името бугарин во Македонија, со кое сега експлуатираат бугарите, никако не е национално, и за тоа никој од македонците немаат право со него да експлуатираат македонските интереси во негоа полза. Никој не ни имаат дадено право заради него да ни се набркуваат бугарите во нашите работи. Татко ми, дедо ми, предедо ми, ако се велеле по недоразбирање бугари, то уште не значит, оти и јас треба да сум како нив во мрак за мојата народност; ако се велеле они бугари, то не значит, оти није ќе треба да престанеме да веруваме во русите за атар на разни Стамбуловци и Свирчовци, на место, заједно со нашата пролиена крв, није да си бараме правото от кај што треба, да допуштиме да ни се бркаат во работите луѓе, кои што и сами не знајат, што бараат; ако се велеле мојите дедовци бугари, уште не значит, да јас имам право да експлуатирам македонските интереси со издајниче поини, кои на место да бранат интересите на нашиот народ, ѝ бранат бугарците и интересите на бугарскиот кнез. Нашите дедовци, велели се бугари и не мислеле, оти није ќе праиме от тоа име капитал, за да се најадиме, напијеме и облечеме со него.

Значит, у македонците името бугарин е фалшива монета, со која они плаќаат и на Бугарија и нејниот

ка'аз и на нивната таткоина и нивниот народ. Време ет да се раскриет таа фал'ш, за да се престанит да се експлуатират со неа.

* * *

Од до тука реченого се видат: прво, оти, ако по нашите сегашни етнографски пон'атиа на Балканскио полуостров, особено на централнио и југо-источен негов дел, т. е. во денешна Србија, Бугарија, Тракија и Македонија имало и имат само две словенски етнографски јединици: србски и бугарски народ, то тоа уште не значит да немаат, немало и не можат да бидат друга словенска јединица, а напротив, оти нејното сашествуваи'е ет во пределите на возмoжното и на действителноста; второ, да во Македонија немаат две јужно-словенски народности: србска и бугарска, а напротив, да во неа имат само једна народност со своји особини, кои, или претстауваат нешто оригинално, кои се немаат, ни кај србите, ни кај бугарите, као шчо ет, да речаме, со много особини на македонските наречиа, или нешто кои се имат, и кај бугарите, и кај србите, или кои се имат само кај македонците по краишчата на нивната таткоина и кај србите, или пак по ниф и кај бугарите; и да от тие особини на македонците, као дел от словенската група народи, на многбројни, на распространени, общи за сите македонци, значит, и на важни сет тие особини, со кои македонците се одличаваат од другите словенски народи: по ниф македонците фактически составуваат оддел'на и самобитна словенска народност, и ако за неа не се гоорит денеска во науката и во катаденниот разгоор; трек'о, причина на тоа игнорираи'е и затемнуаи'е на сашествуаи'ето на македонската народност да се криет во сашествуаи'ето во Македонија името „бугари“ во етнографски значаи и во експлуатираи'ето со него от страна на бугарите.

Исто така, се запознаеме со произлезот на името бугарин во вид на етнографски термин во Македонија.

Со други зборови, није се запознаеме до сега со тоа, да составува, состават и да можат Македонија да состават од себе одделна етнографска јединица.

Сега ни остаат да видиме, али она составува, состават и можат да состават таква јединица во политичен однос?

Во одговорот на твоја прашања, ќе требат да се продолжат расудувањата за народноста на македонците од тамо, кај што ѝ оставаме.

Није видовме, оти во Македонија името бугарин јет последната метаморфоза во развијането на нашето национално самосознавање и да јет резултат на тоа политично и општествено положба, во која беа поставени од завојувањето на Балканскиот полуостров од турците. На основа на сè тоа, што рекоа јас за историјата на националните имиња, кои имаат сменувано једно друго, као и за причините на тоа сменување, ќе возникнат многу злоупотреби. Можат, мнозина ќе ме осудат, као србофил. Можат, самите срби на него ќе основаат своите повинистички претензии на Македонија. Можат нај после, ќе експлуатираат србите сето речено за изменувањето на националното ни име, за да докажат, да македонците никогаш немале национално самосознавање и не играле никаква самостојна историјска улога, а сè влизале само, као суров материјал во државниот организам на бугарската или српската држава.

Меру другото такви недоразбирања можат да се очекуваат, как од тоа, што јас категорично осудив бугарската политика во македонското прашање, од која можат да помислат да сум јас бугарофоб и србофил, исто така и од експлуататорската тактика на балканските словени во македонското прашање.

Србите можат да затрубат, да сеп македонците срби, едно не сеп бугари, зашто така се викале до турското дојугајне на Балкан. полуостров. Исто така, можит, некоји срби во моите расудуајна за непостојанството на народното име кај нас, ќе најдат потврдуајне на мислите на проф. Милованович, кои што докажуваат во „Дело“ да требаат Македонија да се подели меѓу балканските државици, зашто не предстаула ниго географска, ни етнографска, ни историјска целина.

За првото ево што можит да се речит: македонците, сите заедно се викале срби не повеќе од педесет години, а во некоји, и то северните делови, нека сто и сто и педесет, но не и повеќе години. Името србин тогати јет имало повеќе државна смисла и по малу етнографска. До тогати и во турско време го немало кај нас. И ако јет така, то не јет ли шовинистична заслепеност да ни се наврзуат сега нам на сите македонци, па и само на северните наши сонародници, наместо бугарското име?

За тврдејнето на проф. Милованович, да Македонија не составуала и не составуат географска, етнографска и историјска целина, за кои, можит, некоји ќе најдат потврдуајне во моите расудуајна за изменејнето на националното име кај нас, осем тоа, што јет речено, кога одеше зборот за прашајнето, али имат во Македонија две словенски народности, ќе речам уште следното:

И ако јет Македонија составена од неколку котловини, раграничени со високи гори, пак она во денешниот неј вид имат живејано одделно од Бугарија и Србија, или самостојен живот, или под дружи држави. Тоа јет јасна докажуачка, оти нејвата стрела не јет зависела само от Србија и Бугарија, и оти високите планини, што заобикољуваат македонските котловини, уште не сеп таква опасност за заједнички политичен живот у

нивните жители. Така Македонија во денешниот неј вид, до образувањето на бугарската држава, беше една полусамостојна византијска област. После она цела потпадна под Бугарија. Кога последната падна под Византија, Македонија беше слободна држава на време и со успех се бореше против Византија и имаше под себе цела денешна Србија. После, Македонија потпадна под Византија и во текот на неколку века во разни нејни дела се дигаа востаанија против покорителката. Кога се ослободи Бугарија и се усилува државата на Неманичите, во која влезе прегешниот дел од Македонија, т. е. денешна Србија, она, т. е. Македонија во денешната нејна големина, уште остааше византијска земја, кај што продолжаваше да се дигаат востаанија против Византија, за кои се бараше сојуз и покровителство од соседните држави. После, цела Македонија влезе во државата на Неманичите. Во неја она као да јет била привилигирана и самостојна во внатрешната политика. При крал Волкашин, Македонија пак као да се одделува од дружителските дела на Неманичевата држава и као да се сосредоточува околу него. Во царувањето на Крали-Марко, она сосем се одделува од србските земји и се постава во особен однос кон турцко-србските односи и војни. Во турцко време, она јет на истите основија под турцкото владичество. После Берлинскиот договор она јет сама от сите дружи јужно-словенски земји под Турцко и веќе живит таков одделен живот поеве од 25 години.

Во тој згорен поглед на историјските собитива на Македонија, се видат, оти горе-долу у сите македонски котловини јет една и иста историјска судба, горе-долу сите нивни жители имаат особен, одделен историјски живот, не ретко самостојен или пак, заклучуваат во себе обшча борба за политична слободива. Ако се приимит на вид, оти таива обшча историјска судба, тиве обшчи политични борби

и самостојниот политичен живот ет удел на едно исто словенско население и на еден и исти народ, то ќе бидат јасно, оти, тврдејќето да Македонија не составуала географска, етнографска и историјска целина ет основано не на действителноста, а на србските есапи за Македонија.

Тој згорен поглед на историјата на Македонија ми се чинит, не само да покажуат, да није македонците имаме своја историја и да сме народ, судбите на којшто се развијале во врска со судбите на другите саседни нам народи, но и да имат во нашата историја много самобитно и својеобразно, као што ет да речиме самостојната Охридска архиепископија, со нејното работење на полето на народното просветување. Исто така тој историјски поглед покажуат, да готто во сите времиња се забележуат силно работење на народниот дух на културно-историјска основа, резултата на која се јавуваат образување на силна македонска држаа от цар Самуил и богата народна литература.

А ако Македонија до сега со мали исклучења ет развијала одделно од Бугарија и Србија, то она можит да чинит и за однапред, уште поеке, што пропагандите: бугарска и србска употребуваат сите и дозволени и не дозволени стретства да искоренат во нашиот народен живот сје самобитно, сје чисто македонско. Самосталното политично развијание на Македонија ет необходимост, као нешто, без кое није не ќе располагаме со доста стретства да се бориме со пропагандите за сочуввање ет од ниф нашата национална самобитност.

Неколку збори за македонскиот литературен јазик.

Во четирите горни статии на оваа книга јас сакав да обрнам погледите на моите сонародници на нуждата од једно корено изменување на досегашниот процес на нашето дуовно развијање, као и на тоа, да моите возгледи во тој случај не сѐт нешто ноо и безосовно, а сѐт само чекор напред во досегашното развијање на нашето национално самосознање и да сѐт затоа сосем природни и основателни.

Се разбират, оти во једна мала книга, као што јѐт оваа мојата, не се можат подробно да се разгледаат сите задирнати прашања. За секоје од нив би се мѐжела да напишит по једна цела книга. Но сега за сега от таквија подробни разгледуања за задирнатите питања се немат уште голема и неотложна нужда; за тоа требаше за сите од нив да се кажит по неколку збори, зашто они једно без друго сѐт нејасни и неразбирливи. Осем разгледуањето на сите задирнати прашања, за да бидит јасно појавуањето на книгата, сега ке требит да се кажит неколку збори за својевременоста на книгата и нашиот литературен јазик.

Мнозина, можит, ке речат, оти вистина арно јѐт чоек да се позамислит над прашањата, задирнати во таја книга, но сега уште не му јѐт времето. Со оваа книга, ке речат они, се носит раздор и разјединуање меѓу нас, на место сојединуањето, кое сега за сега ни јѐт така нужно. За македонска народност, македонска литература и литературен јазик ниве ке можиме да му мислиме само, кога ке заживејеме једнаш слободен политичен живот; а до тогај нам ни требит, ниве да сме сојединени и да остаиме на страна националното прашање.

На тоа јас можам да одгоорам само ово: по мојето мислеиџе, сегашните, т. е. миурштегцките реформи сет максимум, шчо можа да ископчат од Европа револуцијата. Револуцијата на пролет ќе бидит нај глупаото, шчо можиме није да напраиме. Со револуцијата на пролет ќе се користат само нашите непријатели, кои си имаат само есапи, противни на нашите национални интереси. Револуцијата на пролет само ќе ни уништит совршено нас и ќе уништит плодите, добијени од неја до сега, оти она ќе бидит напраена не против Турцко, а против него и Реформаторцките Сили, и оти тоа ќе бидит не по наши есапи, а по есапите на некоја Голема Сила и некоја мали балканцки држаи, кои ќе не натераат нас да се дигниме, а после ќе не остаат на стред пат: нај после, оти није, ако против сите аргументи на здравјот смисл пак подигниме востааиџе, ќе бидиме само основа на дипломатцка борба меѓу реформаторцките држаи и некоја трек'а, која борба ќе се свршит само нашето понишчуаиџе. За тоа није, требит, да се откажиме от секоја мисл'а за револуција на пролет, ушче поеке, шчо реформите ќе се воведат, зашчо со ниф јет врзана честта на две Големи Сили, кои сет во стаиџе да постаат се на својето, — и да се зафатиме за ное т. е. културна борба, во која прво место, ќе требит да зимат прашаиџето за нашата народност и нашето национално-религиозно развијаиџе. Значит, истом сега му јет времето да се мислит за јазико наш, нашата национална литература и воспитааиџе во национален дух. Сега настапуат време за интерес со национално-религиозни прашаиџа.

Тој интерес малу јет задоцнел, но от тоа ушче не следуат, да он си немат сега место меѓу нас и да можит да ни напакостит.

Ако сме логични, то требит да признаиме, оти автономијата на Македонија, за која до сега револу-

ционерите се бореа имат смисла само во тој случај, ако револуционерите согледуваа во нашиот народ таквија качества и особини, кои се немаат у дружите балканцки народи, а сеп само наша характерна црта. Само согледувањето на тие својеобразни црти во характерот, правите, обичаите, животот, предањата и јазикот на нашиот народ еет важна причина да сме није против делејњето на нашата таткоина и за нејната автономја, зашто делејот ќе ни искоренит сè, шчо ни еет мило и ќе ни наврзит много противно нешто на нашиот народен дух. Само одделното македонско национално самознаањје кај нас ни даат морално прао, да се бориме против барањето на малите балканцки држаи, да се разделит нашата таткоина, и да се бориме против пропагандите, шчо готват почва за делеј. А ако не можит да се добијет автономја, требит ли није равнодушно да гледаме на работањето на пропагандите и да се бориме со једно ноо течејње, шчо еет напраено само против ниф, за тоа само, шчо тоа течејње ќе ослабело нај силната пропаганда? Никак не, зашто ни једна пропаганда, колу и да еет она силна, не можит да ни даит тоа, шчо очакуаме није од неја. Сите пропаганди сеп пропаганди само на своји, но никак не и на наши интереси, и од ниф никоаш немало ништо особено за народот. Спасејњето от пропагандите никој пат не ќе ни дојдит, зашто, ако еет денеска једната по силна, утре ќе се чинит и другата таква, а првата ќе ослабнит. Пропагандите само нај после можат да достигнат крајната своја целја — делејот, које не го сакаат и тие, шчо сеп против националниот сепаратизм. Значит, последниот не еет неуместен во сегашните прилики, и можит да ни даит само арни плодои, но не и да ни напакостит.

Једно си имат местото националниот сепаратизм, то требит да се пројавит он во милоста кон сè, шчо

іет народно, и на прво место, во милоста кон народниот јазик.

Јазикот іет стредство, со коіе ниіе познааме, шчо мислит, шчо осек'ат и шчо сакат нашиіот собеседник. Во јазикот се имаат оддел'ни гласовни знакои или зборои за сите мисли, осек'аін'а и сакаін'а на једен чоек, за тоа јазикот на једен народ іет негоо дуовно богатство и наследство, во коіе се закл'учуваат, отпечатани во гласовни знакои или зборои, сите народни мисли, осек'аін'а и сакаін'а, со коіи имат живено и живит једен народ и коіи се предаваат, као нешчо свето от једно поколеін'е на друго. Да сочуат некоі своіот народен јазик и да го бранит као светиін'а, значит, да останит он верен на дуот на своіите предедовци и да уважаат сé, шчо имаат они напраено за своіето потомство. Да се откажит чоек от свсіо народен јазик, значит, да се откажит он и од народниот дух. Со тоа само се објаснуат сакаін'ето и усилијата на покорителите, да напраат покорените, да се откажат от своіот јазик и да изучат на негоо место нивниот; исто така со тоа се објаснуат упорството на покорените народи да сочуваат сето своіе духовно народно наследство, а особито јазикот.

Таква милост кон нашиіо народен јазик требит да имаме и ниіе, ако сакаме да останиме верни на дуот на нашите предедовци. Милоста кон народниот јазик іет наш долг и наше прао. Ниіе сме должни да милуаме нашиот јазик, зашчо тоі іет наш, исто така, као шчо ни іет наша таткоината ни. Првите гласои, шчо и имаме чуено, сет гласоите на нашите татковци и маіки, гласоите и збороите на нивниот народен јазик. Преко ниф ниіе добифме нашата прва дуовна храна, зашчо со ниф се осмисл'уаше сé, шчо видефме со нашите очи. Со народниот јазик ниіе освојуаме психологијата на нашите татковци и предедовци и се чиниме нивни дуовни последници, као шчо сме со снагата нивни те-

лесни продолжачи. Ако се односуаме со презреиџе кон народниџот наш џазик, ниџе само враџк'аме со неблагодарност на нашите родители за сето нивно дуовно гледџиџе и воспитаџиџе. — Ниџе имаме и прао, осем долгот, да браниме нашвиџот џазик и тоа прао ни џет свешчено. Секоџ, коџ шчо напаг'ат на нашиџот џазик, ни џет исто таков наш неприџател', као и нападачот на нашата вера. Верата и џазикот, тоа сет душата на џеден народ, со изменуџиџето на коџи, џеден народ праџт коренен душевен преврат: он се откажуџат от сџе преџ'ешно и земџат сџе ноо. Тоџ коренен преврат, ако стаџт постепено во течџиџе на цели векои не џет опасен, зашчо џедни делои од него се односуџаџт до џедни поколеџиџа, дружи до дружи поколеџиџа, така да џедни делои преминаџаџт по наследство, као народно наследство, и само некоџи сет нои. Тоџ коренен преврат не џет опасен само, ако џет резултат на самостоџното развиџиџе на народот.

Но, ако џеден народ изменуџат своџот џазик и своџата вера во џедно касо време и под силно чуждо влиџиџе, сам без сазнаџиџе однесуџиџи се кон таџа измена, то он се откажуџат от сам себе и от негоите интереси и предаџт и себе и ниџ на џеден по силен народ, коџ шчо ке псстаџит со него и ниџ, како шчо ке му се заблагорасудџт. Значџт, да се откажџт џеден народ от своџот џазик, се велџт, да се откажџт он и от сам себе и своџите интереси; се велџт, да престанџт да гледџат на себе со своџи очи, да судџт за себе и за дружите со своџот ум и разум, а да чекаџт укажџиџе за сџе от страна. Педен народ, коџ шчо изгубџл своџот џазик, миџсџат на џеден чоек, коџ шчо изгубџл патот и незнаџт от каџи идиџт и каџи одџт, и коџ шчо не знаџт, зашчо одџт вамо а не онамо или тамо. Колко во по скоро време џеден народ изменуџат своџот џазик, толко по опасно и отчаџано џет негоџто положиџеџе.

Опасноста, која угрожаат на нашиот народ и неговите интереси от страна на пропагандите, кои што употребуваат сите и дозволени и недозволени средства, за да исчистат од Македонија нашиот јазик и со него нашите духовни интереси, и да насадат на нивно место нивните јазици со нивни интереси, не само не задолжуат нас, но и ни даат полно право да употребиме сите и дозволени и недозволени средства, за да сочуваме нашиот народен јазик, и со него нашите народни интереси. При тоа ние не сакаме туга, а си браниме својето.

Јазикот е акустичен резултат от физиолошко работење на органите на човечката реч, на кои што му се припиуат извесно значење. Главните елементи на јазикот или човечката реч се: органите на речата, нивното физиолошко работење, слухот, психолошкото восприемање на физиолошкото работење на органите преку слухот, и присоединувањето кон восприемањето резултат на физиолошкото работење на органите на речата или гласот, или зборот, некое значење. Значит, јазикот главно е физиолошко-психолошка способност на човек, и као таква зависи от се тоа, што праат да се менат човек, т. е. со развијањето на еден човек и еден народ се развијат и неговиот јазик, со нивното опаѓање опаѓат и нивниот јазик. Човек се менат во време и пространство: исто така се менат и неговиот јазик. Променијата во јазикот на еден народ во време составуваат историјата на јазикот на тој народ, а променијата негои во пространство составуваат неговите современи варијации или дијалекти, поддијалекти, гоори, подгоори и пр.

Секои народен јазик имат своја историја и своји современи варијации или дијалекти, поддијалекти и пр. Своја историја и варијации имат и нашиот јазик. Потај историја можат да се изучат, како сегашните варијации се добија от по стари и последните од еден

обшч македонски јазик, а тој од една јужно-словенска група и пр. Исто така по неја можат да се проследит на која вариација, или на кој дијалект, во кое време имало по голема литература.

Историјата, како на нашиот, исто така и на другите јазици, ни покажуат, оти секој дијалект, поддијалект гоор и подгоор, можат да се употребуат во литературни произведенија. Таја привилегија на једен дијалект, поддијалект и пр. — да бидит орган на литературна реча — по учејето на историјата на јазиците, се даат ним, не по некакви особени естетични преимушества, а по чисто практични причини, т. е. по стечејето на историко-културните прилики. Тие прилики денеска подигаат једно наречије на степен на литературец јазик, утре друго и пр.

Историко-културните прилики во создајето на литературни јазици господствуваа секоаш, господствуваат они и сега. Благодарен е ним во нај ноо време се откажаме да си избериме једно од нашите наречија за наш обшч литературен јазик, а наместо тоа зедофме да се учиме и да пишиме на тугите саседни јазици, нај поеке на бугарскиот. Благодарен е на приликите сега ние си избираме за обшч литературен јазик, централното македонско, т. е. Велешко-Прилепско-Битолско-Охридското наречије.

Кој сет тие историко-културни прилики, што не застауваат: прво, да си создааме свој литературен јазик и второ, да избераме имено централното наречије?

Ето кои.

Ние видофме колку сет народните интереси тесно врзани со јазикот, а последниот со характерот и дуот народен. Ние видиме сега, оти три национални и религиозни пропаганди во нашата таткоина се борат једна против друга и сите заједно се борат против нас и нашите интереси, сакајќи да им нанесат смртен удар и

да си ѝ потчинат под себе, зимајќи со таа цел'а религиозното и сколицко работеи'е кај нас, во своји раци преко црквата и сколицата за да нанесат смртен удар на нашата народност, ни налагаат на нас нивниот, наместо нашиот јазик. Народните интереси ни налагаат за да ѝ заштитиме ниџ, да браниме нашиот јазик од пропагандите. Тоа бранеи'е ќе бидит успешно и ќе размрсит сите планои на пропагандите, ако бидит задружно и общчо. А за да бидит такво, требит со общчо согласие да се изберит једно наречие за общ македонски литературен јазик. Согласие ќе имат, ми се чинит, само ако секој од нас праит избор, не по некакви естетични сообразуаи'а и не по чисто местни причини, а од гледиште на общтите интереси. Последните пак налагаат: периферицките наречиа, да отстапат место на централното. Како шчо во једна држаа се имат држаен центр, кој шчо нај арно јет да се наог'ат во стредина на држаата, и кон кој шчо се собираат сите конци од државниот жиот, исто така и во јазиковните или области от сродни наречиа требит да се имат једен центр, кој шчо по значеи'ето негоо требит да се односуат кон периферицките наречиа и гоори, као шчо се односуат центрот и столицата на држаата кон крајните окрази и околии. Около централното наречие требит да се групираат сите наши научни и литературни сили, за да го очистат и обогатат со сокроишча од друзите македонски наречиа и да создадат од него једен убав литературен јазик. На него требит да се создадат једна богата сколицка, научна и убаа литература, за да можит преко ниџ да се раширит низ цела Македонија во вид на литературен јазик, кој шчо ќе изместит од неја пропагандцките јазизи. А заједно со измествуаи'ето на пропагандцките јазизи и со создааи'ето наш литературен јазик, се измествуваат од Македонија и интере-

сите на балканските државици и нивното место ќе го застапат создадените со јазикот македонски интереси.

И така, користа, што ќе ни ја даат нашиот общ литературен јазик, ни служи за мерило при избираи'е наречие за таа цел'а, и она јет главниот фактор при создаи'ето на нашиот нов литературен јазик.

При возвишаи'ето на једно наречие на степен на литературен јазик, никога немаат играно важна рола неговите естетични својства. Тоа јет једно, зашто практичните сообразу'аи'а зимаат врф над естетичните, а друго, зашто последните сет односител'ни и поеке субјективни. По таа причина, по убаи се чинат на чоека готоо само тие наречија и гоори, што ѝ слушат он или ѝ имат слушано по често. За тоа и не можат да се зборит за естетичност во јазикот, диалектите и гоорите.

Значит, једен македонец од источна, или северна, или јужна, или западна Македонија немаат прао да се противит да бидит избрано централното македонско наречие за литературен јазик само зато, што не им се чинело убао. Немаат прао они да протестираат против централното наречие и за тоа, што јет оно централно као и зашто изборот се праит по практични соображеи'а.

Сега да видиме, али избираи'ето на централното наречие за литературен јазик се оправдаат от практично гледиште?

Витол'а се избират за резиденција на Генералниот Инспектор за Македонија и неговите советници — цивилни агенти. Она се обраќ'ат во престолнина на Македонија. Таа ноа престолнина не јет далеку от старите: Преспа и Прилеп, и од седалишчето на до неоддамна автокефалниот Оридцки Архиепископ. Значит, централното наречие имат зад себе, така да се речит, историјцки праа. Последните се основаат и на негоото централно положение, кое јет,

како во географски, така и во етнографски однос. Централен град во Македонија ни ет Велес. От тој центр географски, није само мало се оддалечуваме, идејќи преко Прилеп кон Битол'а и Орид. Таков праец при оддалечувањето од географскиот центр се објаснуат со тоа, оти тие крајшча сепот по големо историјско значење за Македонија, а од друга, сепот по оддалечени и от србскиот и бугарскиот јазикот центри, составувајќи от себе македонски јазиков центр. И вистина диалектот Велешко-Прилепско-Битолско-Оридски ет јатката на македонскиот јазик, зашто на запад од него ет Дебранскиот (рока), на југ — Костурскиот (ронка), на исток — источниот или Солунскиот (рџа) и на север — Скопскиот или северниот (рука).

Создавањето литературен јазик ет дуовна потребност кај нас, со која се мислит да се клат крај на злоупотребите на пропагандите со нашите интереси, и со која треба да се создаат свој литературен и научен центр, за да се немаат нужда од Белград и Софија. А та тешка задака ке се достигнит само, ако македонецот от северна Македонија подат рака на својот брат од јужна Македонија и македонецот од источна Македонија подат рака на тој од западна. Подадените раци ке се прекрстат околу Прилеп-Битол'а.

И така: стремејето на македонците да создадат свој културен центр; тоа, што сега Битол'а се чинит престолнина на Македонија; што Битол'а, Орид, Прилеп сепот историјски места за македонците; као и тоа, што составуваат они географски и јазичен центр; сите заједно праат да се приимит, као общ македонски литературен јазик, централното македонско наречије.

Откако се изберит наречијето, које имат да бидит македонски литературен јазик, ке треба да се разгледат и прашањето за македонскиот прапис.

За праописот као и за праецот на нашето културно развијање ќе треба тука да се напраат неколку забелешки. Праописот на еден јазик, као и изработувањето на еден литературен јазик можат да идат постепено и полусознателно. Еден човек од еден народ, што немаат писменост, можат да изучат азбуката од еден народ по културен од неговиот. Тој човек можат да употребуат тугата азбука и за гласови од неговиот јазик, или да изложат своите мисли со помоќта на туга азбука. Но ако во неговиот јазик се имаат гласови, кои се немаат во јазикот, од кои што се позајмуваат азбуката, тогаш позајмувачот на тугата азбука ќе напраат некои изменења и дополнења во неја, со кои ќе бидат означена разликата во гласовите меѓу двата јазика. Така позајмена и преработена азбука се предаваат од колено на колено и со предавањето се се изменуваат и се дотеруваат до својствата на јазикот на позајмувачите. Така постепено и неосетно се изработуваат азбуките у по некултурните народи од додир со по културни народи. Но таква постепеност имаат место, ако два саседни народи сепак не еднакви политични приливи, ќе се речат, едниот, т. е. по културниот народ господаруваат, а другиот, по некултурниот народ ет заробен, или нај малу немаат полна политична слободина. Но инак одат работите, ако двата народи имаат своји држави. Во таков случај позајмувањата, особено културните, биваат по сознателно и по скоро. Така христијанството и писменоста кај нас македонците се имаат зафатено нај рано од сите словенски народи. Они се распространуваа со векови и идеја одоздолу на горе. За тоа во историјата ништо не се зборува за покрстувањето на нашиот народ. Но со покрстувањето секој пат имаат идено и писменоста. Со замолчувањето на нашето покрстување се замолчуваат и процесот на образувањето на нашата писменост.

И така нашето дуовно препородуваи'ето и просветеи'ето каи нас, па и изработуваи'ето на нашата писменост, заради географците и историцки прилики, имаат земено во првата ил'адогодишнина по Р. Хр. инаков ход, а у другите праославни словени инаков. Каи нас то се извршуат постепено и незабележено, каи ниџ брзо и со извесна тенденција.

От турцкото завојуан'е на Балканцкиот полуостров стана една премена. Турцкото господство ни пресече сите врски со нашата старина. Наи тешко се огрази оно на Македонија, као централна провинција, па затоа во тоа време, кога у другите праославни словени постепено се изработуаше писмениот јазик и праописот, није се поеке се обезличаафме и готоо сосем се откажафме од нашиот јазик, као орган на литературна реча. Од време на време во течеи'е на цел XIX век није имае опитуачки да се пишит на македонцки, но зарди некои историцки причини твие опитуачки не се овенчаа со успеф, каков би можело да се очекуат од ниџ.

Литературните опитуачки на македонцките писачи во XIX век немаа за жалост таков значаи, да задобијат последуачи, затоа, ако и сега во XX в. видиме некои опитуачки да се пишит на македонцки, то тоа се не праит сознател'но и од некакви патриотични влечеи'а и цели, а само за забгаа. Во тоа се состоит разликата во нашето, т. е. македонцкото дуовно-национално возродуваи'е, от тоа на другите праославни словенцки народи, со друзи зборои: као шчо по напред није постепено и први се просветуафме со рисанство и со писмо, а другите словени — после нас и на брзо, така пак сега, во тоа време, кога сите праославни словени постепено си изработија свои литературни јазици, свои богати литератури и постепено изработени праописи, није остаае назад от сите, туку речи, без литературни традиции, не зато, шчо и немаме, а зашчо забораае својето, изучааики туг'ето.

Ние сега со брзина ќе треба да разработиме нашиот литературен јазик, да установе нашиот правопис и да создадиме една наша литература, која ќе одговара на сите наши нужди. Со нашето сегашно национално возродување ние се противоставаме на другите прославни словени, како што се противоставаме и напред: тогаш бевме први во духовното препородување, кои кај нас беше бавно, а кај нив скоро, сега наопаку; тогаш они нас сакаа да не достигнат и работеа со извесна тенденција и брзина, сега наопаку.

Во зависност од тоа, како се имаат развијано еден народ и неговиот јазик и правописот можат да бидат различни. Ако еден народ само постепено си изработува својето писмо и него го преработуваат и при тоа во неговата историја се немаат таквија собитива, што ја преполоуваат и праат цела пропасти меѓу едната, т. е. старата и другата или новата нејна половина, — писмениот јазик и правописот содржаат во себе многу таквија особини, кои немаат реална вредност во гласите на сегашното ставање на јазикот. Но, ако во историјата на културното развијвање на еден народ се имаат два периода, меѓу кои се имаат еден, како треки, но кој што е период од застој и ет како непрелазна стена меѓу нив, — тогаш во новиот период на развијвањето на националното самосознавање имаме препородување на народниот дух, кои стаат вистина на стара основа, но во него влизаат многу нови начела, согласно со дуот на времето и со специјалните потреби на народниот живот и неговите пројавувања. Тоа препородување се одбележуваат и во книжниот јазик и правописот: како едниот, така и другиот сепак горе долу слободни од некои традиции, кои не сепак согласни со современото ставање на разгорниот јазик.

И така историјата на културното развијвање на народите, согласно со нејниот ход, содејствуваат: или на

чисто етимологицки или историцки праопис, или на бркан — етимологицко-фонетичен или историцко-фонетичен, или нај после на чисто фонетичен праопис. Трите вида от праопис зависат от по гелемата или по малата приврзаност кон старото или ноото стаи'е на једен разгоорен или литературен јазик. Једеи'от от трите праописа се усвојуат за једен литературен јазик у једен народ, шчо се возродуат, главно во зависност от та тенденција, шчо господствуат при народното возродуаи'е.

Једно јет тазо, то и нашијот праопис и праецот на нашијот литературен јазик ке требит да бидат во полна заисност от та тенденција, која ке не раководит нас при нашето национално возродуаи'е. Каква можит да бидит таја тенденција се видит от таја книга. Но јас ке си дозволам да повторам. Она јет: прво, Македонија да се неутралисат за Бугарија и Србија и да се оддалечит једнакво од двете држаи и друго, она требит да се објединит на јазична основа. Тие принципи ке ракоодат изработуаи'ето на литературнијот наш јазик; они ке ракоодат и праописот.

На тие два принципа одгоарат: 1, Прилепско — Битолското наречије за литературен јазик, као једнакво далеку и от србскијот и бугарскијот јазики, и централно во Македонија. 2, фонетичнијот праопис со употребените во таја книга писмени знакои и со мали отстапки на етимологијата и 3, речничнијот материјал да јет собраи'е от сите македонски наречија.

СОДРЖАИН'Е.

Предговор	стр. III
1. Шчо напраиџме и шчо требит да праиџе за однапред?	стр. 1
2. Иџат ли се нуџда од македонџки национални научно-литературни другарства?	стр. 45
3. Националниот сепаратизџ: земипшето, на које се иџат развијено и ке се развијат за однапред.	стр. 68
4. Состауала, состауат и моџит ли Македонија да состауат от себе оддел'на етнографџка и политична јединица?	стр. 100
5. Неколку зборои за македонџкиот литературен јазик.	стр. 132
